

NIBR-rapport 2011:20

Evelyn Dyb og
Katja Johannessen

Tilbakeføring av straffedømte

En kommentert bibliografi

NIBR

Norsk institutt for by- og regionforskning

Tilbakeføring av straffedømte

Andre publikasjoner fra NIBR:

Eks.

Samarbeidsrapport NIBR/
KRUS/Byggforsk 2006

Løslatt og hjemløs. Bolig og
bostedsløshet etter
fengselsopphold

Samarbeidsrapport NIBR/
KRUS 2006

Evaluering av
brobyggerprosjektet. Arbeid
overfor unge domfelte menn
med somalisk og pakistansk
bakgrunn

NIBR-rapport 2010:8

Regjeringens
tilbakeføringsgaranti av
straffedøme – en forstudie av
iverksetting

Rapportene koster
fra kr 250,- til kr 350,- og kan bestilles
fra NIBR:

Gaustadalléen 21

0349 Oslo

Tlf. 22 95 88 00

Faks 22 60 77 74

E-post til

nibr@nibr.no

Publikasjonene

kan også skrives ut fra

www.nibr.no

Porto kommer i tillegg til de oppgitte
prisene

Evelyn Dyb og Katja Johannessen

Tilbakeføring av straffedømte

NIBR-rapport 2011:20

Tittel: **Tilbakeføring av straffedømte**
En kommentert bibliografi

Forfatter: Evelyn Dyb og Katja Johannessen

NIBR-rapport: 2011:20

ISSN: 1502-9794
ISBN: 978-82-7071-892-4

Prosjektnummer: O-2935

Prosjektnavn: Forskning på tilbakeføringsgarantien og
forvaltningssamarbeid – en kommentert
bibliografi

Oppdragsgiver: Justis og politidepartementet

Prosjektleder: Evelyn Dyb

Referat: Prosjektet er en litteraturstudie om løslatelser fra
fengsel og tilbakeføringsarbeid i Norden de siste
ti årene. Hovedfokus er samarbeid mellom ulike
etater og andre aktører, som har en rolle i
løslatelsen og tilbakeføring av straffedømte.

Sammendrag: Norsk og engelsk

Dato: Novermer 2011

Antall sider: 112

Pris: 250

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Gaustadalléen 21,
0349 OSLO
Telefon: (+47) 22 95 88 00
Telefaks: (+47) 22 60 77 74
E-post: nibr@nibr.no
<http://www.nibr.no>

Vår hjemmeside: <http://www.nibr.no>

Trykk: Nordberg A.S.
Org. nr. NO 970205284 MVA
© NIBR 2011

Forord

Høsten 2010 fikk NIBR i oppdrag av Justisdepartementet å utarbeide en kommentert bibliografi om forskning på tilbakeføringsgarantien og forvaltningssamarbeid. Oppdraget var i utgangspunktet definert ganske bredt. I samarbeid med oppdragsgiver har vi spisset problemstillingene og tematikken for denne rapporten. Vi vil benytte anledningen til å takke Inger Marie Fridhov for et utmerket samarbeid.

Rapporten er skrevet av forskerne Evelyn Dyb og Katja Johannessen. Dyb har ansvaret for kapitlene 1 til 4 og kapittel 5 er skrevet av begge. Johannessen har hatt en viktig rolle i å gå gjennom og sortere den overveldende mengden litteraturen som ble framskaffet særlig i de første rundene med litteratursøk. NIBRs bibliotekar, Inger-Helene Wang Andresen har deltatt i prosjektet med litteratursøk samt nedlasting og innhenting av aktuell litteratur. Takk til Janne Helgesen, avdelingsleder i Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS for nyttige kommentarer på utkastet til rapport.

Oppdraget har vært både interessant og utfordrende. Litteraturtilfanget om Kriminalomsorgen er stort. Litteratur om det spesifikke temaet for prosjektet er imidlertid begrenset. For å komme fram til de relevante arbeidene, som til slutt fikk plass i rapporten, har vi vært innom mange evalueringsrapporter, bøker og artikler. Det har gitt oss mye kunnskap om tematikken rundt løslatelsen i vid betydning.

Oslo, november 2011

Evelyn Dyb

Forskningssjef

Innhold

1	Innledning.....	10
1.1	Bakgrunn for prosjektet	10
1.2	Velferdsstatens mange aktører	11
1.3	Problemstillinger	13
1.4	Metode.....	14
1.5	Strukturen i rapporten	18
2	Bedre løslatelse – partnerskap og empowerment	19
2.1	Equal-prosjektene, en presentasjon.....	20
2.2	Empowerment.....	21
2.3	Partnerskap og aktører i fengselsprosjektene.....	23
2.4	Partnerskap og samarbeid i <i>Vägen ut</i>	27
2.5	Oppsummering	33
3	TOG – tiltak overfor gjengangere	34
3.1	Målgruppe og kriterier for inntak	35
3.2	Metode.....	36
3.3	Ansatte og samarbeidspartnere	37
3.4	Etter prøveperioden	39
3.5	Oppsummering	40
4	Prosjekt God Løsladelse for styrket samarbeid	41
4.1	Mål og målgrupper.....	42
4.2	Samarbeidspartnere.....	43
4.3	Metoder og virkemidler.....	44
4.4	Kommunikasjon mellom aktørene	46
4.5	Sårbare punkter i kjøreplanen	47
4.6	Barrierer internt i systemene.....	49
4.7	Oppsummering	51
5	Gjennomgang av 20 prosjekter	52
5.1	Ung-firer'n i Trondheim fengsel.....	52
5.2	Ung-risk i Bergen fengsel.....	54
5.3	Stifinner'n jr. i Oslo fengsel.....	57

5.4	Styrket løslatelsesforberedelser i Sverige - delrapport.....	59
5.5	Styrket løslatelsesforberedelser i Sverige - sluttrapport.....	61
5.6	Prosjekt God Løsladelse i Danmark	63
5.7	Brobyggerprosjektet i Oslo.....	66
5.8	Vägen ut – sosialt arbeidskooperativ.....	70
5.9	Bättre frigivning – Tygelsjö fengsel.....	72
5.10	Bättre frigivning – Storboda fengsel	74
5.11	Bättre frigivning – Sagsjön fengsel	76
5.12	Tiltak overfor gjenganger – TOG	78
5.13	Selvbyggerprosjekt i Oslo	81
5.14	KompAS: Rett kurs ut av fengslet.....	84
5.15	Fremtid for meg – samarbeid Drammen fengsel og Kirkens Bymisjon	87
5.16	Ny start i arbeidslivet.....	91
5.17	WayBack – livet etter soning	94
5.18	Forebygge tilbakefall – Riksrevisjonen i Sverige	96
5.19	Oslo Røde Kors nettverksarbeid	101
5.20	Oslo Røde Kors nettverksarbeid - tillegg.....	105

Sammendrag

Evelyn Dyb og Katja Johannessen

Tilbakeføring av straffedømte.

En kommentert bibliografi

NIBR-rapport 2011:20

Denne rapporten er en kommentert bibliografi over litteratur om løslatelse fra fengsel. Oppdragsgiver er Justis- og politidepartementet. Tema for rapporten er en gjennomgang av litteratur om løslatelser fra fengsel og tilbakeføringsarbeid i Norden de siste ti årene. Hovedfokus er samarbeid innad i Kriminalomsorgen og mellom Kriminalomsorgen og andre etater og aktører, som har en rolle i løslatelse og tilbakeføring av straffedømte.

Arbeidet med bibliografien startet med bredt anlagte søk i kjente databaser i de nordiske landene og internasjonale databaser over faglitteratur. Tilfanget av litteratur ble ytterligere utvidet gjennom referanselister i litteratur fra de første søkene og litteratursøk i kriminalomsorgen i de respektive nordiske landene. Under arbeidet med å sortere ut og spisse litteraturgjennomgangen ble det etter hvert klart at det er forholdsvis få prosjekter som direkte dreier seg å utvikle metoder for løslatelse og tilbakeføring og/eller ser på det målrettede arbeidet med å få til gode løslatelser. For å kvalifisere til omtale i bibliografien stiller vi i tillegg krav om at disse prosjektene skal være evaluert eller det skal foreligge en annen form for god dokumentasjon og vurdering. Framgangsmåten for å velge ut den litteraturen vi har inkludert er nærmere beskrevet i kapittel 1 under metode.

De meste relevante prosjektene er systematisk gjennomgått etter følgende kriterier: type prosjekt, mål for prosjektet, målgrupper, varighet dersom det er prøveprosjekt med tidsavgrønsing, aktører/deltakere, metoder/virkemidler i prosjektet,

resultat/evaluering samt en kommentar fra oss. Til sammen omfatter denne skjematiske gjennomgangen 19 prosjekt, tiltak og undersøkelser. Disse tilfredsstillende i varierende grad kravet om direkte å omhandle løslatelse og tilbakeføring. Etter vår vurdering gir de likevel verdifull kunnskap og innspill om tematikken. Denne gjennomgangen er plassert bakerst i rapporten i kapittel 5. Syv av disse prosjektene fra tre nordiske land er valgt ut for mer utførlig gjennomgang og kommentarer og presentert over tre kapitler.

Kapittel 2 omtaler evaluering av to svenske prosjekter med flere delprosjekter under det europeiske Equal-programmet (program for å fremme likhet og integrering i arbeidslivet). Det ene hovedprosjektet, *Bättre frigivning*, ble gjennomført med delprosjekter i tre fengsler. De tre fengslene hadde ulike lokale mål, men sammenfattende dreide alle tre prosjektene seg om å teste ut nye måter å arbeide med løslatelse på. Det andre hovedprosjektet, *Vägen ut – från fängelse til sociala arbetskooperativ*, er initiert av frivillige organisasjoner utenfor kriminalomsorgen. Grunnlaget for Vägen ut er sosiale foretak/kooperativ. Under og etter prosjektperioden er det etablert flere sosiale foretak under Vägen ut. Sosiale foretak skal være økonomisk bærekraftige, men i likhet med de fleste sosiale foretak er Vägen ut avhengig av ulike former for offentlig finansiering, blant annet salg av plasser til kriminalomsorgen og støtte til lønnsmidler. Felles grunnidéer i de to hovedprosjektene er empowerment, den innsatte/brukeren skal selvstendigjøres og bli i stand til ”å hjelpe seg selv”, samt innsats for å styrke samarbeide i forvaltningen og med sivilsamfunnet.

Kapittel 3 går gjennom evalueringen av *TOG – Tiltak overfor gjengangere*, et prosjekt i Oslo fengsel i samarbeid med Friomsorgen i Oslo. TOG startet som et prosjekt og drives nå på permanent basis. TOG er interessant blant annet fordi det i forsøksperioden var et prosjekt med fokus på metodeutvikling for å forebygge tilbakefall til kriminalitet og rusmisbruk blant personer som hadde begått mange og hyppige lovbrudd. TOG har et klart fokus på forberedelse av løslatelsen. Prøveløslatelsen med tilsyn eller møteplikt for Friomsorgen er en viktig fase i overgangen fra fengsel til frihet. *TOG-konsulentene* har en sentral rolle. De skal sikre kontinuitet, helhet og kontakten med andre samarbeidspartnere rundt den innsatte/deltakeren under soning i fengsel og under prøveløslatelsen.

Kontinuitet, sammenheng og samarbeid er hovedfokuset i det danske *Prosjekt God Løsladelse* i Danmark, som er omtalt i kapittel 4. Prosjekt God Løsladelse er et metodeutviklingsprosjekt for å styrke samarbeidet mellom kriminalomsorg i anstalt og frihet og kommunene. Prosjektet ble gjennomført i tre fengsler, fem kommuner og avdelingene av Kriminalomsorg i frihet (KIF) i de samme fem kommunene. De viktige verktøyene er handlingsplan (handleplan) og kjøreplan for god løslatelse. Utarbeidelse av handlingsplanen for den innsatte, som deltar i prosjektet, starter i fengslet og rulleres når henholdsvis KIF og kommunene overtar. Handlingsplanen strukturerer kjøreplanen for løslatelse. Et sentralt element er at ingen myndighet skal slippe taket i den innsatte/deltakeren før en annen har tatt tak. Prosjekt God Løsladelse var et samarbeid på nasjonalt nivå mellom Indenrigs- og socialministeriet, Beskæftigelsesministeriet og Direktoratet for Kriminalforsorgen. Rapporten, som omtalen her bygger på, identifiserer en rekke utfordringer i samarbeidet mellom partene på lokalt nivå underveis i prosjektet.

Summary

Evelyn Dyb and Katja Johannessen

Reintegrating offenders into the community.

An annotated bibliography

NIBR Report 2011:20

This report is an annotated bibliography of the literature on the release of offenders from prison. The commissioning party is the Norwegian Ministry of Justice and Police. The report reviews the literature published in the past decade on the release of offenders from prison and subsequent reintegration into the community in the Nordic countries. The main focus of the report is on the manner in which the various parts of the correctional services work together, and how the services work with other agencies and actors involved in the release and reintegration of offenders.

Work on assembling the bibliography began with a broadly configured search in databases in the Nordic countries and international databases for relevant literature. Additions were made to this material by using reference lists on the literature collated during the initial searches, and through literature searches on correctional services in the respective Nordic countries. In the course of the work of ordering and itemising the literature, it soon became clear that the number of projects concerned directly with the development of methods to ease release and reintegration and/or to provide for satisfactory outcomes, was relatively low. To qualify for inclusion and annotation in the bibliography, our stipulation was that the projects had to be evaluated or corroborated by other reliable documentation and assessments. The procedure we established for selecting the literature included in the bibliography is explained in Chapter 1, section on method.

We systematically reviewed the most relevant projects on the basis of the following criteria: type of project; project purpose or

objective; target group; duration if a fixed-term pilot project; actors/participants; project method/mechanisms; outcomes/evaluation. To this we added our own remarks. The schematic review covers 19 projects, programmes and studies. They satisfy to varying degrees our criterion of dealing directly with release and reintegration. In our considered opinion, they nevertheless offer useful information and ideas for this subject area. The actual bibliographic review is the last item in the report, Chapter 5. We selected seven of these projects from three Nordic countries for closer inspection and comments; they are presented in three dedicated chapters.

Chapter 2 discusses the evaluation of two Swedish projects (including several sub-projects) under the European Commission's Equal Initiative (aimed at tackling discrimination and disadvantage in the labour market). The first main project, *Improving Prison Release Procedures (Bättre frigivning)* with its various sub-projects, was conducted in three prisons. While the prisons operated under different principles or purposes, all three projects involved the testing of different procedures for releasing offenders. The second main project, *The Way Out – From Prison to Social Cooperatives (Vägen ut – från fängelse til sociala arbetskooperativ)*, was initiated by philanthropic organisations outside the official correctional services. This project relies on social enterprises/cooperatives. During and after the project, several social enterprises were set up under the *Way Out* banner. Social enterprises are meant to be economically independent, but like most social enterprises, *The Way Out* depends on various forms of government funding, such as the sale of places to the correctional services and staff salary support. The founding idea of the two main projects is empowerment: the projects are designed to increase the ex-offender's independence and capacity to "help himself". They are also designed to improve collaboration by different sections of the administration and between the administration and civil society.

Chapter 3 examines the evaluation of *TOG – A Programme for Recidivists (TOG – Tiltak overfor gjengangere)*, a project undertaken in Oslo Prison together with the Oslo Correctional Services. Begun as a pilot, the programme is now a permanent fixture. It is interesting insofar as its focus during the trial period was on building a methodology for preventing chronic recidivists from relapsing into crime and drug abuse. TOG is clearly weighted

towards preparing the offender for release. Parole with supervision or duty to report in person to the correctional authorities is an important phase of the transition from prison to freedom. TOG consultants play a crucial role. Their job is to ensure continuity and coherence and liaise with partners involved with the offender/participant while in prison and out on parole.

Continuity, coherence and cooperation are the main focal points of the Danish project *Successful Release (Projekt God Løsladelse)*, which is discussed in Chapter 4. The purpose of the *Successful Release* project is to build methods that improve collaboration between the correctional authorities inside and outside the correctional institution and local authorities. The project was conducted in three prisons, five municipalities and departments of the Danish Correctional Services in the same five municipalities. The important mechanisms include a plan of action for the offender and a timeline or schedule for his or her successful release into society. Work on the plan of action starts in the prison, in consultation with the offender, and is rotated when the probation and local authorities take over. The action plan structures the pre-release schedule. The crucial thing here is to avoid one authority losing contact with the ex-offender/participant before another has taken over. The *Successful Release* project was a joint undertaking of the Danish Ministry of the Interior and Social Affairs, Ministry of Employment, and Directorate of Prison and Probation Services. The report on which this summary builds identified a number of challenges relating to the parties' collaboration at the local level during the project's lifetime.

1 Innledning

Tilbakeføring av innsatte etter endt soning har vært definert som en sentral – og utfordrende – oppgave i kriminalomsorgen i et par århundrer. Oppfatningen og forståelsen av hva rehabilitering og tilbakeføring av fangene innebærer har endret seg opp gjennom historien, men reintegrering av straffedømte blir i dag oppfattet som den andre siden av frihetsberøvelse og straff. Målet om at fengselsoppholdet skal bidra til at den innsatte holder seg borte fra kriminalitet i framtiden er en viktig del av kriminalomsorgens arbeid.

Denne rapporten presenterer en litteraturstudie om løslatelser fra fengsel og tilbakeføringsarbeid i Norden de siste ti årene. Hovedfokus er samarbeid mellom ulike offentlige etater og andre aktører, som har en rolle i løslatelsen og tilbakeføring av straffedømte. Oppdragsgiver for prosjektet er Justis- og politidepartementet.

1.1 Bakgrunn for prosjektet

Tilbakeføringsgarantien for straffedømte ble lansert i samarbeidserklæringen for den første rød-grønne regjeringen fra 2005 (Soria Moria I) og implementert i St. meld. nr. 37 (2007-2008) *Kriminalomsorgsmeldingen*. Denne meldingen har generelt et sterkt fokus på arbeidet med tilbakeføring av innsatte og tiltak som kan hindre at tidligere domfelte begår nye kriminelle handlinger. Innsats overfor innsatte og tidligere domfelte for å hindre nye kriminelle handlinger og nye fengselsopphold er også i henhold til meldingen et ledd i å skape et tryggere samfunn. Et annet sentralt element i dagens kriminalomsorgspolitik er tverretattlig, tverrsektorielt og tverrfaglig samarbeid. Dette oppdraget skal finne fram til og drøfte forskning og evalueringer som belyser de ulike aktørenes rolle i løslatelse og tilbakeføring. I

oppdragsbeskrivelsen for prosjektet skriver Justisdepartementet følgende:

Det er ikke bare Justisdepartementet som står bak tilbakeføringsgarantien. Det er regjeringens garanti. I det ligger en vektlegging av at tilbakeføring til samfunnet forutsetter samarbeid mellom de forskjellige etater og ikke minst samarbeid mellom kriminalomsorgen og kommunene. Tilbakeføringsgarantien vektlegger også i høy grad betydningen av den domfelte som aktør i tilbakeføringsarbeidet.

Som poengtert i flere dokumenter (Soria Moria I, St. meld 37 [2007-2008]) utløser ikke tilbakeføringsgarantien nye rettigheter for innsatte. Den er heller ikke juridisk bindende ut over de rettighetene som allerede er lovfestet for straffedømte så vel som andre borgere. Tilbakeføringsgarantien kan beskrives som et redskap for å bidra til og sikre at innsatte får utløst sine rettigheter. Statsbudsjettet for 2011 (Prop. 1 S [2010-2011] Justis- og politidepartementet) foreslår flere tiltak for å styrke tilbakeføringsarbeidet, blant annet å bevilge midler til 25 løslatelseskoordinatorer som bebudet tidligere. Statsbudsjett vektlegger også de frivillige organisasjonene som aktører i dette arbeidet, og rollen til frivillig sektor bør så langt mulig belyses i en litteraturstudie. Andre viktige aktører er næringslivet, som ofte er en viktig og nødvendig bro til yrkeslivet både før og etter løslatelsen.

1.2 Velferdsstatens mange aktører

David Garland (1985) knytter utviklingen av den moderne kriminalomsorgen til framveksten av velferdsstaten. Velferdsstaten kjennetegnes av et nettverk av institusjoner; utdanning, helsetjenester, pensjoner og andre økonomiske ordninger, barnevern osv., som springer ut av tidligere tiders fattigforsorg, arbeids- og andre forbedringsanstalter. Strafferettssystemet med politi, domstoler og kriminalomsorgen er en integrert del av velferdsstatens institusjoner, selv om disse institusjonene ikke automastisk assosieres til begrepet velferd. Hver av velferdsstatens institusjoner har sine spesielle særtrekk. Vi kan si at de er komplementære; de fyller ulike funksjoner og løser ulike oppgaver. I den moderne velferdsstaten finner også en gjensidig avhengighet

mellom de sentrale velferdsinstitusjonene. Dette blir også tydelig i prosjektene vi presenterer i denne rapporten.

Enkelte forskningstradisjoner hevder at kriminalomsorgens ideer og metoder ikke er så fjernt fra det øvrige samfunnet som man ofte tror. Med Michel Foucaults (1994) kritiske tilnærming kan vi si at det fengselsaktige og fengslets disiplineringsmetoder har spredd seg ut og preger andre deler av samfunnet. Et motsatt utgangspunkt er å si at de sivile institusjonene har krøpet inn i fengslet og blir stadig viktigere innenfor kriminalomsorgen. St.meld. nr. 104 (1978-79) *Om kriminalpolitikken* markerer et gjennombrudd for den såkalte importmodellen i fengslene. Løsningen ble å hente disse tjenestene inn i fengslet. I økende omfang ytes tjenester som undervisning, helsetjenester, bibliotek, kulturtilbud, osv. til innsatte av den lokale skolen, kommunehelsetjenesten og andre instanser ute. I dag er denne modellen et etablert og gjennomført prinsipp, selv om tilbudet i ulike fengsler varierer.

Importmodellen har to begrunnelser. Den ene er at innsatte ikke er fradømt sine sivile rettigheter – og plikter – som borgere, selv om de er avskåret fra selv å oppsøke tilbud og tjenester når de sitter i fengsel. Den andre er økt arbeidsdeling i den høyt utviklede velferdsstaten og behovet for økende grad av spesialisering både mellom sektorer og blant yrkes- og profesjonsutøverne for å ivareta brukernes og borgernes behov og rettigheter.

Til tross for økt samarbeid om den innsatte inne i fengslet, står likevel ideen om at fangen er kriminalomsorgens ansvar fremdeles sterkt blant ulike aktører. Et grunnleggende utgangspunkt for tilbakeføringsgarantien er at kriminalomsorgen skal dele ”eierskapet” til fangen med andre etater og sivilsamfunnet. Denne tilnærmingen, som vi finner i tilbakeføringsgarantien, bygger nettopp på en erkjennelse av at den høyt spesialiserte velferdsstaten skaper et behov for samstyring, samarbeid og partnerskap for å løse velferdsoppgaver og nå velferdspolitiske mål (f.eks. Dyb og Johannessen 2010). Om man skulle finne overordnede likhetstrekk med velferdsstatens institusjoner, har forskningen for lengst slått fast at ulike institusjoner har sine til dels sementerte særtrekk, med egne juridiske rammer, økonomiske systemer og sosiale og kulturelle tradisjoner (North 1990). De institusjonelle særtrekkene kan både være åpne og tydelige og mer

diffuse som for eksempel innarbeide handlingsforståelser basert på et stilltiende ”slik gjør vi det” (March & Olsen 2004; Eriksen 2001). Ulike profesjons- og yrkesgrupper med sine tradisjoner og faglige forståelser vil i stor grad være målbærere av de institusjonelle særtrekkene (Torgersen 1994). Det er stadig en utfordring for de ulike etatene og institusjonene å skape gode og funksjonelle samarbeidsrelasjoner og -systemer, som for eksempel etablering av NAV har illustrert.

Tilbakeføringsgarantien er et initiativ for å overkomme sektor- og profesjonsbarrierer. Oppretting av 25 stillinger som tilbakeføringskoordinatorer er et ledd i implementering av garantien. Et viktig moment i tilbakeføringsgarantien er den domfeltes aktive rolle i tilbakeføringsarbeidet. Den domfelte er klienten eller brukeren i de ulike institusjonene. Dyb m.fl. (2006) så på hvordan den innsatte som enkeltindivid plasserte seg mellom de tunge velferdsinstitusjonene med særlig vekt på kriminalomsorgen og kommunenes sosialtjeneste. Enkeltindividet eller brukeren vil ofte måtte tilpasse seg institusjonens mål for å få den hjelpen han eller hun har behov for. Vi har blant annet forsøkt å belyse dette spenningsfeltet mellom enkeltindividet og institusjonenes mål og metoder i denne rapporten (f. eks. Hedin m.fl. 2006, Heule 2005).

1.3 Problemstillinger

Formålet med oppdraget fra Justisdepartementet er en litteraturstudie om løslatelse og tilbakeføringsarbeid i Norden de siste ti årene. I oppdragsbeskrivelsen heter det at prosjektet skal rapporteres i en kommentert bibliografi over den viktigste litteraturen om tematikken. Oppdragsbeskrivelsen framholder at man vil finne relevant litteratur innenfor en rekke fagfelt; sosiologi, sosialantropologi, samfunnsøkonomi, pedagogikk, psykologi, kriminologi osv. Vårt fokus har ikke vært fagfelt. Vi har lagt vekt på om litteraturen har vært innenfor tematikken for bibliografien.

Oppdraget var i utgangspunktet definert ganske bredt. I dialog med oppdragsgiver har vi etter hvert avgrenset og spisset problemstillingene for prosjektet. Bibliografien skulle rettes spesifikt mot litteratur om løslatelse fra fengsel. Kognitive programmer, for eksempel NSAP (national substance abuse program tidligere Rus i fengsel) og kurs i sinnemestring, skal bidra til at innsatte blir bedre i stand til å håndtere ulike sider ved

tilværelsen. De er imidlertid ikke spesielt knyttet til arbeidet med løslatelsen og er definert utenfor tematikken for denne bibliografien. Hovedfokus skulle rettet mot evaluerte og/eller grundig beskrevet tiltak og prosjekter som belyser forberedelse av løslatelsen, selve løslatelsen og hvilke utfordringer som møter den løslatte og hjelpeapparatet i tiden etter løslatelsen (f.eks. Ramsbøl & Rasmussen 2009, omtalt i rapporten). Vi har gjennomgått rapporter og annen litteratur ut fra spørsmålene om målsettingene for prosjektet; har prosjektet nådd målene, har prosjektet vært vellykket helhetlig sett eller lykkes delvis. Vi har sett på målgrupper og ikke uventet har så godt som alle prosjektene vi har gjennomgått hatt de straffedømte med minst ressurser som målgruppe. Undersøkelser av innsattes levekår viser at det dreier seg om en svært stor andel av fangepopulasjonen både i Norge og i de andre landene (f.eks. Friestad og Hansen 2004, Skardhammer 2002, Nilsson 2002).

Rapporten er en kommentert bibliografi over noen sentrale løslatelsesprosjekt. Våre kommentarer ligger vel så mye i de elementene vi har valgt å legge vekt på i omtalen av til dels omfattende rapporter, som direkte kommentarer og vurderinger. Begge deler er imidlertid med. De nordiske landene har mange likhetstrekk og regnes i klyngen av nordiske sosialdemokratiske velferdsstater. Selv om vi også finner en del forskjeller, blant annet kommunestruktur, vil hovedtrekkene i de prosjektene vi omtaler ha relevans for norske forhold.

Ulike land har ulike kriminologiske forskningstradisjoner. Avgrensingen til de nordiske landene vil til dels være bestemmende for hva slags litteratur og prosjekter vi finner. Vi har for eksempel ikke funnet effektstudier, det vil si studier som systematisk og kontrollert undersøker hva som virker for å hindre tilbakefall til kriminalitet, som samtidig tilfredsstill kriteriene for å omfattes av denne bibliografien. Litteraturen omtalt her studerer prosessen og hvorvidt prosjektet er bæredyktig og oppnår målene for prosjektet.

1.4 Metode

Metoden i prosjektet er kort oppsummert litteratursøk, litteraturgjennomgang og målrettede litteraturstudier. Prosjektet ble organisert i tre hovedbolker:

- 1) Litteratursøk med overfladisk gjennomgang for å plukke ut relevante rapporter, artikler og andre publikasjoner.
- 2) Avgrensing og spissing av prosjektet. En gjennomgang av utvalgte publikasjoner med vurdering av funnene.
- 3) En grundig gjennomgang av et lite utvalg litteratur med fokus på hvordan disse prosjektene kan bidra inn i problematikk knyttet til løslatelse her i landet.

Litteratursøk

Vi startet litteratursøk med å gå bredt ut i de store og kjente nordiske databasene: Bibsys, Norart, Libris og det Kongelige bibliotek i Danmark. Søk i finsk nasjonal database har erfaringsmessig gitt lite uttelling, og vi gjorde den samme erfaringen her. I tillegg foretok vi søk i Google Scholar, Google Books og ISI Web of Knowledge. Disse databasene fanger opp nordisk forskning som er primært presentert internasjonalt, blant annet referanser til litteratur fra Island og Finland, som delvis er utenfor det nordiske språkfellesskapet.

De primære søkeordene vi benyttet er løslatelse på henholdsvis norsk, svensk og dansk: *Løslatelse*, *utslusning*, *udslusning* og *løsladelse*. I tillegg søkte vi på *release*. Release er løslatelse på engelsk, men ordet brukes i flere sammenhenger og betydninger, og vi brukte derfor kombinasjonen *release* og *prison*. Disse søkeordene går direkte på tematikken for prosjektet. I tillegg gjorde vi noen søk på ordene *tilbakefall* og *recidiv*. Begrepet *recidiv* brukes om tilbakefall til kriminalitet i engelsk og de nordiske språkene. Tanken var at god løslatelse og tilbakeføring av straffedømte til samfunnet etter endt straffegjennomføring ofte kobles til å forebygge og hindre tilbakefall, og at vi ville finne relevante prosjekter og litteratur. Bruk av søkeordene *tilbakefall* og *recidiv* ga et stort tilfang av litteratur, men det aller meste lå utenfor fokus for dette prosjektet.

Kriminalomsorgen i de nordiske landene viste seg å være svært nyttige informasjonskilder: Kriminalomsorgens Utdanningscenter i Norge, Kriminalforsorgen og Kriminalforsorgens Uddannelsescenter i Danmark, Kriminalvården i Sverige og Brottspåføljdsmyndigheten i Finland. Vi var også innom Scandinavian Research Council of Criminology/Nordisk Samarbeidsråd for Kriminologi. I neste omgang brukte vi referanselista i den litteraturen vi innhentet på basis av søkene i de

mange databasene. I denne ”nøsteprosessen” så vi på titler og eventuelle sammendrag og beveget oss dermed ut over søkeordene vi startet med. Vi fant et betydelig overlapp mellom de ulike databasene, men vi endte likevel opp med omfattende litteraturlisten som potensielt kunne være av interesse.

I tråd med tidsavgrensningen som ligger i oppdraget, gjennomgang av litteratur om løslatelse de siste 10 årene, ble litteratursøkene begrenset til perioden 2000 til 2011.

Avgrensning

Søkene ga et stort tilfang av litteratur, og for å komme ned i et håndterlig omfang strøk vi først ut titler som signaliserte lav eller ingen relevans. I neste omgang innhentet vi, bestilte eller lastet ned elektronisk litteratur vi vurderte å ligge innenfor tema og problemstillingene for oppdraget. Her var det også en del som ikke traff vår tematikk og ble lagt bort etter en rask gjennomgang. En annen gruppe litteratur ble lagt bort etter en grundigere gjennomlesning. Vi endte med å velge ut en mindre gruppe publikasjoner, i hovedsak evalueringer, som vi vurderte å ha rimelig høy relevans for vårt prosjekt. Der bør nevnes at vi i utgangspunktet ikke har valgt å ta med semesteroppgaver, masteroppgaver og lignede arbeider, som i betydelig grad er representert på litteraturlistene fra våre søk i databaser.

I første og andre del av prosjektet var NIBRs bibliotektsjeneste viktig for å effektivisere og målrette søk og innhenting av litteratur.

Gjennomgang av utvalgte publikasjoner

Den tredje delen av prosjektet omfatter en grundig gjennomgang og vurdering av et knippe publikasjoner med høy relevans. Disse er behandlet på to måter (her var det også noen som ble definert ut). 20 publikasjoner er systematisert etter følgende stikkord:

- Prosjektnavn
- Type prosjekt
- Målsetting(er) for prosjektet
- Målgrupper
- Varighet
- Metoder/virkemidler

- Aktører/deltakere
- Resultat/evaluering

Et lite utvalg av disse er nærmere gjennomgått og analysert med henblikk på hvordan de kan gi innspill til og anvendes i løslatelsesarbeidet her i landet. Dette er større prosjekter og tiltak, med delprosjekter eller lokale prosjekter, som er evaluert. Vi legger primært evalueringsrapportene til grunn for vår gjennomgang og våre vurderinger. Vi anser denne delen som viktigst og har valgt å la den komme tidligere i rapporten og har lagt de systematisert og mer skjematiske gjennomgangene bakerst. Vi har også tatt med de arbeidene vi har omtalt utfyllende i kortversjonen bak i rapporten. Kortversjonene kan leses som sammendrag.

Begrensninger

Evalueringene og litteraturene vi har valgt ut for presentasjon i rapporten, både de vi har drøftet inngående og de vi har gitt en mer summarisk presentasjon, er skrevet på landets eget språk. Det har sammenheng med at det aller meste vi har funnet med høy relevans er evalueringer og metodebeskrivelser av prosjekter og tiltak. Målgruppene for evalueringsrapporter er oppdragsgiver, for eksempel nasjonale og lokale myndigheter, tjenesteytere, private aktører og det nasjonale publikum mer generelt. Det er ofte en forutsetning for å sikre anvendelighet og nytteverdi at evalueringer og tilsvarende prosjektlitteratur skrives på brukernes morsmål. Så lenge vi opererer innenfor det nordiske språkfelleskapet, dansk, norsk og svensk, er språket verken et hinder eller en spesielt stor utfordring. Men språket avgrensner i stor grad tilfang av relevant og anvendt finskspråklig litteratur¹. Funnene av finsk engelskspråklig litteratur er i hovedsak akademiske artikler og bokkapitler, som ikke direkte behandler problemstillingene i denne rapporten.

Et spørsmål, som vil melde seg i et prosjekt av denne typen, er om vi virkelig har lyktes i å få fram de for formålet mest sentrale og viktige publikasjonene. Tilgangen på litteratur gjennom elektroniske databaser er stor. Det viste seg imidlertid at litteratur som direkte omhandler løslatelser er begrenset. Vi vil mene at de

¹ Oversikt over rapporter fra Brottspåføljdsmyndigheten 2003-2008:
www.rikosseuraamus.fi/54016.htm Senere rapporter:
www.rikosseuraamus.fi/16023.htm

prosjektene og tiltakene vi har valgt å gi plass til i denne rapporten, gir mye viktig og god innsikt i løslatelsesprosesser og -arbeid.

1.5 Strukturen i rapporten

Rapporten er organisert som følger: De tre neste kapitlene omhandler tre store større prosjekter fra henholdsvis Sverige, Norge og Danmark, som vi har valgt å beskrive og kommentere inngående. Vi mener de prosjektene som omtales her er de mest sentrale og lar dem derfor få den mest framtrædende plassen i rapporten. Kapittel 5 omfatter en skjematisk framstilling av 19 prosjekter. Ikke alle prosjektrapportene vi har omtalt her er like relevante, men vi har likevel valgt å beholde disse i utvalget.

2 Bedre løslatelse – partnerskap og empowerment

I Sverige ble det i første del av 2000-tallet gjennomført flere prosjekter for bedre løslatelse innenfor det EU-initierte programmet Equal². Programmet hadde varighet fra 2001 til 2006 og hadde 50 prosent finansiering av European Social Fund³ og 50 prosent lokal/nasjonal finansiering. Den overordnede målsettingen med programmet var å fremme likhet og integrering på arbeidsmarkedet og motarbeide diskriminering.

Programmet har flere forutsetninger og ”programformuleringer” som prosjektene under Equal-paraplyen helt eller delvis måtte oppfylle. De viktigste er krav om at prosjektene skal bygge på partnerskap, brukerne skal ha en aktiv rolle, de må ivareta likestilling og mangfold, de må være innovative og nyskapende og, som nevnt over, ha lokal delfinansiering. Videre ble det stilt som krav at prosjektene skulle evalueres.

Dette kapitlet omfatter en gjennomgang av fire svenske Equal-prosjekt basert på evalueringene av prosjektene (Hedin m.fl. 2006, Heule 2005). Prosjektene er valgt ut for nærmere drøfting i denne rapporten fordi de har et klart fokus på løslatelse og vektlegger partnerskap og tverrsektorielt samarbeid i løslatelsesarbeidet. Det ene prosjektet synes også å ha vært svært robust og er blitt videreført og utvidet etter prosjektperioden. *Vägen ut* synes å ha en solid eksistens i dag.

² http://ec.europa.eu/employment_social/equal_consolidated/

³ <http://ec.europa.eu/esf/home.jsp?langId=en>

2.1 Equal-prosjektene, en presentasjon

Cecilia Heule (2005) har evaluert tre delprosjekt under den felles prosjektparaplyen *Bättre frigivning*. De tre prosjektene ble gjennomført i fengslene Tygelsjö, Storboda og Sagsjön. De tre fengslene er i mange henseender svært ulike. Tygelsjö er et fengsel med lavere sikkerhetsnivå med 66 plasser for menn. Over halvparten av de innsatte har innvandrerbakgrunn (i prosjektperioden). Storboda er et fengsel med høyt sikkerhetsnivå plassert i Stockholmsregionen. Fengslet har 91 plasser for menn, de fleste med korte dommer. Sagsjön er et lite fengsel med plass til 35 kvinner fordelt på en avdeling med høyt sikkerhetsnivå, en avdeling med lavere sikkerhetsnivå og en ”utslussningsvilla” på fengselsområdet for innsatte i slutten av straffegjennomføringen. Prosjektet skulle med andre ord implementeres i fengsler med svært ulike fysiske og organisatoriske rammer.

De tre delprosjektet hadde et sett med overordnede og felles mål:

- Det overordnede målet er at klientene ved løslatelsen skal sikres sine grunnleggende rettigheter; retten til arbeid, bolig og velferdstjenester.
- Prosjektet skal medvirke til å utvikle systemer og rutiner/modeller for å forsterke og ivareta klientenes egne ressurser i arbeidet med løslatelsen.
- Styrke samarbeidet mellom myndigheter, organisasjoner, foretak m.fl. for å sikre best mulig kontinuitet og kompetanse i løslatelsesprosessen

I tillegg utformet delprosjektene egne målsettinger. Disse var svært forskjellige: Tygelsjö hadde ett sentralt mål, nemlig å bidra til en bedre løslatelse for innsatte med innvandrerbakgrunn gjennom å tilby et nytt utdanningsprogram. Programmet skulle gjøre målgruppen bedre rustet til å møte det svenske arbeidsmarkedet. De spesifikke målene for Storboda faller delvis sammen med de overordnede målene. Målene for Sagsjön beskrives som en konkretisering og detaljering av målene for hele prosjektet. Sagsjön hadde vært i drift i fem år da prosjektet startet, og i evalueringsrapporten heter det at fengslet i hele denne perioden hadde arbeidet i tråd med prisnippene for prosjektet. Prosjektets

overordnede mål innebar med andre ord ikke en helt ny måte å arbeide på.

Det andre prosjektet under Equal-paraplyen, vi omtaler i dette kapitlet, har navnet *Vägen ut – från fängelse til sociala arbetskooperativ*. Dette prosjektet ble initiert og etablert utenfor fengslet og knyttet ikke til ett bestemt fengsel. De overordnede målene innenfor Equal-programmet om å bygge på partnerskap, sikre aktiv brukermedvirking og arbeide for likestilling og integrering. Disse målene er grunnlaget også for *Vägen ut*. Den viktigste målgruppen er personer med rusavhengighet og fengselsopphold, men prosjektet hadde også åpning for rusavhengige som ikke var domfelt og domfelte uten et rusmisbruk. Navnet *Vägen ut* symboliserer veien ut av kriminalitet og rusmisbruk. Prosjektet legger stor vekt på at deltakerne skal være motiverte og ha et ønske om komme ut av rusmisbruk og kriminalitet. Målet med prosjektet var å starte og bygge opp sosiale arbeidskooperativ eller foretak, som skulle drives i samarbeid med brukerne. *Vägen ut* beskriver et sosialt foretak som:

- en næringsvirksomhet med formål å integrere personer som står langt fra arbeidsmarkedet i samfunnet og arbeidslivet
- som i hovedsak gjeninvesterer overskuddet i egne eller tilsvarende virksomheter
- skaper medvirking for medarbeiderne gjennom eierskap, avtaler eller på andre klart dokumenterte måter
- er organisatorisk frittstående fra offentlig virksomhet

Ut fra de summariske beskrivelsene av de to prosjektene ser vi at de på mange måter ser svært forskjellige. Men de har et felles utgangspunkt som vi skal drøfte i de neste avsnittene, før vi går tilbake og ser på de konkrete tiltakene og metodene i hvert av de fire prosjektene.

2.2 Empowerment

Et sentralt begrep i hele Equal-programmet er *empowerment*. Vi ser det derfor som nyttig å bruke noe plass på å drøfte selve begrepet og klargjøre hvordan de ble forstått og anvendt i prosjektene.

Bättre frivning og empowerment

I evalueringen av *Bättre frivning*-prosjektene påpeker Cecilia Heule at begrepet empowerment kan ha mange betydninger. Én forståelse av empowerment er vektlegging av individets ansvar og bruk av metoder som bygger på hjelp til selvhjelp. Heule skriver videre at det finnes mer kollektivistiske forståelser av empowerment. Med referanse til Barbra Solomon⁴, som kjempet for svartes rettigheter i USA, skriver hun at empowerment kan hjelpe folk til å se sine egne muligheter i forhold til å finne løsninger på problemene sine. Mer generelt oppsummerer Heule at empowerment kan forstås som metoder som bygger på innsattes initiativ, delaktighet og innflytelse. I prosjektene *Bättre frivning* var målet å oppmuntre deltakernes eget initiativ og gjøre dem delaktige i løslatelsesprosessen.

Vägen ut og empowerment

Hedin m.fl., som har evaluert *Vägen ut*, tar utgangspunkt i en lignende forståelse: I de aller fleste definisjonene oppfatter man empowerment som en prosess der enkeltpersoner, grupper og lokalsamfunn kan få større kontroll over livene sine og omgivelsene⁵. Videre framholder Hedin m.fl. at empowerment i sosialt arbeid bryter med den paternalistiske tankegangen, der det rår over- og underordning mellom menneskene, først og fremst i forholdet mellom eksperter, de som kan, og klienter og pasienter, de som ikke kan.

Evalueringen påpeker at det finnes noen viktige utfordringer knyttet til å iverksette metoder basert på empowerment-tanken. Den ene utfordringen dreier seg om fordeling av makt. Makt er ofte ulikt fordelt mellom grupper og personer. Makt som ressurs kan besittes i kraft av ekspertise og kunnskap og av profesjoner og yrker. Grupper kan ha makt i kraft av sin størrelse og, ikke minst, det finnes institusjonell makt. Eksempel på det siste er fengslet og de reglene og lovene som regulerer aktiviteten i fengslet og tilsvarende finnes det regler og lover for saksbehandling i sosialtjenestene. Profesjons- og yrkesmakt er en del av den institusjonelle makten: Fengselsbetjenten har myndighet i kraft av å være

⁴ Solomon, B (1976) *Black Empowerment: Social Work in Oppressed Communities*. New York: Columbia University Press

⁵ Referanse til Forsberg og Sterrin (1997)

ansatt i fengslet. Saksbehandleren har makt i kraft av utdanning i sosialt arbeid og ansettelsesforhold ved et sosialkontor. En annen problemstilling med hensyn til metodikk bygget på empowerment er ordninger med representasjon. I mange tilfeller blir brukernes og innsattes interesser fremmet av representanter for gruppa. Det kan dreie seg om formelle fora sammensatt av representanter for ulike parter. Men en representant kan også være en ansatt leder, for eksempel lederen for det sosiale kooperativet, eller saksbehandleren på sosialkontoret, som fremmer klientens sak.

Innenfor og utenfor

Et interessant element i sammenligningen av de to prosjektene (tre pluss et) er de utarbeider metodikk basert på empowerment ut fra to ulike posisjoner: inne i fengslet og samfunnet utenfor. Cecilia Heule finner at når metoder som bygger på delaktighet, initiativ og innflytelse fra de innsatte konfronteres med den totale institusjonen, oppstår det interessante prosesser. Men, som vi skal se, gis begrepet empowerment ulikt innhold i de tre fengslene i prosjektet. *Vägen ut* har et annet utgangspunkt. Her bygges virksomheten opp med og av brukerne med et klart formulert mål om å gi brukerne myndighet og kontroll. Men forholdet mellom brukere og andre aktører er likevel ikke uproblematisk. Dette drøftes nærmere i 2.3.

2.3 Partnerskap og aktører i fengselsprosjektene

Et trekk ved Equal-prosjektene, som gjør dem særlig relevante her, er det sterke fokuset på partnerskap og samarbeid. Et av kravene er at prosjektene innenfor programmet skal være basert på *utviklingspartnerskap*. Et utviklingspartnerskap skal være et sektoroverskridende samarbeid som involverer flere organisasjoner. Et utgangspunkt for denne bibliografien og sammenhengen den inngår i, er et sterkt fokus behovet for å involvere flere aktører og sektorer i løslatelsesprosessen. Equal-prosjektene har viktige bidrag her.

Helhetlig involverer prosjektene i de tre fengslene en stor gruppe aktører. Følgende gikk inn i partnerskapet da det ble dannet: Hela Människan, Sveriges Kristna Råd, Kriminalvårdstyrelsen, Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare, Kriminellas Revansch i

Samhället (KRIS), Sveriges Muslimska Råd, Arbetsmarknadsstyrelsen og de tre regionale kriminalomsorgskontorene fengslene i prosjektet hører inn under. Deltakelse fra disse aktørene i de lokale prosjektene viser betydelig variasjon.

De tre lokale fengselsprosjektene ble drevet av en prosjektkoordinator i hvert fengsel.

Integrasjon i Tygelsjö

Prosjekt integrasjon i Tygelsjö involverte arbeidsformidlingen gjennom plassformidleren, som allerede arbeidet med innsatte og var til stede i fengslet, KRIS, Svenska Kyrkan og fengslet. Evalueringen finner at prosjektet gjennomførte målet om å gi innsatte med innvandrerbakgrunn et nytt utdanningstilbud. Deltakerne uttalte at de satte pris på tilbudet. Det førte likevel ikke til at de kom i arbeid etter løslatelse. Prosjektet ble organisert i grupper av innsatte. I løpet av prosjektperioden ble det nedsatt to grupper. I tråd med en ”radikal” forståelse av empowerment i dette lokalprosjektet, ”låta människor ta ansvar och göra så lite som möjligt” (Heule, s. 21), skulle gruppene drives av innsatte. Begge gruppene fikk en ildsjel blant innsatte med ressurser og kunnskap til å være pådrivere. Men prosjektet, og særlig en av gruppene, gikk i følge Heule på et havari. Den ene av de to ildsjelene forsøkte å fortsette gruppevirksomheten gjennom en stilling i KRIS (organisasjon av tidligere straffedømte), men opplevde at han manglet støtte og autoritet både i KRIS og i fengslet. Den andre oppfattet at han ble motarbeidet av de institusjonelle rammene i form av systemene, rutiner, holdninger osv. i fengslet.

I følge evalueringen ønsket de innsatte som deltok at prosjektet hadde opprettet samarbeid med sosialtjenesten utenfor fengslet. De følte seg overlat til seg selv etter løslatelsen. Det inngikk i evalueringen å intervjuv deltakerne en viss tid etter løslatelsen. Prosjektet synes å ha hatt liten effekt på muligheten for at deltakerne kom i arbeid.

Storby på Storboda

Prosjektet Storby på Storboda utenfor Stockholm ble gjennomført i en basisavdeling og alle innsatte på denne avdelingen befant seg i målgruppa. Majoriteten av de innsatte på avdelingen er yngre menn med forholdsvis korte dommer for lovbrudd knyttet til narkotika,

vinning og vold (i prosjektperioden). Innsatte skulle delta i prosjektet over en periode på 13 uker. Mange innsatte hadde for korte dommer eller de ble overført til ”åpen soning” før de rakk å fullføre programmet. Korte fengselsopphold betydde en utfordring for prosjektet. Gruppen av innsatte på denne avdelingen ble ansett å være mer ressurssterk enn den øvrige fangegruppen på Storboda. Dette skulle øke mulighetene for å lykkes med målene for prosjektet.

Aktørene i prosjektet var arbeidsformidlingen i fengslet, KRIS, en prest i Svenska Kyrkan og fengslet. Et av målene for det lokale prosjektet i Storboda var å innlede samarbeid med de lokale enhetene i organisasjonen Bättre Frigivning. Denne organisasjonen har imidlertid en minimal rolle i evalueringsrapporten (Heule 2005). Et annen uttalt mål var at prosjektet skulle danne et brohode mellom fengslet og samfunnet. I likhet med Tygelsjö-prosjektet hadde også Storboda en ganske liten gruppe samarbeidspartnere. Evalueringen oppsummerer at prosjektet i liten grad ble det brohodet det var tiltenkt. Også her ble prosjektet organisert i grupper som skulle drives av innsatte. Innsatte som ønsket å få til en forandring mente imidlertid at de ble motarbeidet og at de stanget mot et rigid system. Det kunne blant dreie seg om at det ikke skjedde noe med forslag innsatte fremmet, de fikk ikke svar eller at ting tok lang tid og til slutt rant ut i sanden. Videre påpeker evalueringen at Storboda hadde et vagt innhold i begrepet empowerment. Det virket som om fengslet og prosjektet hullet mer mot å forandre de innsatte enn å forandre omgivelsene og legge forholdene til rette for egeninnsats hos innsatte.

Kvinner på Sagsjön

Prosjektet Kvinner på Sagsjön og arbeidet i dette fengslet generelt representerer en tenkning som er i tråd med Equal-programmet: ”Anstaltens målsettingar passade som hand i handske med projectet innan starten” (Heule 2005, s. 28). Blant aktørene i prosjektet finner vi flere frivillige organisasjoner samt arbeidsformidlingen, trykdeverket, sosialtjenesten, skattemyndighetene og namsmannen. Prosjektbeskrivelsen gir uttrykk for en klar oppfatning av hvilke funksjoner de ulike instansene, både myndigheter og frivillige, kunne ha for en god løslatelse og tilbakeføring til samfunnet, hvem som hadde ansvar for og kunne bidra med framskaffelse av arbeid, bolig, økonomisk

bistand og opprydding i husleierestanser, skatterestanser og annen gjeld. Evalueringen oppsummerer at det mest slående med Sagsjön er den brede satsingen på å opprette og utvikle et nettverk av organisasjoner og ekspertise utenfor fengslet. Selv om fengslet allerede arbeidet i tråd med prinsippene for Equal-programmet, bidro prosjektet til å utvikle dette arbeidet og til at fengslet høstet nye erfaringer med løslatelsesarbeidet.

De frivillige organisasjonene nevnes i liten grad i evalueringen av Sagsjön-prosjektet. Unntaket er KRIS og et par kvinnegrupper med utspring fra KRIS. I tillegg til å være en støtte for de innsatte, fikk gruppene en meglersrolle i organisasjonene, som til tross for sin åpenhet var preget av stor avstand mellom ansatte og innsatte. Blant annet kunne de tidligere KRIS-medlemmene delta i samtaler mellom innsatt og kontaktmann (kontaktbetjent). Disse samtaler kunne være utfordrende for begge parter, og som eksempel nevnes diskusjoner om innsattes rusproblem.

Oppsummering av fengselsprosjektene

Evalueringen av fengselsprosjektene omfattet besøk i fengslene og intervjuer med innsatte og ansatte inkludert prosjektlederne. Så langt det var mulig gjennomførte Heule intervjuer med deltakere i prosjektet etter løslatelsen. En generell oppsummering fra Storboda og Tygelsjö er at prosjektet tilbød et fellesskap mellom innsatte, som motvirket den maktesløsheten og isolasjonen man kunne oppleve foran løslatelsen. Men, skriver Heule, om ikke prosjektet i større grad strekker seg ut forbi murene og ut over løslatelse, blir forsøkene kraftløse med hensyn til den enkeltes integrering i samfunnet. Vellykket løslatelsesarbeid må ta hensyn til at den, tidligere, innsatte er mest utsatt og sårbar rett etter løslatelsen. Storboda hadde ingen klar plan for oppfølging etter løslatelsen, prosjektet befant som også tankemessig innenfor murene. Tygelsjö hadde en strategi som omfattet at innsatte skulle starte i et arbeidsforhold eller forberede seg på å gå til en bestemt arbeidsplass i løpet av fengselsoppholdet. Men dersom dette ikke fungerte, viste det seg at den løslatte sto alene uten noen å støtte seg til.

Heule beskriver prosjektet på Sagsjön som et uvanlig eksempel på at det er mulig å jobbe på en annen måte med løslatelsen enn det som er, eller på dette tidspunktet (2003-2005) var, vanlig i Sverige. Løsningene var varierte og individuelt tilpassede. Det finnes ikke

én farbar vei ut, men flere mulige ressurser og kontakter den innsatte kan velge å benytte seg av også etter løslatelsen.

Hva var det som gjorde forskjellen i disse tre ulike fengslene? I evalueringen blir verken størrelse på fengslene, sikkerhetsnivå eller sammensetningen av fangegruppen trukket fram som de viktige elementene. Ett av elementene som vektlegges er de tre fengslenes svært ulike måter å arbeide med empowerment på. Storboda og Tygelsjö satset på å etablere grupper av innsatte som i stor grad skulle være selvdrevne. I begge fengslene fikk prosjektene fram to, tre ildsjeler som fant en ny mening, fikk en ny ”mission”, i en ellers meningsløs anstalttilværelse. Men evalueringen mer enn antyder at denne typen selvdrevne grupper er svært vanskelig å få til i et fengsel. De innsatte har ingen formell makt i fengslet og er helt avhengig av samarbeid med ansatte. Ansattes medvirkning vil være avgjørende for å lykkes. Ved Sagsjön var ”empowerment-prosjektet” et individuelt prosjekt. Ansatte i fengslet hadde en aktiv rolle i å bistå den enkelte innsatte for å legge til rette for en best mulig løslatelse.

Evalueringen poengterer i tillegg at prosjektet ved Sagsjön hadde sterke elementer av innovasjon og nytenkning, som også preget hele fengslets måte å arbeide på. Både ledelsen og ansatte i fengslet understreker at man må arbeide aktivt med kommunikasjon, utdanning og planlegging for å unngå å havne i gamle spor og, for mange som hadde arbeidet lenge i kriminalomsorgen, kjente negative mønstre. Heule skriver videre at utviklingen ved Storboda og Tygelsjö syntes å ha vært positiv etter at prosjektet ble avsluttet. Den positive utviklingen synes i alle fall delvis å henge sammen med oppmerksomheten ved å bli evaluert, omtale i media samt kollegavurderinger.

2.4 Partnerskap og samarbeid i *Vägen ut*

Vägen ut består av et samarbeid mellom en stor gruppe ulike institusjoner og organisasjoner. Initiativet til prosjektet kom fra fire selvhjelpsorganisasjoner. Foreningen Bryggan som ble startet på slutten av 1990-tallet av innsatte og en ildsjel, en sykepleier som arbeidet i et av fengslene. Ideer om sosiale arbeidskooperativ ble spredd og fikk feste i Bryggan. Kriminellas revansch i samhället, KRIS, ble etablert midt på 1990-tallet av innsatte ved et par av fengslene i Sverige. KRIS driver blant annen med

informasjonsarbeid til innsatte og til samfunnet, gruppevirksomhet i fengslene og kameratstøtte, blant annet ved å plukke opp løslatte ved fengselsporten for å hindre altfor raskt tilbakefall. Foreningen Vävstugan ble startet innenfor kriminalomsorgen og har vært i drift siden tidlig på 1990-tallet. Vävstugan tilbød da 10 til 12 arbeidsplasser til kvinner i fengsel og kvinner med et rusproblem og en kriminell fortid. Vävstugan ble benyttet både som et tilbud til kvinner som kunne arbeide ute med permisjon (§ 14 KvaL) og som forberedelse til løslatelse. Da Vävstugan ble truet med nedlegging søkte foreningen om startbidrag til å bli sosialt foretak, men søknaden ble avslått. Ideen om et sosialt foretak var imidlertid sådd. For ordens skyld gjør vi oppmerksom på at Vävstugan overlevde og eksisterer fremdeles som en del av *Vägen ut*. Den siste av de fire foreningene, Half Way House, springer ut av klientbevegelsen RFHL (Riksförbundet för hjälp åt narkotika och läkemedelsberoande).

Av disse fire organisasjonene var det bare KRIS som vokste fram uten medvirkning fra det offentlige. Hedin m.fl. framholder at de tre andre organisasjonene kan karakteriseres som hybridorganisasjoner, det vil si en blanding av offentlig og frivillig innsats.

De fire organisasjonene la grunnlaget for søknaden om deltakelse i Equal-programmet. Målet var å etablere et treårig prøveprosjekt med sosialt arbeidskooperativ. Søknaden ble støttet av et stort antall offentlige og private aktører. Disse også kalt utviklingspartnere og omfattet blant andre, ved siden av de fire initiativtakere, Göteborg by (prosjektet er basert i Göteborg), kriminalomsorgen, arbeidsformidlingen og pensjonskassen. I følge evalueringen hadde prosjektet en klart avgrenset målgruppe, nemlig de mest utsatte blant personer som skal løslates eller er løslatt og skal tilbakeføres til samfunnet. Initiativtakernes karakter av hybridorganisasjoner var viktig i positiv forstand. Brukerne alene ville neppe hatt den spesialkunnskapen som skulle til for å søke om EU-støtte og etablere foretaket. Prosjektet er i høyeste grad et "joint venture" mellom profesjonelle i offentlig sektor og ildsjeler blant frivillige aktører (Hedin m.fl. 2006).

Vägen ut består av tre sosiale foretak som delvis var videreføring av eksisterende virksomheter og delvis nyetablering. En kort beskrivelse med historikk over de tre foretakene vil gi et innblikk i hvordan sosiale kooperativ og virksomheter kan etableres og

samarbeidet i og rundt virksomhetene. Den første fasen i prosjektet besto imidlertid av felles forberedelser gjennom kooperatørutdanning og etablering av kooperatørgrupper⁶. Utdanningen gikk gjennom alle elementene i driften av et sosialt foretak; hvordan bygge opp og drive et sosialt arbeidskooperativ, sosial økonomi, produksjon, markedsføring og salg. Forberedelsene i grupper dreide seg blant annet om å etablere, for formålet fungerende, grupper. Gruppene gjennomførte de konkrete forberedelsene til hvert av tiltakene, som å utrede hva man skulle drive med/type virksomhet, sikre det økonomiske grunnlaget, finne lokaler, etablere styre og ledelse, osv.

Villa Solberg

Det første tiltaket som ble etablert innenfor *Vägen ut* var halvveishuset ("overgangsboligen") Villa Solberg. Det økonomiske grunnlaget for Villa Solberg er salg av plasser til kriminalomsorgen. Målgruppen var (og er) straffedømte menn i siste del av straffegjennomføringen. For å komme inn på Villa Solberg må man vise en tydelig vilje og motivasjon for å endre livsførsel.

Den viktigste grunnregelen er rusfrihet. Villa Solberg gjennomførte fra starten og gjennomfører jevnlig urinprøver for å teste om beboerne bruker rusmidler. Kravet om rusfrihet stilles både av hensyn til de andre beboerne og av hensyn til miljøet som helhet. Bruk av alle typer rusmidler vil medføre utskrivning eller tilbakeføring til fengsel dersom straffegjennomføringen ikke er fullført. Flere av de ansatte er tidligere straffedømte og rusmisbrukere og gjenkjenner ut fra egne erfaringer signaler om tilbakefall til "gamle vaner" og rus-/kriminelt miljø.

Formålet med Villa Solberg, eller "metodikken", er arbeidstrening. Alle beboerne må ha ordinært arbeid eller skole/studier utenfor huset eller de arbeider ved en vernet bedrift. Videre stilles det krav om de må være med på å holde huset i stand, delta i daglige gjøremål inkludert holder orden på sine egne rom. De bør helst også ha en form for fritidsaktivitet. Villa Solberg stiller krav om store og til dels grunnleggende endringer av livsstil hos beboerne. Det er ikke tilstrekkelig å holde seg rusfri. Holdninger og handlinger som aksepteres i kriminelle miljøer og rusmiljøer

⁶ Kooperatör er betegnelsen på en person som deltar i etablering og drift av et sosialt kooperativt foretak, brukes i Hedin m.fl. (2006).

(”kåkmentalitet”) blir slått ned på. Villa Solberg understreker at tiltaket ikke driver behandling. I følge evalueringen har Villa Solberg mange fellestrekk med andre tiltak og institusjoner (f.eks. Tvind-skolen, Hasselabevegelsen) som bygger på arbeidsfellesskap og total rusfrihet.

Café Solberg

Kooperativforetaket Café Solberg har sitt utspring i Villa Solberg. Grunnlaget for Café Solberg er den samme som for Villa Solberg; total rusfrihet og deltakelse i arbeid.

Ideen var i utgangspunktet en kunstkafe med økonomisk basis i salg av smørbrød og catering til bedrifter i området. Kafeen hadde en ganske vanskelig fødsel. For det første var det tungt å dra i gang enda et kooperativ. For det andre er konkurransen i catering- og serveringsbransjen tøff og følsom for svingninger i kvalitet og service. Kafeen ble startet, og drives fremdeles som catering og kafe med en kooperatør og til en hver tid to lærlinger sentralt i Göteborg. Kundene er i all hovedsak bedrifter og skoler i området. Evalueringen oppsummerer at det er tungt å få i gang og drive vareproduksjon i et veletablert marked. Det krever yrkeserfaring og kunnskap om hvordan bransjen fungerer.

Karins döttrar

Håndverkkooperativet Karins döttrar⁷ springer ut av Vävstugan. Kooperativet ble etablert av seks kooperatører, de fleste med tidligere erfaringer fra rusmisbruk og/eller fengselsopphold. Formålet var å drive med håndverksproduksjon og tilby arbeidstrening til kvinner i fengsel og kvinner med rusavhengighet, som ikke var fengslet. Oppbygging av kooperativet skjedde blant annet i samarbeid med kvinnefengslet Sagsjön (se over). I etableringsfasen drev kooperatørene motivasjonsarbeid blant innsatte på Sagsjön og fortsatte med ”motivasjonssirkler” også etter at kooperativet kom i drift.

Driften av arbeidstreningsplassene er basert på stykkpris-finansiering (salg av enkeltplasser) til kommuner og kriminalomsorgen. Kooperativet får også noen inntekter fra egen vare- og tjenesteproduksjon. Arbeidstreningen pågår over en periode på seks til 12 måneder. De viktigste målene med arbeidstreningen er

⁷ Etter grunnleggeren av Vävstugan, Karin Sannengen

at deltakerne skal arbeide med å forandre livsmønster og snu gamle vaner: Bli vant til fast arbeidstid, forplikte seg til å komme på jobb, forholde seg sosialt til kolleger og lære praktiske ferdigheter som kan være nyttige i mange sammenhenger. Samtidig vektlegges at deltakerne trenger støtte for å bearbeide ulike problemer og utfordringer og kooperatørene skal sikre at støtten er tilgjengelig når behovet melder seg. Hver av kvinnene har én kontaktperson blant kooperatørene (i dag to kontaktpersoner). Men i likhet med Villa Solberg er heller ikke Karins döttrar et sted for behandling. Dette tas hånd om de delene av hjelpeapparatet som er spesialisert på for eksempel psykiske og fysiske helseproblem. Det bør nevnes at alle virksomhetene innefor *Vägen ut* stiller krav om at brukerne med rusavhengighet skal delta på AA- eller AN-møter (Anonyme Alkoholister og Anonyme Narkomane).

Evalueringen beskriver etableringsprosessen av Karins döttrar som en tålmodighetsprøve. Det var tidkrevende å etablere Karins döttrar som en selvstendig virksomhet uavhengig av Vävstugan og det tok lang tid å finne egnede lokaler for virksomheten.

Ateljé Trädet

Ateljé Trädet ble etablert mot slutten av prosjektperioden. Ateljé Trädet driver med silkemaling, ulike former for kunstproduksjon samt kursvirksomhet. I følge Hedin m.fl. har dette kooperativet operert noe på siden av *Vägen ut*. Det var uenighet blant stifterne om hvorvidt de skulle definere seg inn under *Vägen ut*-paraplyen. Målgruppen var en annen og består stort sett av kvinner med fysiske og psykiske helseplager uten rusavhengighet. I presentasjonen av *Vägen ut* i dag omtales Ateljé Trädet som et av de fire kooperativene som ble etablert i prosjektet, men omfattes ikke av dagens *Vägen ut* organisasjon.

Oppsummering av Vägen ut

Partnerskapet som startet Vägen ut opphørt ved prosjektets avslutning i 2005. Vägen ut eksisterer i dag som kooperativ sammenslutning med flere virksomheter⁸. I tillegg til de tre kooperativene som ble startet i prosjektperioden og omtalt over, Villa Solberg, Café Solberg og Karins döttrar, omfatter *Vägen ut* blant annet fire ”Villa Vägen ut-tiltak” og noen andre foretak. Til

⁸ <http://vagenutsidor.se/>

sammen har disse sosiale kooperativene 70 ansatte og 200 deltakere i det daglige arbeidet. Ideen er grunnleggende den samme som ved starten, nemlig å styrke brukernes ”egenmakt” (empowerment-metodikk). Både ideen og iverksettingen av den har med andre ord vist seg å være bærekraftig også etter at prosjektperioden utløp.

Evalueringen viser at det krever mye innstas, ildsjeler, ekspertise og kompetanse og støtte fra det offentlige for å lykkes. Støtten kan komme på ulike måter, men kjøp av plasser fra kriminalomsorgen og sosialtjenesten synes å være helt avgjørende for driften av *Vägen ut* både i starten og i dag. *Vägen ut* hadde en betydelig prosjektstøtte fra Equal-programmet/ESF-midler og i tillegg fikk prosjektet midler fra blant annet Göteborg by. Betydningen av at *Vägen ut* startet som et prosjekt med den økonomiske støtten det medbrakte er lite belyst i evalueringen. I en del tilfeller vil et prosjekt dø ut og bli borte når prosjektperioden utløper. Her har det motsatte skjedd. Prosjektmidlene synes å ha vært en svært viktig, kanskje avgjørende, grunnkapital for å komme gjennom en utfordrende etableringsperiode. Selv om *Vägen ut* har betydelig offentlig støtte, har sosiale foretak et press på seg for å få inntekter av egen virksomhet. God kvalitet i arbeidet med brukerne *kan* komme i konflikt med kravene om økonomiske resultater (Hedin m.fl. 2006).

Evalueringen poengterer videre betydningen av at *Vägen ut* ble etablert av flere ideelle organisasjoner, som samlet tilbyr et nettverk av tilbud og støtte til brukerne. Personene innlemmes i et større nettverk og får kontakter utenfor arbeidsplassen eller botilbudet. Dette må også tillegges betydning for at *Vägen ut* synes å ha lykkes i stor grad. Endelig påpeker evalueringen at tiltak som *Vägen ut* ikke vil passe for alle klienter. Deltakelse i et sosialt arbeidskooperativ krever en betydelig arbeidskapasitet og høy grad av motivasjon. Hedin m.fl. beskriver arbeidet i en sosial virksomhet som en virkelighetstest, man skal blant annet drive med overskudd, som krever stor innsats og gir mye tilbake til de som klarer å delta.

Vägen ut er ikke startet av kriminalomsorgen. Den er et tiltak utenfor murene, men med innsatte på vei ut som sin viktigste målgruppe. Evalueringen illustrer betydningen av samarbeid mellom ulike aktører i det offentlige, særlig kriminalomsorgen og

sosialtjenesten, og frivillig sektor for å få til gode løslatelsesprosesser.

2.5 Oppsummering

I oppsummeringen av to, på mange måter svært ulike, prosjekter vil vi legge hovedvekten på fellesnevneren for prosjektene, nemlig empowerment som metode. Om man tar utgangspunkt en enkel definisjon av empowerment som går ut på at individet – brukeren, den straffedømte, klienten – skal bli i stand til å hjelpe seg selv, finner vi to helt ulike metodiske tilnærminger. I to av fengselsprosjektene, Tygelsjö og Storboda ble empowerment forstått som minst mulig inngripen. Mye, inkludert organisering av prosjektene, ble delvis overlatt til de innsatte. Sagsjøs tilnærming var å legge til rette for at innsatte skulle kunne handle. Det innebar at ansatte i fengslene bidro aktivt til å trekke inn ulike myndigheter og instanser som kunne ha betydning for å løse de innsattes problemer. Det omfattet også å bistå aktivt og hjelpe den innsatte med å løse problemene. *Vägen ut* har en lignende tilnærming. *Vägen ut* stiller ganske store krav til deltakerne om egeninnsats. Heller enn å overlates til seg selv og egne krefter, må deltakerne underlegge seg et ganske strengt regime med arbeids- og innsatsplikt og kontroll med avhold fra/bruk av rusmidler. Deltakerne skal være motiverte. Evalueringen vurderer ikke hvordan motivasjon defineres eller måles. Det synes som om motivasjon defineres ut fra oppslutning om organisasjonens mål: rusfrihet, aktiv livsstil og kollektiv innstilling og deltakelse.

Vägen ut ble startet som prosjektet og viste seg bærekraftig etter prosjektperioden. Prosjektet hadde en omfattende organisasjon og kapital i ryggen i oppstartfasen. Evalueringen viser at det krever enorm innsats å etablere sosiale foretak. Sosiale foretak er ikke utbredt i Norge. Mye av idégrunnlaget eller metodene, blant annet kravet om arbeidsplikt eller andre former aktivitetsplikt og total rusfrihet, finner vi i tiltak innenfor rusomsorgen også her i landet. *Vägen ut* har vist seg bærekraftig som organisasjon for en gruppe sosiale foretak. Vi kjenner imidlertid ikke til i hvor stor grad tiltakene gir langvarige resultater for brukerne etter at de er ferdige i *Vägen ut*. En felles erfaring fra evalueringen av prosjektene at tverrsektoriell og tverrfaglig samarbeid og samarbeid mellom offentlige og private er nødvendig og til dels avgjørende for å få til gode løslatelsesprosesser.

3 TOG – tiltak overfor gjengangere

Tiltak overfor gjenganger – TOG – i Oslo fengsel er det norske tiltaket vi har valgt å se nærmere på. Grunnlaget for dette kapitlet er flere rapporter om TOG, blant andre Hammerlin og Nesvik (2005), Nesvik (2005) og Ødegårdshaugen (2005). Det sistnevnte arbeidet er en hovedfagsoppgave i kriminologi og vil i mindre grad bli referert enn de to evalueringsrapportene. Ødegårdshaugen har imidlertid noen viktige funn det kan være nyttig å trekke fram. De to andre arbeidene er rapporter fra følgeevalueringen av TOG i prøveperioden. TOG er nå en avdeling ved Oslo fengsel i ordinære drift, og det er relevant å henvise til rapporter og notater som beskriver TOG i dag (se også kapittel 5.12).

En grunn til å velge TOG for nærmere omtale er at tiltaket er tuftet på forvaltningssamarbeide og vil derfor være sentralt i den overordnede problemstillingen for denne bibliografien. I en forstudie av iverksetting av tilbakeføringsgarantien oppsummer Dyb og Johannessen (2010) at TOG *er* samarbeid innad i kriminalomsorgen, med andre offentlige instanser og sivilsamfunnet.

TOG ble etablert i 2000 som et samarbeid mellom Oslo fengsel og Kriminalomsorgen Øst. Målgruppa for tiltaket var (er) personer i Oslo fengsel med flere dommer og fengselsstraffer bak seg, såkalte gjengangere. Den overordnede målsettingen var i løpet av straffegjennomføringen å bidra til mindre kriminalitet blant personer i målgruppa. TOG skulle videre utvikle og utprøve i praksis nye metoder og samarbeidsrelasjoner med særlig vekt på å utvikle samarbeidsformer mellom kriminalomsorgen i anstalt og friomsorgen.

TOG ble organisert etter følgende fire prinsipper:

1. Hovedmål: Bidra til en reduksjon i kriminaliteten hos personer som begår mange og hyppige lovbrudd
2. Være en del av fagutviklingen innenfor kriminalomsorgen i anstalt og bygge på St. meld. nr. 27 (1997-98) og straffegjennomføringsloven.
3. Utarbeide tiltak og utvikle fag- og arbeidsmetoder overfor gruppa gjengangere
4. Organisere og prøve ut nye samarbeidsformer mellom kriminalomsorgen i anstalt og friomsorgen.

3.1 Målgruppe og kriterier for inntak

Målgruppa for prosjektet er innsatte i Oslo fengsel med mange og hyppige lovbrudd, såkalte gjengangere i straffesystemet. Videre er det et krav at deltakerne i prosjektet er folkeregistrert i Oslo og ikke har vedtak om utvisning fra landet etter endt soning.

Deltakeren/den innsatte bør ha minst tre måneder igjen til to tredeler av straffen er sonet. Mange av deltakerne i TOG ville hatt små muligheter til å bli løslatelse på prøve etter to tredjedels tid uten deltakelse i TOG. Prøveløslatelse med tilsyn eller møteplikt er en del av prosessen og arbeidsmåten.

Hammerlin og Nesvik (2005) gir følgende beskrivelse av målgruppa (en gruppe på 16 personer valgt ut for gjennomgang i evalueringen, som må antas å være rimelig representativ for innsatte som gjennomfører straffen i TOG): De har store rusproblemer, gjennomgående lav utdanning, ustabile boforhold, halvparten hadde en form for arbeid ved innsetting, en av fire hadde arbeid ved løslatelse og to av tre hadde middels eller lite nettverk. Noen oppga at de hadde psykiske eller fysiske plager og en del måtte søke en form for behandling i løpet av tiden i TOG. Til sammen hadde denne gruppa 106 ubetingede dommer og i tillegg et betydelig antall betingede dommer og bøter. I løpet av TOG-perioden, under permisjoner og prøveløslatelser, fikk to av tre en ny siktelse mot seg.

Kravet om at TOG-deltakere må være folkeregistrert i Oslo skal sikre kontinuitet i arbeidet under prøveløslatelsen. Den innsatte blir bosatt i Oslo under tilsyn av Friomsorgen i Oslo. Inntak til

TOG skjer gjennom individuelle søknader. Ansatte i TOG og ansatte ved andre avdelinger i Oslo fengsel kan anbefale og oppmuntre innsatte i målgruppen, som de vurderer å kunne dra nytte av TOG, til å søke. Inntak er basert på skriftlig søknad, undersøkelser/kartlegging av den innsatte og et personlig intervju med søker.

Hammerlin og Nesvik drøfter en del problematiske sider ved begrepet ”gjenganger”. En forenklet forståelse gjenspeiles i problembeskrivelsen av målgruppa over og i antall dommer og fengselsopphold blant deltakerne. Der bør nevnes at antall dommer er svært skjevt fordelt i undersøkelsesgruppa på 16 personer. Antall ubetingede dommer varierte fra en til 16.

3.2 Metode

Hammerlin og Nesvik (2005) framholder at TOG bygger på en sosialfaglig metode i betydning at det sentrale i arbeidet er innsattes tilbakeføring og integrering i samfunnet. Arbeidet starter i fengslet blant annet med utflukter utenfor fengslet og forberedelse til prøveløslatelsen. TOG handler blant annet om at en god løslatelse er et viktig moment i å hindre tilbakefall og ny kriminalitet. Arbeidet er inndelt i fem faser (Nesvik 2005):

Inntaksfasen

Inntaksfasen begynner med informasjon om tiltaket blant innsatte i Oslo fengsel. Den innsatte skal søke om opptak selv. Ofte blir vedkommende oppfordret til å søke av kontaktbetjenten eller andre som vurderer at vedkommende er i målgruppa og vil ha nytte av å delta i TOG. TOG-konsulentene er også aktive i å oppsøke innsatte i målgruppa. Deretter gjennomføres inntakssamtale med søkeren og nærmere vurdering om hvorvidt vedkommende er i målgruppa og kan nyttiggjøre seg tilbudet.

Planleggings- og soningsfasen

I samarbeid med den innsatte/deltakeren kartlegger TOG-konsulenten nåværende situasjon, ønsker, framtidsplane og forutsetninger. Gjennomgangen omfatter blant annet boligsituasjonen, gamle husleierstanser, annen gjeld, osv. TOG-konsulenten tar initiativ til å etablere ansvarsgruppe med aktuelle samarbeidspartnere. Ansvarsgruppa skal fungere gjennom hele

tiltaksperioden. I denne fasen planlegges prøveløslatelse. Deltakeren, TOG-konsulenten og samarbeidsparter jobber med å få til løsning på eventuelle gjeldsproblemer, for eksempel å få til nedbetalingsordning eller gjeldssanering, og andre utfordringer som er avdekket i kartleggingen. I denne fasen vektlegges motiveringsamtaler. TOG-konsulenten anvender både systematisk påvirkningsmetoder og konsekvenspedagogikk.

Løslatelsesfasen

Denne fasen er konsentrert om å finne bolig dersom deltakeren ikke har et sted å bo, sikre at deltakeren har arbeid, skole, andre aktiviteter, nettverk, osv. Ved løslatelse på prøve melder TOG-konsulenten fra til Friomsorgen om at møteplikten er iverksatt og til samarbeidspartnere om at møteplikten er ivaretatt. TOG-konsulenten følger vedkommende til skole, jobb, bolig o.a. og følger vedkommende tett opp de første dagene.

Melde- eller møtepliktfasen

TOG-konsulenten har det koordinerende og faglige ansvaret og har formelle og uformelle møter med deltakeren. Konsulenten innkaller blant annet til møter i ansvarsgruppa ved behov, hjelper deltakeren med praktiske problemer, forsøker å få tid til å delta i fritidsaktiviteter med vedkommende. TOG-konsulenten har rutinemessig kontakt med politiet i denne perioden.

Avslutningsfasen

I denne fasen planlegges avslutningen av meldeplikten. TOG-konsulenten forsøker å motivere deltakeren til å fortsette i ansvarsgruppa. TOG-konsulenten forsøker videre å overføre det koordinerende ansvaret til andre i ansvarsgruppa. Dette er ofte vanskelig og personavhengig. Evalueringen løfter fram ettervern som et problem. TOG-konsulenten kan tilby et frivillig ettervern og konsulenten prøver å ha kontakt med deltakeren etter behov. Dette er en vanskelig fase; deltakeren føler seg ofte isolert og har liten kjennskap til de mulighetene som finnes.

3.3 Ansatte og samarbeidspartnere

Evalueringsrapporten er omfattende med mange interessante teoretiske avstikkere og faglige avveininger. For dette formålet kan imidlertid sammendraget (Nesvik 2005) være vel så nyttig.

Sammendragsrapporten gir et mer renskåret bilde av utviklingen av TOG i prøveperiode.

De sentrale medarbeiderne er TOG-konsulentene. Disse kan være rekruttert både blant fengselsbetjenter og ansatte i friomsorgen, men begge jobber med innsatte både før og etter prøveløslatelsen. Friomsorgen kommer inn og begynner å jobbe med den innsatte allerede i fengslet for å forberede løslatelsen. Betjentene i TOG følger opp de innsatte etter løslatelsen (under prøveløslatelsen). TOG-konsulentene og fengselsbetjentene jobber i team både før og etter løslatelsen (nåværende ordning, det har vært flere omorganiseringer, se f.eks. Dyb og Johannessen 2010).

Nesvik (2005) framholder at samarbeidet mellom TOG-konsulentene har vært varierende. I første fase var samarbeidet preget av ulike tradisjoner og metodisk og faglig tilnærming blant konsulentene rekruttert fra fengslet på den ene siden og konsulenter fra friomsorgen på den andre siden. Det krevde betydelig innsats fra TOG-konsulentene, med bidrag fra forskerne i evalueringsteamet, å finne fram til en mer helhetlig faglig og metodisk basis.

Nesvik beskriver ulike typer samarbeidspartnere: Aetat, sosialkontor (begge er nå i NAV), Grønland voksenopplæring, kriminalomsorgens overgangsboliger, behandlingstilbud, Rusmiddeletaten i Oslo kommune, Politietaten, attføringsbedrifter og ulike eksperter. Blant disse, for eksempel sosialtjenesten/NAV og attføringsbedrifter, kan det være flere samarbeidende kontorer og bedrifter. Interne samarbeidsparter i Oslo fengsel omfatter ulike avdelinger, kontaktbetjenter, fangesakskontoret i Oslo fengsel og sosialkonsulentene i fengslet. I evalueringen framholder de interne samarbeidspartnere at de i startefasen visste for lite om TOG og at TOG i for liten grad benyttet seg av kompetansen i fengslet, for eksempel kompetansen hos sosialkonsulentene. En annen reaksjon var at flere innsatte burde få et slikt tilbud, men at tilbudet sannsynligvis for ressurskrevende til at det kunne gis til mange. TOG har relativt få innsatte i forhold til ansatte sammenlignet med en basisavdeling i Oslo fengsel.

Den brede og heterogene gruppen av eksterne samarbeidspartnere har naturlig nok ulike oppfatninger av TOG-samarbeidet. Blant annet poengteres at samarbeidet med ulike sosialkontor har vært varierende. En generell oppsummering også fra de eksterne

samarbeidspartnerne er at flere må få tilbudet og TOG måtte få flere ressurser; det var lagt mye arbeid på noen få TOG-konsultenter. I dag er for øvrig det eksterne samarbeidet også utvidet til frivillige sektor, blant annet Røde Kors nettverksarbeid, organisasjonen av tidligere innsatte Way Back og Frelsesarmeens bolig- og bosettingstilbud.

Et sentralt element i organiseringen av samarbeidet er imidlertid ansvarsgrupper rundt den enkelte innsatte. Ødegaardshaugen (2005) fulgte en liten gruppe personer i TOG og skrev hovedoppgave i kriminologi på basis av observasjoner og intervjuer med de ulike aktørene. Ødegaardshaugen deltok blant annet på ansvarsgruppemøter og fant at det var en stor kløft mellom de ønskene og behovene den innsatte ga uttrykk for og det (den gang) Aetat og sosialtjenesten kunne tilby. Etter en endeløs rekke møter, blant annet ni ansvarsgruppemøter, og gjentatte telefoner fra TOG-konsulentene til flere instanser ender den innsatte i dette eksemplet med å få minimum av det han har rett til. Et annet funn er at TOG-konsultene la større vekt på samtalen både i gruppene og med innsatte og mindre vekt på praktisk hjelp og tilrettelegging. I følge Nesvik ble dette fokuset endret til mer vekt på den konkrete hjelpen i løpet av prosjektperioden.

3.4 Etter prøveperioden

I startfasen ble de fleste deltakerne prøveløslatt til Kriminalomsorgens overgangsboliger. I dag er boligtilbudet mer variert. Deltakerne kan prøveløslattes til Frelsesarmeens boligtilbud med oppfølging, Oslo kommunes Fribo (tidligere Ungbo) eller Selvbygger-prosjektet (se kapittel 5.13). Sistnevnte er et prosjekt under Sandaker overgangsboliger. Selvbyggerprosjektet baseres på at straffedømte pusser opp en leilighet under prøveløslatelsen, mens vedkommende bor i Sandaker overgangsboliger, og flytter inn i boligen når straffen er gjennomført. Leiligheten tilhører Oslo kommune og innflytting skjer på de generelle vilkårene for kommunal utleiebolig i Oslo; markedsbasert leiefastsettelse og treårig kontrakt (Dyb og Johannessen 2010). I TOG er det videre et krav at deltakerne skal ha en form for aktivitet, arbeid, skolegang eller annet, under prøveløslatelsen.

TOG har bygget opp samarbeidsrelasjoner med en rekke partnere. I tillegg kan TOG spille på formelle samarbeidsavtaler mellom

Oslo fengsel og eksterne samarbeidspartnere. For eksempel har Oslo fengsel og TOG hatt boligkonsulent i en periode finansiert av Husbanken. Videre har TOG (videre)utviklet samarbeidet med instanser som holder til i fengslet og har faste møter med den eksterne arbeidsformidlingen og helsetjenesten som arbeider i fengslet.

3.5 Oppsummering

I oppsummeringen av funnene i evalueringen legger Hammerlin og Nesvik (2005) og Nesvik (2005) vekt på at TOG representerer en helhetstenkning. Denne helhetstenkning, både i prosessen rundt den enkelte innsattes løslatelse og i organiseringen av TOG, er en forutsetning for å få til endring, skriver Nesvik. Som tiltak for å styrke samarbeidet innad i kriminalomsorgen og med eksterne samarbeidspartnere har TOG vært og er langt på vei vellykket. TOG-avdelingen viste seg levedyktig etter prosjektperioden og Oslo fengsel har i dag etablert en avdeling til som bygger på TOG-prinsippene.

Vi har ikke funnet noen systematiske undersøkelser som dokumenter i hvor stor utstrekning TOG lykkes med å hindre tilbakefall. Nesvik referer til intervjuer med tidligere innsatte og TOG-deltakere som legger vekt på at det har holdt seg unna rus og/eller kriminalitet lenger enn det har gjort etter tidligere løslatelser. En intern undersøkelse i TOG, referert i Dyb og Johannessen (2010), viser tilsvarende resultat. Det bør understrekes at TOG jobber med straffedømte med svært store utfordringer og mange med lang fartstid i rusmiljøer og kriminelle miljøer. Vurderingen av resultatene må sees i dette perspektivet.

Evalueringen av TOG, som dette kapitlet i hovedsak baserer seg på, var en prosessevaluering med tilbakemeldinger og samspill mellom evaluator og tiltaket som ble evaluert. Det innebærer sannsynligvis at svakheter som påpekes i evalueringen er tatt tak i og jobbet videre med.

4 Projekt God Løsladelse for styrket samarbeid

Hovedfokus for prosjektet God Løsladelse i Danmark er løslatelsen og samarbeidet mellom kriminalomsorgen og kommunene i løslatelsesarbeidet. God Løslatelse er et metodeutviklingsprosjekt med mål å utvikle metodikk for å styrke samarbeidet rundt løslatelsen. Prosjektet ble gjennomført i tre fengsler, fem kommuner og omfattet Kriminalomsorg i frihet (KIF) i de samme fem kommunene. Et resultatmål for prosjektet har vært å etablere et konkret og forpliktende samarbeid mellom de ansvarlige myndighetene om løslatelsen: Ingen skal løslates til gaten. Prosjektet gikk over en periode på tre år, fra 2006 til 2008⁹.

Veiledende retningslinjer for samarbeid mellom sosiale myndigheter og kriminalomsorgen ble iverksatt fra 1998 og endret i 2001¹⁰. Myndighetene nedsatte en følgegruppe for iverksetting av retningslinjene. Implementeringen syntes å være langt svakere enn ønskelig og i 2001 ba følgegruppen om en undersøkelse med formål å ”kortlægge/afdekke udviklingen i samarbejdets betydning i en række udvalgte regioner”. Undersøkelsen skulle få fram vurderinger og synspunkter fra ansatte i kriminalomsorgen og sosialsektoren og fra innsatte med utgangspunkt i de veiledende retningslinjene. Undersøkelsen bekreftet at kriminalomsorgen og kommunene i liten grad brukte eller fulgte retningslinjene i veilederen (Ramsbøl 2003). Et av tiltakene som ble iversatt på grunnlag av undersøkelsen var prosjektet God Løsladelse.

⁹ Metodikken videreføres gjennom kursing og seminarer for ansatte i fengsler, kriminalomsorgen og sosialtjenesten i kommunene, for eksempel X.

¹⁰ De Vejledende Retningslinjer for samarbejdet mellem de social myndigheder og Kriminalomsorgens institutioner og afdelinger, Vejl. Nr. 68 af 21/04/1998, Vejl. Nr. 142 af 26/07/2001

Dette kapitlet bygger primært på en mertoderapporten av prosjektet *God Løsladelse* skrevet av Hanne Ramsbøl og Nell Rasmussen (2009). I tillegg trekker vi inn en mer komprimert framstilling av prosjektet skrevet av de samme forfatterne og publisert i antologien *Løsladt og hvad så?* (Rasmussen og Ramsbøl 2009). Prosjektet er ikke evaluert, men rapporten gir interessante og vesentlige vurderinger av styrker og svakheter i prosjektet.

4.1 Mål og målgrupper

Et sentralt mål for prosjekt *God Løsladelse* var å skape et fundament av erfaringer og kunnskap om samarbeid mellom kriminalomsorgen og kommunene. I lovverket ligger det allerede en forpliktelse om samarbeid mellom de to partene. Prosjektet var et ledd i å styrke implementering av lovverket og finne metoder og løsninger for å få til robuste tverrsektorielle samarbeid i praksis. Prosjektet skulle etablere en sammenhengende kjede av tiltak i overgangen fra fengsel til frihet.

Som i andre større prosjekter finner vi i *God Løsladelse* også flere delmål. Et av delmålene er at den innsatte skal få oppfylt sine rettigheter ved løslatelsen. Dette er en type målsetting som kan sammenlignes med Soria Moria-erklæringen om tilbakeføringsgarantien (se også St. meld. nr. 37 [2007-2008]). Det dreier seg blant annet om retten til økonomisk støtte, helsetjenester, et sted å bo, hjelp til å finne arbeid og/eller delta i opplæring eller utdanning. I det lange løp hadde prosjektet også som mål å hindre tilbakefall; å forebygge at den innsatte begår nye kriminelle handlinger.

Målgruppen er i utgangspunktet innsatte over 18 år i et av de tre fengslene som deltok og primært innsatte med straffer på minst fire måneder. Innsatte med kortere straffer kunne også delta i prosjektet, forutsatt at vedkommende forventet å bli løslatt på prøve med tilsyn eller antas ikke å ha et passende sted å bo eller inntektskilder etter løslatelsen. Med henvisning til serviceloven (sosialtjenesteloven) beskrives målgruppen som personer med alvorlige sosiale problemer med behov for betydelig støtte for å få muligheter til personlig utvikling. Ramsbøl og Rasmussen (2009) framholder at det ikke finnes noen enkle måter å beskrive målgruppen på. De poengterer videre at det kan diskuteres hvorvidt svake sosiale nettverk, lav utdanning, hjemløshet og/eller

rusmisbruk er risikofaktorer for å begå kriminelle handlinger, eller om dette er resultater av en tilværelse med kriminalitet.

Primærmålgruppen har imidlertid mange av disse problemene og er sosialisert inn i og på mange måter preget av en tilværelse på siden av samfunnet, blant annet fra fengselsopphold, rusmiljø og andre subkulturer. De har for eksempel liten eller ingen kjennskap til de mulighetene som finnes utenfor subkulturene. De vil ha behov for sammenhengende tiltak og støtte i fengslet og etter løslatelsen. Innenfor denne rammen var målgruppen forholdsvis vid (Ramsbøl og Rasmussen 2009).

4.2 Samarbeidspartnere

I prosjekt God Løsladelse ble samarbeidet etablert på regjeringsnivå. Prosjektet var finansiert av Indenrigs- og socialministeriet, Beskæftigelsesministeriet og Direktoratet for Kriminalforsorgen. Servicestyrelsen ("sosialdirektoratet") har hatt prosjektledelsen. Fem prosjektgrupper med deltakere fra de ulike aktørene har stått for implementeringen av prosjektet.

På "lokalt" nivå omfattet samarbeidet følgende tre fengsler: *Statsfængsel Østjylland*, et lukket fengsel med 228 plasser fordelt på fem enheter. En avdeling er forbeholdt kvinner. *Kragshovbede* er et fengsel med lavere sikkerhetsnivå, men med en halvåpen og en lukket avdeling. Fengslet har 211 plasser for menn. Fengslet ligger i et jordbruksområde og har et variert tilbud om arbeid, blant annet jord- og skogbruk. *Sønder Omme* er et åpent fengsel (lavere sikkerhetsnivå) med plass til 195 personer. Fengslet har en stor jordbrukseiendom og driver et allsidig jordbruk. Informasjon om fengslene er hentet fra www.kriminalforsorgen.dk (mai 2011). Prosjektet ble gjennomført i forholdsvis store fengsler. Samlet hadde de tre fengslene et ganske stort antall plasser i enheter med lavere sikkerhetsnivå (åpne og halvåpne). Fengslene ligger geografisk spredt i landet og tilsvarer lokalisering av kommunene i prosjektet.

I prosjektet deltok de fem kommunene Århus, Esbjerg, Horsens, Fredrikshavn og København. Kommunene varierer i størrelse, København og Århus er Danmarks største byer, og beliggenhet. De innsatte som deltok i prosjektet hadde ofte behov for tjenester fra ulike instanser og, som vi skal komme tilbake til, var et av problemene som kom opp i prosjektet uklarhet om hvem i

kommunen som ”hadde saken”. Den tredje samarbeidsparten var Kriminalomsorg i frihet. Ut fra helhetstenkningen i prosjektet, var det naturlig at samarbeidspartene innenfor KIF var lokalavdelinger av KIF i de medvirkende kommunene.

4.3 Metoder og virkemidler

På et overordnet nivå er prosjektets metoder basert på systemteori (forenklet; teori om hvordan de ulike delene i samfunnet henger sammen) (Rasmussen og Ramsbøl 2009). Her skal vi beskrive de konkrete tiltakene og metodiske grepene som ble tatt i prosjektet. Et av de sentrale og organiserende virkemidlene er *handleplanen* (heretter handlingsplanen). Handlingsplanen kan, etter beskrivelsen i evalueringsrapporten, karakteriseres som en mellomting mellom individuell plan og framtidsplan. Handlingsplanen initieres av fengslet og skal utarbeides av den innsattes kontaktperson i samarbeid med den innsatte. Fengslet skal ha en person blant de ansatte som er ansvarlig for handlingsplanen. Evalueringsrapporten er ikke helt tydelig på hvem denne personen er eller skal være, men det synes som om det i de aller fleste tilfellene er en sosialkonsulent i fengslet.

Handlingsplanen skal være et redskap for å styrke saksbehandlingen i alle ledd og sikre flyt og kontinuitet i tiltakene som settes inn. Den skal være et redskap for å koordinere tiltak og samhandling mellom involverte aktører. I arbeidet med handlingsplanen inngår å få tillatelse fra den innsatte til å innhente opplysninger om vedkommende fra hjelpeapparatet i hjemkommunen og få tilgang til saksmapper fra andre instanser. Handlingsplanen skal beskrive den innsattes situasjon generelt og mulige løsninger på eventuelle problemer. Evalueringen legger stor vekt på at handlingsplanen skal oppdateres i henhold til soningsforløp, andre endringer i den innsattes situasjon og eventuelt nye opplysninger som kommer fram om innsatte.

Et annet viktig verktøy er individuell *kjøreplan* for god løslatelse. Arbeidet med og oppfølging av handlingsplanen er en sentral del av kjøreplanen. Kjøreplanen er strukturert etter en tidslinje, som vi beskriver i fire faser. Den har åtte ulike moduler (modul er vår betegnelse), som til dels overlapper hverandre i tid. For å forenkle framstillingen har vi altså inndelt kjøreplanen i fire faser.

Fase 1

Modul 1 omfatter utarbeiding av handlingsplan med følgende oppgaver: Ansvarlig for handlingsplanen i fengslet skal gjennomføre innsettelsessamtale med den straffedømte helst umiddelbart eller senest fire uker etter fengslingen. For innsatte med dommer på et år eller kortere skal planen rulleres minst hver tredje måned og for innsatte med straffer over et år skal planen rulleres minst hvert halvår. Under *modul 2* skal fengslet ta initiativ til å koordinere handlingsplanen med kommunen og sikre at kommunen får de nødvendige opplysningene om den innsatte. For fengselsstraffer på inntil et år skal kommunen kontaktes senest fire uker etter innsettelse. Er straffen lengre enn et år skal henvendelsen til kommunen komme senest et år før antatt prøveløslatelse. *Modul 3* beskriver kommunenes ansvar for å følge opp henvendelsen fra fengslet og sørge for koordinering med kriminalomsorgen og eventuelt andre samarbeidsparter. Ansvarlig i kommunen er den innsattes saksbehandler.

Fase 2

Fase 2 består av *modul 4*. Modul 4 omhandler KIFs rolle ved prøveløslatelse med tilsyn. KIF skal trekkes inn i planlegging av prøveløslatelsen så snart som mulig og senest åtte uker før prøveløslatelse om mulig. Ansvarlig for handlingsplanen i fengslet har ansvar for å trekke inn KIF.

Fase 3

Under *modul 5* iverksettes økonomiske ytelser til den innsatte. Dette skal være klart til løslatelsen. Ansvaret ligger hos kommunen ofte ved sosialtjenesten eller ”jobcenteret” (arbeidsformidlingen). *Modul 6* omhandler iversetting av tilsyn og utarbeiding av handlingsplan for prøveperioden. Ansvaret ligger hos KIF og ansvarlig saksbehandler i KIF. Handlingsplanen for denne perioden skal være klar senest syv dager etter prøveløslatelsen.

Fase 4

Under *modul 7* skal ansvarlig saksbehandler i KIF ta kontakt med kommunen for å koordinere handlingsplanen i tilsynsperioden. Tidsfristen er fire uker etter at KIF har fått saken. Siste del, *modul 8*, er kommunens oppfølging av henvendelsen fra KIF og koordinering av handlingsplanen. Ansvaret er plassert hos

saksbehandleren i kommunen. Kommunen skal svare så raskt som mulig og deretter følge opp planen fortløpende.

En figur over tidslinjen er gjengitt i evalueringsrapporten (Ramsbøl og Rasmussen 2009, s. 14). Tidslinjen strekker seg fra den straffedømte settes inn til fire uker etter løslatelsen. Tidslinjen illustrerer at fasene ikke er så atskilte som beskrevet over og muligens er det noe misvisende å operere med faser. Figuren illustrerer at modulene overlapper hverandre i tid: Kommunen kommer inn på et tidlig tidspunkt i straffegjennomføringen. KIF kommer inn i fengslet og er med på å forberede løslatelsen. Formålet med en ganske detaljert kjøreplan er at ingen myndighet skal slippe taket i den innsatte/løslatte før en annen myndighet har ”tatt tak i” vedkommende.

4.4 Kommunikasjon mellom aktørene

I prosjektet framkom det at en viktig forutsetning for et effektivt samarbeid var bedre kjennskap til hverandres arbeid. Ledelsen av prosjektet la vekt på at aktørene skulle få en forståelse av andre parters ansvar og oppgaver og hva man kunne forvente av hverandre. I løpet av prosjektperioden ble det holdt ”tingmøter” som samlet ledere og ansatte i fengslene, kommunene og friomsorgen. Tema for møtene var refleksjoner rundt kommunikasjon og barrierer for gjensidig forståelse. Møtene hadde videre som mål å få de ulike aktørene til å forstå at de er gjensidig avhengige av hverandre.

De fleste barrierene i kommunikasjonen mellom myndighetene viste seg å ligge på lokalt nivå; i de lokale strukturene, forskrifter og prosedyrer og lokal praksis og kultur. I likhet med norske kommuner har også danske kommuner en stor grad av frihet i hvordan de vil organisere tjenestetilbudet til innbyggerne og foreta prioriteringer mellom oppgaver¹¹. Kommunene kunne for eksempel ha ulik praksis med hensyn til tildeling av sosialstønad.

¹¹ I Norge må kommunene utføre en rekke lovpålagte tjenester, men også innenfor lovpålagte oppgaver kan kommunene ha et betydelig slingringsmonn. Lovpålagte forpliktelsene kan defineres til et minimum og vil være avhengig av den kommunale økonomien. Enkelte tjenester, som er viktig for personer som løslates fra fengsel, blant annet å framskaffe bolig, er ikke lovpålagt/nedfelt som en individuell rettighet.

Forskjellene dreide seg både om størrelsen på beløpet og hvorvidt den innsatte kunne søke før løslatelsen eller måtte søke etter at han/hun var løslatt. Sistnevnte praksis medførte (medfører) at den innsatte løslates med veldig lite penger. Kommunene kunne også ha svak intern koordinering mellom til ulike instanser, som hadde ansvar for/hadde hatt kontakt med den innsatte. Fengslene mente det var vanskelig å vite hvilken ”inngang” de skulle bruke til kommunen. Mange innsatte hadde sammensatte behov og ansvaret kunne ligge hos flere instanser. Fengslene oppfattet at kontakten med kommunene til en viss grad bar preg av ansvarsfraskrivelse fra kommunens side.

En tematikk i forholdet mellom kommunene og fengslene var balansen mellom hensynet til sikkerheten i fengslet og arbeidet med løslatelsen. Kommunene mente fengslene var mer opptatt av sikkerhet enn å arbeide sosialfaglig for en god løslatelse. Begrunnelse fra fengslene for ikke å ta tak i en del saker, var at mange hadde for korte fengselsstraffer til at man kunne oppnå noe vesentlig ved å nedlegge ressurser i løslatelsesarbeidet.

4.5 Sårbare punkter i kjøreplanen

Ramsbøl og Rasmussen utpeker noen sentrale ”brennpunkter”, som vi vil kalle sårbare punkter, i kjøreplanen for god løslatelse. Et av disse er utveksling av informasjon om den innsatte mellom de ulike instansene. Svært mange i målgruppa for prosjektet hadde hatt kontakt med kriminalomsorgen tidligere, vært innom behandlingsinstitusjoner, hatt kontakt med sosialtjenesten og/eller andre instanser. Utredningen i forbindelse med handlingsplanen må bygge på mest mulig av den kunnskapen som allerede er samlet om den innsatte, for å unngå at hvert system eller aktør må begynne forfra.

Et sentralt tema i prosjektet var å komme fram til en felles forståelse av hva som ligger i begrepet ”god løslatelse”. Partene ble enige om at utredning som bygger på eksisterende kunnskap om den innsattes ressurser og problemer var viktig for å lage en god og realistisk handlingsplan. Å innhente opplysninger fra andre systemer, med tillatelse fra den innsatte, ble derfor ansatte av alle partene som et helt sentralt element i definisjonen av god løslatelse. Men det viste seg at dette var svært vanskelig å få til i praksis. Til tross for enighet blant partene om at dette var viktig,

var det mye opp til den enkelte ansattes egen etikk, moral og vurderinger hvordan arbeidet ble utført.

Fengslene var, som nevnt over, ofte usikre på hvor i kommunen de skulle henvende seg. Det kunne også være usikkerhet knyttet til om en generell henvendelse ble formidlet videre til de rette instansene i kommunen. Fengslene opplevde også en tilbakevendende diskusjon med kommuner om hvorvidt den innsatte ønsket eller ville komme til å bosette seg i den kommunene han var registrert i etter løslatelsen. Dersom man antok at vedkommende ville bo i en annen kommune, ville hjemkommunen (der han/hun var registrert før/under fengslesoppholdet) ofte vegre seg mot å påta seg økonomiske forpliktelser overfor vedkommende under fengselsoppholdet. Dette kunne skape problemer i forhold til refusjon av utgifter. Ved løslatelsen oppsto ofte et annet problem, nemlig om saksbehandler i kommunen, når denne var oppnevnt eller identifisert, hadde fullmakt til å avklare grunnlaget for økonomiske ytelser og sikre andre behov, for eksempel å framskaffe bolig, i forkant av løslatelsen. Her hadde kommunene ulik praksis og prosedyrer.

Et annet sårbart punkt var manglende koordinering og samordning mellom fengslene og KIF. Til tross for at det fantes klare prosedyrer og frister for når KIF skulle trekkes inn i planleggingen av prøveløslatelsene, hendte det ganske ofte at disse fristene ikke ble holdt. Begge systemene, fengslene og KIF, kunne sitte med viktig kunnskap om den innsatte som ikke ble utvekslet.

Alle aktørene i prosessen ble enige om at det var viktig å møtes for å sikre kontinuitet; intet system slipper før et annet er på plass. Dette viste seg vanskelig å få til i praksis. Bare noen få fengsler hadde tatt initiativ til løslatelsesmøter med den innsatte og de andre instansene for å sikre at alle avtaler var på plass foran løslatelsen. Det var vanskelig for de ulike aktørene og systemene å finne rom for og prioriterer møtene. Ramsbøl og Rasmussen poengterer at samtlige av de tidligere innsatte de intervjuet i undersøkelsen ga uttrykk for at løslatelsesmøtene kunne være til stor hjelp for å forberede løslatelsen.

4.6 Barrierer internt i systemene

Et siste element vi vil framheve fra rapporten er barrierer internt i de tre samarbeidende systemene. Ramsbøl og Rasmussen framholder at et sentralt dilemma innen kriminalomsorgen er forholdet mellom ”brukerorientering” og aspekter rund kriminalomsorgens mål, eksistensberettigelse og legitimitet. Kriminalomsorgen skal på den enes siden fullbyrde straffer og holde straffedømte borte fra samfunnet i en bestemt periode, og på den andre siden arbeide for at den innsatte kommer ut av fengslet bedre rustet til et liv uten kriminalitet. Det er imidlertid stor enighet blant alle deltakerne i prosjektet om at dersom det oppstår konflikt mellom ”harde” og ”myke” verdier, mellom hensynet til sikkerhet og kontroll versus ”sosialfaglig” arbeid, vinner sikkerhetshensynet. Sikkerhet oppfattes som den viktigste oppgaven for fengselsbetjentene, og derfor hadde ledelsen i fengslene i liten grad trukket med betjentene i prosjekt God Løslatelse. Midt i prosjektperioden ble det derfor besluttet å prioritere en bredere implementering av prosjektet i fengslene.

Videre peker rapporten på at kriminalomsorgen er, og må være av hensyn til rettssikkerheten, svært reglestyrt både når det gjelder den innsattes rettigheter og plikter og saksbehandlingen i fengslet. Sett utenfra kan utarbeiding og gjennomføring av handlingsplanen være en rimelig enkel oppgave¹². Fra fengslenes side ble det imidlertid gitt uttrykk for at det er avstand mellom den ”systemkunnskapen” som Direktoratet for Kriminalomsorgen sitter med og den ”erfaringsbaserte” kunnskapen fengslene arbeider etter. Systemkunnskap er styringsredskaper med frister og krav til innhold, mens den erfaringsbaserte kunnskapen gjenspeiler den komplekse hverdagen man står overfor i fengslene. I den grad arbeidet og samarbeidet i fengslet defineres med utgangspunkt i ”vår kunnskap”, vil det oppstå en eller flere lokale kulturer, som vil prege implementeringen. Det kan for eksempel dreie seg om lokal tilpasning til lovgivning og regler. I hvor stor grad lokale kulturer og tilpasninger får råde grunnen, er avhengig av den sentrale ledelsen og mellomledernivået i fengslene. Prosjekt God Løslatelse ble i utgangspunktet ansett som et

¹² Det synes å framgå, om ikke eksplisitt beskrevet, at utarbeiding av handlingsplan er lovpålagt/pålagt ved forskrift.

”sosialrådgiverprosjekt” og overlatt til sosialrådgiverne i fengslene. Selv om ledelsen i fengslene støttet opp om God Løsladelse, ble ikke denne støtten reflektert i høyere prioritering av prosjektet. Ramsbøl og Rasmussen konkluderer med at andre mål og kriterier for suksess har høyere prioritet i den lokale kulturen enn arbeidet med løslatelsen. Rapporten anbefaler at Direktoratet for Kriminalforsorgen i enda større grad må prioritere implementering og ledelse av løslatelsesarbeidet i fengslene.

En annen viktig problemstilling vi vil trekke fram dreier seg om samarbeidet mellom sosialkonsulentene i fengslene og sosialtjenesten i kommunene. Sosialrådgivere i fengslet argumenterte for at den innsatte ikke var ”samme person” inne i fengslet og i dagliglivet ute. Dette reiste blant annet spørsmål om hvorvidt det var hensiktsmessig å innhente kunnskap om innsatte fra andre systemer. Noen sosialkonsulenter argumenterte også for at, ut fra deres praksiserfaringer, ville mange innsatte komme igjen en eller flere ganger; han (eller hun) ville sannsynligvis gjøre noe annet etter løslatelsen enn det vedkommende gir uttrykk for at han (hun) ønsker under fengslesoppholdet. I følge rapporten underbygger prosjektet at utveksling av kunnskap mellom systemene fremmer god løslatelse og anbefaler en sterkere grad av standardisering i fengslene for å innhente informasjon fra andre systemer.

Det siste elementet vi vil vektlegge fra rapporten omhandler forholdet mellom fengslene og KIF og KIFs rolle i samarbeidet. Med hensyn til det første var forholdet preget av manglende kjennskap til den andre partens oppgaver og arbeidsforhold. Et gjennomgående trekk har vært at fengslene har oversett KIF og trukket KIF altfor sent inn i løslatelsen i henhold til fastsatte tidsfrister. Fengslene hadde opplevd at KIF ikke ville ta enkelte straffedømte, og særlig de tunge sakene, under tilsyn. Vi oppfatter at problemstillingen også er relevant for forholdet mellom norske fengsler og Friomsorgen, selv om motsetningene ikke nødvendigvis gir seg uttrykk i de nevnte konkrete eksemplene. Rapporten peker videre på at av de tre sentrale samarbeidspartene var KIF den som i minst grad så nytten av prosjektet God Løsladelse. Alle systemene, fengslene, KIF og kommunene, hadde en tendens til å lukke seg overfor samarbeidspartene i perioder, men dette var mest framtrødende i KIF. KIF identifiserte også færre barrierer i eget system for å styrke samarbeidet om god

løslatelse, sammenlignet med kommunenes og fengslenes vurderinger av interne barrierer. En konklusjon i rapporten er at en god løslatelse i mange sammenhenger kunne profitere på flere initiativer fra KIF, som for eksempel at KIF selv undersøkte om enkelte innsatte kunne dra nytte av prøveløslatelse med tilsyn.

4.7 Oppsummering

Ramsbøl og Rasmussen presenterer en grundig og allsidig gjennomgang og tar opp en lang rekke konkrete problemstillinger og elementer i prosjekt God Løsladelse. Vi vil poengtere at rapporten ikke bygger på en evaluering. Forfatterne gjennomførte en studie av utfordringer og styrker ved prosjektet og satte søkelys på ”brennpunkter” i implementeringen av prosjekt God Løsladelse.

Ramsbøl og Rasmussen avdekker mange uløste problemer og barrierer for å implementere metodikken fra prosjekt God Løsladelse lokalt. Men de oppsummerer også at prosjektet hadde nådd sitt mål. Det må sees på bakgrunn av prosjekt God Løsladelse var et metodeutviklingsprosjekt: Forsøket skulle implementere og teste ut en metode for god løslatelse i et utvalg fengsler og kommuner og innen kriminalomsorg i frihet. Formålet var å styrke samarbeidet mellom disse tre sentrale aktørene. Verktøyet for å styrke samarbeidet var individuell *handlingsplanen* for innsatte og *kjøreplan* for god løslatelse.

Prosjekt God Løsladelse var et samarbeid på nasjonalt nivå mellom Indenrigs- og socialministeriet, Beskæftigelsesministeriet og Direktoratet for Kriminalforsorgen. Rapporten har fokus på implementering og gjennomføring på lokalt nivå. Det kunne også vært interessant å få noe kunnskap om hvilken rolle de nasjonale samarbeidspartene spilte under prosjektet.

5 Gjennomgang av 20 prosjekter

Dette kapitlet går skjematisk gjennom 20 prosjekter, de fleste norske, noen svenske og kun et dansk. Alle prosjektene har handler om løslatelsesarbeidet i vid forstand. Relevansen for tematikken i denne rapporten vil imidlertid variere. Prosjektene er systematisert etter følgende stikkord: prosjektnavn, referanse, type prosjekt, mål for prosjektet, målgruppe(r), varighet (dersom forsøk), aktører/deltakere, resultat/evaluering, vår kommentar.

5.1 Ung-firer'n i Trondheim fengsel

Prosjektnavn	"SNU unge lovbrytere i tide" (Norge) <i>Delprosjekt Ung-firer'n i Trondheim fengsel</i>
Referanse	Ugelvik, Thomas (med T. Rokkan): <i>Vend om i tide. En evaluering av SNU-prosjektet i Trondheim og Bergen</i> . KRUS, Dokumentasjon og debatt 3/2006 En evaluering av to prosjekter for unge i Trondheim og Bergen. De to prosjektene omtales hver for seg
Type prosjekt	Forsøksprosjekt lokalisert til Modulen i Trondheim fengsel, avdeling med høyt sikkerhetsnivå To hovedfokus: – Den unge lovbryteren, innsats tilpasset individuelle behov for hjelp og støtte – Bedre forvaltningssamarbeid mellom aktører som skal yte hjelp og støtte
Mål	Tilrettelegge løslatessituasjonen og legge planer for livet etter soning Opprette forpliktende og formelle rutiner for forvaltningssamarbeid

	<p>Påvirke enkeltungdommer på vei mot en kriminell løpebane til å snu</p> <p>Individuelt tilpassede reaksjoner forankret i familie, venner, nærmiljø.</p> <p>Gi ungdommene motivasjon, endringsoptimisme, selvtillit, kompetanse for livsmestring</p>
Målgrupper	<p>Unge lovbrøyttere på vei inn i kriminaliteten, prioritere de yngste innsatte ved opptak.</p> <p>Rekrutteres fra andre avdelinger i fengslet, søker selv/oppfordres til å søke, intervjues</p> <p>Innsatte må ha minst seks uker igjen av straffgjennomføringen i fengsel</p>
Varighet	Ca 2 år, 2005-2006
Aktører/ deltakere	<p>Ungdommen selv, hjem, skole, politi, kriminalomsorg, hjelpeapparat, nærmiljø.</p> <p>Ansatte i fengslene og ruskonsulenter inne i fengslene</p>
Metoder/ virkemidler	<p>Programvirksomhet, Ung-firer'n:</p> <p>Aktivitetsprogrammet, fysiske og kulturelle aktiviteter utenfor fengslet</p> <p>Rusprogram i fengsel (etablert programvirksomhet)</p> <p>Ny start (etablert programvirksomhet)</p>
Resultat/ evaluering	<p>Ung-firer'n:</p> <p>Programmet har en uklar identitet, det var uklart, delvis for ungdommene selv og delvis for ansatte, hvem som faktisk var i prosjektet. Det gis litt ulike forklaringer på dette: En av de ansatte mener dette er en svakhet, en annen at det har vært hensikten at deltakerne i programmet ikke skal skille seg fra de andre innsatte på Modulen.</p> <p>Programmene som brukes er ikke særegne for prosjektet. Dette er programmer som gjennomføres i andre fengsler. Prosjektet har betydd flere ressurser til avdelingen, som blant annet er brukt til kursing og kompetanseheving av ansatte. Evalueringen poengterer at utstrakt bruk av vikarer og betjenter fra andre avdelinger skapte en del konflikter, fordi disse ikke nødvendigvis hadde forståelse for prinsippene for driften av Modulen og ikke alltid var enig i disse prinsippene.</p> <p>Evalueringen oppsummerer at det nok var klart mindre rusbruk på Modulen, men sannsynligvis mer enn de ansatte kjente til. De unge møtte likevel presset om å delta</p>

	<p>i kjøp, salg og bruk av rusmidler i andre sammenhenger, som skole og lufttegård. Modulen var ikke forbeholdt de unge.</p> <p>Machokulturen, som preger fengslet ellers, var også til stede på Modulen og i perioder var det flere ”tunge” kriminelle der, som kunne bli dominerende.</p> <p>Machokulturen, med blant annet røff erting og knuffing som kunne gå over til ”lekeslåsning”, gikk ofte ut over de yngste og var særlig vanskelig å håndtere for unge som også var fysisk små. Evalueringen konkluderer med at Modulen er et godt sted å være, men hvorvidt programmet Ung-firer’n nådde målsettingene var vanskelig å måle.</p>
Kommentar	<p>Målet for Ung-firer’n er blant annet å tilrettelegge for løslatelsen og opprette rutiner for forvaltningssamarbeid. Evalueringen gir et godt bilde av prosjektet og virksomheten i fengslet. Den fokuserer lite lite på målet om å etablere samarbeid med instanser utenfor fengslet.</p>

5.2 Ung-risk i Bergen fengsel

Prosjekt-navn	<p>”SNU unge lovbytere i tide” (Norge) <i>Delprosjektet Ung-risk i Bergen fengsel</i></p>
Referanse	<p>Ugelvik, Thomas (med T. Rokkan): <i>Vend om i tide. En evaluering av SNU-prosjektet i Trondheim og Bergen</i>. KRUS, Dokumentasjon og debatt 3/2006</p> <p>En evaluering av to prosjekter for unge i Trondheim og Bergen. De to prosjektene omtales hver for seg</p>
Type prosjekt	<p>Forsøksprosjekt med to hovedfokus:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Bedre kriminalomsorgens arbeid overfor den enkelte unge lovbyteren – Bedre forvaltningssamarbeid mellom aktører som skal yte hjelp og støtte
Mål	<p>En ”etter-situasjon” (etter endt soning) der ungdommene er <u>endret</u>; mestrer bedre ansvar for eget liv, (bedre forutsetninger for) sunne interesser og meningsfull fritid, bedre selvbylde. I siste instans; forebygge kriminalitet</p> <p>Samarbeidet mellom ulike deler av forvaltninger skal være</p>

	styrket i prosjektperioden.
Målgrupper	Unge domfelte i Bergen fengsel og Hordaland friomsorgskontor med sammensatte problemer, f.eks. rus/psykiatri, manglende trygghet og tilhørighet, AD/HD-problematikk, på vei mot gjengkriminalitet – de fleste var mellom 15 og 22 år
Varighet	Ca 2 år, 2005-2006
Aktører/ deltakere	Prosjektet er et samarbeid mellom kriminalomsorgen ved Bergen fengsel og friomsorgen i Hordaland (prosjekteiere), eksterne aktører og her nevnes særlig sosialtjeneste, helsetjeneste, Aetat og barnevern
Metoder/ virkemidler	<p>Styrke forvaltningssamarbeidet gjennom særlig tre grep:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Et felles seminar – Resistance offenders workshop – for faglig påfyll og bedre kriminalomsorgens omdømme blant samarbeidspartnere – Formell samarbeidsavtale mellom kriminalomsorgen i Bergen og Bergen kommune – Støtte til ungdomsklubben ProVoX med midler fra Ung-risk <p>Arbeidet overfor unge domfelte:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kartlegging av den unges ønsker, muligheter og behov. Lovbruddsanalyse – Praktisk hjelp og støtte i kontakt med eksterne samarbeidspartnere – Bedre soningsbetingelser i egne boenheter – Utvikle positive relasjoner til den domfelte – Oppfølging inntil et år etter endt soning
Resultat/ evaluering	<p>I følge evalueringen var prosjektet utydelig definert og beskrevet i starten, og mange brikker ble lagt på plass underveis i prosjektperioden. Prosjektet hadde relativt lite ressurser målt i stillinger; en 20 prosent stilling i Bergen fengsel og tilsvarende i friomsorgen. Tilbudet til deltakerne i prosjektet, som fredagsaktiviteten i friomsorgen, var allerede et etablert tilbud, som Ung-risk-deltakerne ble inkludert i.</p> <p>I perioder ble mye av ressursene til prosjektstillingen i fengslet brukt til å etablere en samarbeidsavtale mellom</p>

	<p>kriminalomsorgen i Hordaland og Bergen kommune. Fokus på målet om å etablere et bedre samarbeid mellom kriminalomsorgen og andre etater ble styrket etter et "sjokkartet" møte mellom kriminalomsorgen og sosialtjenesten i Bergen kommune, der kriminalomsorgen (i følge intervjuene evalueringen) opplevde ikke å bli tatt alvorlig. Støtte til ungdomsklubben ProVoX var også en del arbeidet for å komme i bedre posisjon overfor kommunen. Det felles seminaret hadde primært samme formål. Seminaret ble oppsummert som vellykket ut fra målet om å styrke kontakten med sosialtjenesten i kommunen og planlagt videreført som en årlig aktivitet. I følge evalueringen er det viktigste og mest synlige resultatet bedret samarbeidet mellom fengslet og kommunen, et resultat som kommer innsatte generelt til gode.</p> <p>Videre oppsummerer ansatte i fengslet og friomsorgen at prosjektet hadde bedret samarbeidet mellom disse to og brutt ned noen kulturelle barrierer.</p> <p>Det direkte arbeidet med ungdommene synes å ha gitt begrenset resultat. Evalueringen peker på at prosjektet la for mye ansvar på den innsattes motivasjon for å ville forandre seg. Det var for liten aksept av ungdommenes motstand mot å være "vanlig" og leve et A4liv. En av deltakerne uttrykte at prosjektet ikke hadde oppfylt forventningene han hadde når han gikk inn i prosjektet.</p>
Kommentar	<p>Evalueringen gir nyttige og viktige innspill til løslatelsesarbeidet blant unge straffedømte. Den peker også på utfordringer i samarbeidet mellom kriminalomsorgen og kommunen og understreker at det krever ressurser å etablere et godt samarbeid.</p>

5.3 Stifinner'n jr. i Oslo fengsel

Prosjekt- navn	"SNU unge lovbytere i tide" (Norge) <i>Delprosjektet Stifinner'n jr. i Oslo fengsel</i>
Referanse	Rokkan, Tore (med T. Ugelvik): <i>Det er ingen skam å snu. Evaluering av SNU-prosjektet i Oslo</i> . KRUS, Dokumentasjon og debatt 3/2006
Type prosjekt	To hovedfokus: <ul style="list-style-type: none"> – Bedre kriminalomsorgens arbeid overfor den enkelte unge lovbyteren – Bedre forvaltningssamarbeid mellom aktører som skal yte hjelp og støtte Visjon: Å bli det beste soningstilbudet for unge mellom 15 og 18 år
Mål	Mål om å gi et tilbud til den enkelte som skaper endring og som skal gjøre en forskjell etter endt soning På systemnivå – ivareta den unges behov for hjelp fra ulike instanser På individnivå – den enkelte blir bevisstgjort og tar egne valg om å leve et liv uten kriminalitet
Mål- grupper	Unge mellom 15 og 18 år som soner eller sitter i varetekt i Oslo fengsel og andre som er underlagt barnevernstiltak (inntil 23 år)
Varighet	Ca 2 år, 2005 - 2006
Aktører/ deltakere	Primært Oslo fengsel, Oslo kommune ved barnevernet i Bydel Alna og det private rusbehandlingstilbudet Tyrilistiftelsen, samt andre relevante samarbeidspartnere
Metoder/ virkemidler	Målrettet og individuelle plan Skjerme de unge fra innflytelse fra de eldre Tyrilistiftelsens behandlingssideologi basert på blant annet endringsoptimisme, mye fellesskap i behandling og aktivitet, tid, tålmodighet og takhøyde med toleranse for tilbakegang
Resultat	Prosjektet fikk en vanskelig start og ble omdefinert i prosjektperioden. Problemene kan kort oppsummeres som følger: Prosjektet startet opp med to sosialfaglig ansatte, ansatt i henholdsvis barnevernstjenesten i Oslo og Oslo fengsel. De to hadde kunnskap om målgruppa, men de hadde ikke jobbet i fengsel og kjente ikke til arbeidet og

	<p>rutiner i fengslet. En intern evaluering oppsummerer at de ikke fikk tid til å sette seg inn i fengslets arbeidsmåter. Stifinner'n jr. var samlokalisert med Stifinner'n.</p> <p>Ungdommene skilte seg imidlertid fra de voksne innsatte på flere måter. De unge hadde ikke et erkjent rusproblem, mange var også så pass unge at de ikke hadde utviklet avhengighet selv om de hadde rusproblemer. Stifinner'n er en avdeling for innsatte som vil jobbe aktivt med rusavhengighet og som ønsker å sone rusfritt. Prosjekt Stifinner'n jr. var i likhet med Stifinner'n basert på Tyrilistiftelsens ideer, men Tyrilistiftelsen hadde ingen ansatte i prosjektet som kunne ivareta idegrunlaget. Avdelingen tar normalt ikke inn personer dømt for sedelighet og grov vold. Ungdomsgruppa omfattet både sedelighets- og voldsdømte. De unge var mer krevende enn forventet og kunne ha en til dels utfordrende oppførsel. Tyrili-ansatte på Stifinner'n gjenkjente heller ikke de unge som del av sin målgruppe. I tillegg finner evalueringen en mangel på forståelse for hverandres oppgaver mellom samarbeidspartene, særlig mellom de sosialfaglig ansatte.</p> <p>Det ble ikke arbeidet med individuell plan (jfr. metoder). Målet om et skjermet tilbud ble bare realisert for noen, mange satt fremdeles på andre avdelinger selv om de var tilknyttet prosjektet. Det var lite samarbeid med andre instanser utenfor fengslet. Evalueringen oppsummerer at prosjektet styrke har vært "det kliniske fokuset på den enkelte innsatte" ved å gi mye oppmerksomhet, omsorg og omtanke til de unge.</p>
Kommentar	<p>Prosjektet arbeidet ikke direkte med løslatelse, men var mer innrettet på å forebygge at ungdommene begikk nye kriminelle handlinger. Det synes som om mange av forutsetningene prosjektet bygget på ikke var til stede i starten og heller ikke ble en del av prosjektet.</p>

5.4 Styrket løslatelsesforberedelser i Sverige - delrapport

Prosjekt-navn	<i>Försterkta frigivningsförberedelser (Sverige)</i>
Referanse	Wennerberg, Inka: <i>Från anstalt til frihet. Försterkta frigivningsförberedelser</i> . Stockholm: Brottsförebyggande rådet, Information och förlag, 2003 Evaluering av prosjektstart (se også Holmberg og Niméus 2004, sluttrapport)
Type prosjekt	Forsøks-/utviklingsprosjekt ledet av en nasjonal prosjektgruppe bestående av representanter for alle Kriminalvårdens regioner. Forbedre og styrke løslatelsesarbeidet på institusjonelt nivå.
Mål	Målene er nedfelt i Proposition 2000/01:76: <ul style="list-style-type: none"> – Arbeide med og styrke utredning planlegging og dokumentasjon og sikre en enhetlig struktur i arbeidet med løslatelser – Etater ute har ansvar for å bistå innsatte med bolig, arbeid, osv., foran løslatelsen, men kriminalomsorgen har ansvar for å formidle kontakt og være pådriver overfor andre etater og private aktører. – Løslatelsen må forberedes i nært samarbeid med friomsorgen. – Etterstrebe en gradvis overgang fra fengsel til frihet gjennom frigang, elektronisk overvåking og straffgjennomføring i institusjon, med særlig mål om å etablere flere plasser i halvveishus – Arbeide for at den innsattes behov for arbeid, bolig, tjenester osv. blir identifisert og ivaretatt
Mål-grupper	Fokus i prosjektet er institusjonelle endringer i arbeidet med løslatelse og målgruppene er alle innsatte. Evalueringen er begrenset til innsatte med minimum seks måneder straffetid og som prøveløslates under en av følgende betingelser: <ul style="list-style-type: none"> – Prøveløslatelse med vilkår – Plassering i 34 § Kval – IÖV-løslatelse; intensivovervåking med fotlenke

	(under utprøving i Sverige på det aktuelle tidspunktet) Personer med utvisningsvedtak er ekskludert
Varighet	Treårig forsøksperiode, 2001 – 2003
Aktører/ deltakere	Kriminalomsorgen regionalt, fengslene og friomsorgen. Samarbeidspartnere ute: andre offentlige etater, med særlig fokus på sosialtjenesten, og frivillige organisasjoner.
Metoder/ virkemidler	Målrettet informasjon for å spre kunnskap om kriminalomsorgen i andre etater gjennom brosjyrer og felles konferanse, med formål å øke interessen for samarbeid. Prosjektmidler til å utvikle kontakten med frivillig sektor. Deltakelse i kriminalomsorgens programvirksomhet, bla. Brottsbrytet og rusrelaterte programmer, for å forberede den innsatte på løslatelsen og tiden etter fengsling. Bedre kartlegging av innsattes risiko- og behovsprofil, plan for løslatelse og sjekklister for arbeidet med løslatelse. Kartleggingsskjema skal følge den innsatte ved overflyttinger.
Resultat/ evaluering	Rapportering av en første måling som skal etablere statuslinje for å følge utviklingen gjennom prosjektperioden. Statuslinjen består av en rekke indikatorer for sosiale kjennetegn ved innsatte og situasjonen for de innsatte. Her er de viktigste resultatene: Målingen viste at et mindretall hadde deltatt i programvirksomhet. 70 prosent hadde et rusproblem men bare en liten andel av disse hadde deltatt i rusrelaterte programmer. Nesten halvparten ble løslatt fra vanlig fengsel med høyt sikkerhetsnivå og en fjerdedel ble løslatt gjennom 34 § plassering, elektronisk overvåking eller frigang. De aller fleste som ønsket kontakt med sosialtjenesten foran løslatelsen hadde fått kontakt. Resultatene drøftes mer inngående i sammenheng med sluttevalueringen (Holmberg og Niméus 2004, se neste side)

5.5 Styrket løslatelsesforberedelser i Sverige - sluttrapport

Prosjekt-navn	<i>Försterkta frigivningsförberedelser (Sverige)</i>
Referanse	Holmberg, Stina og Niméus, Olga: <i>Förberedd för frihet? Slutrapport från utvärdring av försterkta frigivningsförberedelser åren 2001 – 2003</i> . Stockholm: Brottsförebyggande rådet, Information och förlag, 2004 Sluttrapport (se også Wennerberg 2003)
Type prosjekt	Forsøks-/utviklingsprosjekt ledet av en nasjonal prosjektgruppe bestående av representanter for alle kriminalomsorgens regioner Forbedre og styrke løslatelsesarbeidet på institusjonelt nivå.
Mål	Målene er nedfelt i Proposition 2000/01:76: <ul style="list-style-type: none"> – Arbeide med og styrke utredning planlegging og dokumentasjon og sikre en enhetlig struktur i arbeidet med løslatelser – Etater ute har ansvar for å bistå innsatte med bolig, arbeid, osv., foran løslatelsen, men kriminalomsorgen har ansvar for å formidle kontakt og være pådriver overfor andre etater og private aktører. – Løslatelsen må forberedes i nært samarbeid med friomsorgen. – Etterstrebe en gradvis overgang fra fengsel til frihet gjennom elektronisk overvåkning og straffegjennomføring i institusjon, med særlig mål om å etablere flere halvveishus – Arbeide for at den innsattes behov for arbeid, bolig, tjenester osv. blir identifisert og ivaretatt
Mål-grupper	Alle innsatte, men i målingen av resultatene er målgruppen avgrenset til innsatte med minimum seks måneder straffetid og som prøveløslates under en av følgende betingelser: <ul style="list-style-type: none"> – Prøveløslatelse med vilkår – Plassering i 34 § Kval – IÖV-løslatelse; intensivovervåkning med fotlenke

	(under utprøving i Sverige på det aktuelle tidspunktet) Personer med utvisningsvedtak er ekskludert
Varighet	Tre år, 2001 – 2003
Aktører	Kriminalomsorgen og friomsorgen. Samarbeidspartnere utenfor kriminalomsorgen er definert som aktører, men synes å ha hatt en minimal rolle i prosjektet.
Metoder/ virkemidler	Enhetlig skjema i kriminalomsorgen for å kartlegge innsattes risiko- og behovsprofil, plan og sjekkliste for arbeidet med løslatelsen, som skal følge den innsatte under flyttingen innen kriminalomsorgen og over til andre instanser Veiledningsmateriell til fengslene og friomsorgen og informasjon om kriminalomsorgen til andre etater og frivillige
Resultat/ evaluering	Sluttevalueringen er basert på en gjentakelse av kartleggingen fra startevalueringen om innsattes situasjon, supplert med intervjuer med ansatte i kriminalomsorgen for å få tilbakemeldingen på og utdyping av resultatene fra kartleggingen. Kartleggingen viser nemlig at det på de fleste områdene har vært en tilbakegang for innsatte eller ingen endring med hensyn til sosiale faktorer og mykere overganger mellom fengsel og frihet. Sammenlignet med kartleggingen i 2002 var det tilbakegang i andel som hadde arbeid og forsørget seg på arbeidsinntekt, studielån eller dagpenger. Kontakten mellom fengslene og arbeidsformidlingen ute hadde ikke økt. Det var ingen økning i andelen 34 §-løslatelser. Dette ble forklart dels med manglende motivasjon hos innsatte, dels med for liten kunnskap og tid hos ansatte i fengslene til å utrede muligheter for 34 §-plasser og endelig mangel på oppfølging fra sosialtjenesten ute. Det siste viste seg ved nærmere undersøkelser ikke å stemme. De aller fleste innsatte som ønsket kontakt med sosialtjenesten hadde fått opprettet kontakt. Andelen innsatte som hadde kontakt med friomsorgen var også redusert i prosjektperioden. Evalueringen fant en klar økning i bruken kartleggingsverktøyet som ble innført. Ved nærmere

	<p>ettersyn viste det seg imidlertid at skjemaene ofte manglet opplysninger om den innsatte sosiale situasjon. Evalueringen peker på flere utenforliggende faktorer, som sannsynligvis har bidratt til det dårlige resultatet for prosjektet. Det var i prosjektperioden en betydelig vekst i antall innsatte i fengslene, som økte belastningen på de ansatte. Videre hadde kriminalomsorgen et konkurrerende prosjekt om rusmiddelbruk i fengslene. Og til slutt; prosjektperioden – og måleperioden – var i realiteten for kort til at det var mulig å få til synlige endringer.</p>
Kommentar	<p>Evalueringen sier svært lite om prosjektet har bidratt til å styrke kontakten med aktører utenfor kriminalomsorgen. Dette var et fokus i oppstartevalueringen (Wennerberg 2003), men ser ut til å ha fått mindre plass under veis i prosjektet.</p> <p>Gode metoder for å måle resultatene for sluttbrukerne (innsatte) er ofte en mangel i en del forsøksprosjekter og evalueringene av disse. Dette prosjektet synes å ha en god metode for dette, men som også sluttevalueringen påpeker, er det for kort måleperiode til at man kan forvente å se resultater. Resultater på andre områder, som bedre kontakt med andre offentlige instanser og frivillig sektor og mellom fengsel og friomsorg, som også var en del av målene for prosjektet, ble ikke i samme grad målt og evaluert.</p>

5.6 Prosjekt God Løsladelse i Danmark

Prosjekt- navn	<i>Project God Løsladelse</i>
Referanse	<p>Ramsbøl, Hanne og Rasmussen, Nell: <i>Project God Løsladelse. Erfaringer – metode og anbefalinger</i>. Servicestyrelsen – Social viden til gavn Se også: Rasmussen, N. og Ramsbøl, H. (2009): ”Prosjekt God løsladelse” I Jesper Ryberg (red): <i>Løsladt og hvad så?</i> Jurist- og økonomforbundets Forlag, København</p>

Type prosjekt	Metodeutvikling; fokus på samarbeid mellom involverte myndigheter. Utvikle, teste ut, optimere og formidle metoder i saksbehandlingen ved overgangen fra fengsel til frihet.
Mål	Overordnet mål: skape et fundament av erfaringer og kunnskap om samarbeidet mellom kriminalomsorgen og kommuner om den ”gode løslatelsen”. <ul style="list-style-type: none"> – Etablere en sammenheng mellom tiltakene ved overgang fra fengsel til frihet – Bidra til et faglig robust og tverrsektorielt arbeid med innsatte som løslates fra fengsel – Sikre at innsatte fikk oppfylt sine rettigheter ved løslatelsen
Mål-grupper	Innsatte over 18 år, som soner en straff på mer enn fire måneder. Kan også omfatte innsatte med kortere dommer. Minst ett av følgende kriterier må være til stede: <ul style="list-style-type: none"> – Innsatte forventes å bli prøveløslatt med tilsyn – ikke ha et passende oppholdssted eller inntekt etter løslatelsen – har behov for sammensatte tjenester
Varighet	3 år, 2006 - 2008
Aktører	Fengsler – ansvarlig for innsattes handlingsplan er en nøkkelperson Kriminalomsorg i frihet Kommuner – arbeidsformidling, sosialtjeneste, trygdekontor er nøkkelinstanser, i tillegg er følgende aktuelle: somatisk og psykisk helsetjenester, rusbehandling, utdanningsinstitusjon, boligkontor
Metoder/ virkemidler	Nøkkelord: systematikk, struktur, problemløsning Koordinerende <i>handlingsplan</i> (handleplan): <ul style="list-style-type: none"> – Avdekke og utrede den innsattes problemer – Identifisere oppgaver og tiltak og plassere disse hos de ansvarlige myndighetene – Planlegge hvilke tiltak som skal settes inn <i>Kjøreplan</i> for god løslatelse:

	<ul style="list-style-type: none"> – Arbeidet struktureres langs en tidslinje med fire moduler – Hver modul beskriver oppgavene til de ulike aktørene <p>”Tingmøter” for ledere og medarbeidere i friomsorgen, fengsler og kommuner. Et viktig formål med møtene var å komme fram til felles forståelse av ”god løslatelse”</p>
Resultater/ evaluering/	<p>Prosjekt God løsladelse var et forsøk på å få ulike instanser til å arbeide sammen ved hjelp av <i>handleplan</i> for den innsatte (mellom individuell plan og fremtidsplan, heretter handlingsplan). Handlingsplanene ble blant annet brukt til å utarbeide <i>kjøreplan</i> for god løslatelse med tidsfrister som både fengsel og kommune skulle forplikte seg til å holde.</p> <p>Fengslet har ansvar for å utarbeide handlingsplanene i samarbeid med den innsatte. Fengsle skal ha en ansatte som er ansvarlig for handlingsplanen. Utarbeiding av handlingsplanene inkluderer også å innhente tillatelse fra innsatte til melde fra til hjemkommunen om at vedkommende er i fengsel og tillatelse til å få oversendt saksmapper fra andre instanser. HP-ansvarlig sørger for <i>innsettelsessamtale</i> gjennomføres umiddelbart og senest fire uker etter innsettelsen. En forutsetning for å gjennomføre disse tiltakene er at ansatte i fengslet har rutiner for å innhente informasjon fra andre instanser og at fengselsansatte ser nytten av informasjonen andre har om den innsatte. Ved lengre straffer skal handlingsplanen oppdateres jevnlig.</p> <p>HP-ansvarlig må ta ansvar for å innkalle relevante instanser rundt den innsatte til møte for å forberede løslatelsen. Møtet bør innkalles rundt et år før tentativ prøveløslatelse og ved kortere straffer, senest fire uker etter innsettelsen.</p>

	<p>I prosjektet ble det jobbet en del med å klargjøre hvilke forutsetninger som skulle være på plass for å oppnå suksess med løslatelser. Prosjektteamet har jobbet for at de ulike aktørene skal få en bedre forståelse av hverandre i forhold til muligheter og begrensninger de enkelte instansene har. Det ble videre jobbet med at samarbeidspartene skulle få en forståelse av at de er avhengig av hverandre. Prosjektet jobbet også med å lage en felles forståelse av handlingsplanens funksjon. Handlingsplanen skal brukes som et redskap for bærekraftig innsats fra alle berørte instanser.</p>
Kommentar	Se kapittel 4

5.7 Brobyggerprosjektet i Oslo

Prosjekt- navn	<i>Brobyggerprosjektet</i>
Referanse	Gotaas, Nora og Højdahl, Torunn: <i>Evaluering av brobyggerprosjektet. Arbeid overfor unge domfelte menn med somalisk og pakistansk bakgrunn</i> . Samarbeidsrapport NIBR/KRUS 2006
Type prosjekt	Forsøksprosjekt. Initiert og forankret utenfor kriminalomsorgen Overordnet fokus: Å sette problematikken rundt sosial rehabilitering av straffedømte på dagsorden. Organisert med prosjektansvarlig på toppen, prosjektleder på nivået under og fire prosjektmedarbeidere under prosjektleder.
Mål	<p>Prosjektets resultatmål:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Styrke straffedømtes evne til mestring av egen livssituasjon – Knytte kontakter til foreninger og ressurspersoner som kan være sosial støtte i den kritiske tida etter løslatelsen – Opparbeide erfaring med ulike former for utstengningsmekanismer og utvikle strategier for reintegrering

	<ul style="list-style-type: none"> – Aktiverer ressursgrupper og pårørende for å motvirke utestengningsmekanismer – Metodeutprøving
Mål-grupper	<p>Domfelte med somalisk og pakistansk bakgrunn som soner i Oslo fengsel</p> <p>Rundt 20 menn i alderen 15 til 29 år deltok i løpet av prosjektperioden, en del med lengre dommer enn prosjektets varighet</p>
Varighet	1,5 år; fra august 2003 til utgangen av 2004
Aktører/deltakere	<p>Primærmedisinsk verksted (PMV) – prosjekteier – drevet av Kirkens bymisjon i Oslo, Oslo fengsel, helsetjenesten i Oslo fengsel (tenkt som et brohode mellom prosjektet og innsatte), Konfliktrådet i Oslo, politiet, pårørende til innsatte, ”naturlige hjelpere” definert som ufaglærte ansatte ved PMV (lekpersoner)</p>
Metoder/virkemidler	<p>Arbeidsgrupper: Bygger på en generell modell PMV arbeider etter. Gruppene har fra 6-12 medlemmer og møtes fra 6-12 ganger, definert som kompetanse- eller konsulentgrupper. Seks arbeidsgrupper ble etablert innefor prosjektet organisert etter kriteriene etnisitet/nasjonalitet, alder og kjønn. Et hovedtema i gruppene var kriminalitet blant egen nasjonal gruppe.</p> <p>Stormøter og workshops: utprøve stormøter som metode etter modell av Transformative Justice; bringe partene i en konflikt sammen med hensikt å opparbeid forståelse for den/de andre partenes posisjon (nært beslektet med restorative justice). Løsningsorienterte samtaler – LOS – med innsatte Seminarrekke for å skolere prosjektmedarbeiderne og samarbeidspartnere i prosjektet metodikk</p>
Resultat/evaluering	<p>Evalueringen er delt i to: 1) Prosjektorganisasjonens forutsetninger for å nå målene og 2) sosiale kjennetegn ved deltakeren/de domfelte og metodikken i direkte arbeid med domfelte</p> <p>Ad. 1) Evalueringen oppsummerer at <i>arbeidsgruppene</i> ga mye kunnskap om betingelser for integrering i det norske samfunnet, strategier for å håndtere</p>

forholdet mellom barn og foreldre og prosesser som kan føre barna bort fra foreldres og storsamfunnets kontroll. Evalueringen stiller spørsmål om dette var ny kunnskap, men en kan kanskje anta at arbeidsgruppene i prosjektet drøftet dette ut fra problemstillingen kriminalitet og fengselsopphold. Et viktig funn er at arbeidsgruppene fungerte som en arena for bevisstgjøring om at den norske majoriteten og minoritetsgruppene ”eier” problemene sammen, som medførte at minoritetsgruppene kan være mer villige til se etter årsaker til kriminalitet – og løsninger – i egne miljøer. Slik har prosjektet og særlig arbeidsgruppene bidratt til målet om å sette ”rehabilitering av straffedømte på dagsorden” i *pakistanske* og *somaliske* miljøer. Arbeidsgruppene bidro i svært liten grad til å etablere nettverk rundt domfelte. Evalueringen konkluderer med at etablering av seks arbeidsgrupper bidro til å spre innsatsen for mye, prosjektet ville tjent på færre grupper og heller bruke mer ressurser på å spre kunnskapen som gruppene frambrakte til samarbeidspartnere i ulike etater.

Stormøter skulle utprøves som metode og som en del av *transformative justice*, men dette lot seg ikke gjennomføre av ulike grunner: domfelte var ikke i konflikt med sitt nettverk, familien ønsket ikke å delta, domfelte hadde ikke nettverk (særlig somaliske), domfelte ønsket ikke å delta og det var i tillegg vanskelig å få med fengslet og helsetjenesten i fengslet, som skulle hatt en viktig rolle, på stormøter.

Seminarrekke for prosjektmedarbeidere og samarbeidspartnere for å lære metodene. Uvisst hvor mye faglige de ulike deltakerne fikk med seg. Det var lite faglig dialog mellom de naturlige hjelperne og representanter for det norske systemet. Seminarene fungerte som en viktig møteplass

	<p>Ad. 2) De 20 domfelte deltakerne i Brobyggerprosjektet var mer kriminelt belastet enn prosjektledelse/-deltakere hadde antatt. I gjennomsnitt hadde de tilbrakt en tredel av livet etter fylte 15 år under kriminalomsorgen. Flertallet var dømt for mange forhold og noen for svært alvorlige hendelser (drap, voldtekt, grov vold). Oppsummert hadde de fleste liten erfaring fra ”normalsamfunnet” og hadde til dels sterk tilknytning til kriminelle nettverk og gjenger. Fire hadde utvisningsvedtak.</p> <p>Evalueringen gir en gjennomgang av LOS – løsningsorientert samtale – og viser eksempler på hvordan dette kan brukes i samtaler med innsatte for å endre tenkemønstre. Samtalene dreide seg ofte mer om å mestre straffegjennomføringen enn om å forberede løslatelsen.</p> <p>Innsatte hadde mange kontakter til hjelpeapparatet ute. Flertallet hadde flyttet mellom avdelinger og fengslet/sonet i ulike fengsler og det formelle nettverket var preget av manglende kontinuitet og mange brudd.</p> <p>Prosjektet bidro til å gjenopprette kontakten mellom enkelte innsatte og pårørende. Evalueringen oppsummer at prosjektperioden var for kort til at målene i prosjektet kunne realiseres og metodene testes ut tilstrekkelig. Evalueringen var også for tett opp til prosjektets avslutning til å kunne vurdere om prosjektet hadde ført til endring for deltakerne.</p> <p>Oppsummert: prosjektets virkemidler er ikke tilstrekkelige til å sette deltakerne i stand til å mestre livet etter soning</p>
Kommentar	<p>Prosjektet og evalueringen bidrar med noen nyttige erfaringer om arbeid overfor innsatte med minoritetsbakgrunn.</p> <p>Prosjektet synes dels å ha vært personavhengig. I tillegg til at prosjektmedarbeiderne er en del av den somaliske og pakistanske kulturen og snakker</p>

	språkene, har deres personlige status og tillit i henholdsvis det somaliske og pakistanske miljøet samt det mer udefinerte ”personlig egnethet” hatt stor betydning for de erfaringene prosjektet høstet.
--	---

5.8 Vägen ut – sosialt arbeidskooperativ

Prosjekt- navn	<i>Vägen ut – från fengelse till sociala arbetskooperativ</i>
Referanse	Hedin, Ulla-Karin, Urban Herlitz, Jari Kuosmanen: <i>Exitprosesser och empowerment. En studie av sociala arbetarkooperativ i Vägen ut-prosjektet</i> . Kriminalvårdens forskningskommitté Rapport 19, 2005
Type prosjekt	Forsøks-/utviklingsprosjekt finansiert av det Europeiske sosialfondet (ESF), statlig kommunal støtte; bla. kriminalomsorgen, andre statlige instanser og Göteborg kommune. Total budsjettamme over tre år: 18 millioner kroner
Mål	Etablere sosiale arbeidskooperativ (bedrifter) med formål å gi et tilbud om hjelp til selvhjelp ut av kriminalitet og rus Nettsidene til Vägen ut definerer sosialt foretak slik: Våre foretak selger tjenester eller produkter. Overskuddet anvendes till å starte nye foretak som kan gi arbeid til flere. http://vagenutsidor.se/default.asp?page=organisation
Mål- grupper	Personer med rusmisbruk som soner en dom eller nylig er løslatt (hovedgruppa), samt andre med et tungt rusmisbruk og straffedømte uten rusavhengighet. En forutsetning er at personen vil arbeide mot en <i>forandring</i> og slutte med kriminalitet og rus
Lengde	Treårig forsøksperiode, 2002-2004
Aktører/ deltakere	Initiativtakerne er selvhjelps- og bruker-organisasjoner (foreningen Bryggan, KRIS – Kriminellas revansch i samhället, Foreningen Vävstugan, Foreningen Half Way House) i samarbeid med andre frivillige, kriminalomsorgen, Göteborg kommune og det private Kooperative konsult. I tillegg et nettverk av lignende

	<p>prosjekt, andre sosiale foretak og aktører innen forskning og utredning innenfor Equal-programmet i andre land.</p>
Metoder	<p>Empowerment i betydning hjelp til selvhjelp gjennom å etablere og drive sosiale foretak og arbeide i foretaket</p> <p>Kooperativutdanning om hvordan bygge opp et sosialt foretak; økonomi, produksjon, markedsføring og salg.</p> <p>Foretakene drives delvis av tidligere brukere (tidligere rusavhengige, de fleste straffedømte)</p>
Resultat/evaluering	<p>Villa Solberg: ”Halvveishus” for straffedømte i siste fase i soningen. Forbeholdt menn, primært over 35 år. Krav om rusfrihet, det tas jevnlig urinprøver og beboerne må delta på AA/NA-møter. Det organiserende elementet i Villa Solberg er <i>arbeid</i>. Beboerne må være aktive i arbeid eller utdanning, delta i daglige gjøremål, fysisk aktivitet og husmøter.</p> <p>Cafe Solberg: Sprunget ut av Villa Solberg, basert på catering og kafédrift. Drives etter samme prinsipp/samme krav til deltakerne som Villa Solberg.</p> <p>Karins döttrar: Håndverksbedrift for kvinner med langvarig rusmisbruk og mange med fengselsopphold. Består av vevstue, produksjon av andre håndverksprodukter og salg/markedsføring. Formålet er arbeidstrening. Rusfritt. Arbeider aktivt overfor kvinner i fengsel og tilbyr/organiserer arbeidstrening i fengsler.</p> <p>Dilemma i sosiale foretak: Uavhengighet versus støtte fra det offentlige. Driften i foretakene i Vägen ut er bedriftsøkonomisk lønnsomme. Inntektene er imidlertid basert på tjenesteyting til det offentlige, som salg av rehabiliteringsplasser og rammeavtale med kriminalomsorgen, samt produksjon av varer som selges på markedet. Lønningene i vareproduksjon og tjenester til private (bla. kafe) er i stor grad betalt av det offentlige gjennom lønnstilskudd til arbeidermarkedstiltak, pensjoner, osv.</p>

	<p>Rapporten oppsummerer følgende fra prøveperioden:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Det sosiale kooperativet har vært en konstruktiv vei ut av rus og kriminalitet for den enkelte – Arbeidet i gruppene i de sosiale foretakene har utviklet den enkelte deltakers ressurser – Det er betydelige kjønnsforskjeller med hensyn til erfaringer med rus og kriminalitet, kvinner har ofte dårligere selvbilde enn menn, men var ingen forskjell i resultatene mellom foretak eller grupper ledet av menn og kvinner – Etablering av sosiale foretak krever stor innsats og ildsjeler som i perioder er villige til å stå på døgnnet rundt.
Kommentar	<p>Vägen ut har ekspandert etter prosjektperioden (og etter at rapporten ble skrevet) og omfatter i dag noen flere sosiale foretak. Prosjektet ble initiert utenfor kriminalomsorgen og er ikke et tiltak for forberedelse av løslatelsen inne i fengslet. Organisasjoner for straffedømte/tidligere innsatte var sentrale initiativtakere og kriminalomsorgen var med fra begynnelsen. Prosjektet er et eksempel på vellykket – i motsetning til en del andre prosjekt lever Vägen ut etter prosjektperioden – samarbeid mellom kriminalomsorgen og tredje sektor om løslatelse og tilbakeføring.</p>

5.9 Bättre frigivning – Tygelsjö fengsel

Prosjekt- navn	<i>Bättre frigivning. Anstalt och empowerment. Projekt integration på Tygelsjö</i>
Referanse	Heule, Cecilia: <i>Anstalt och empowerment. Tre försök til bättre frigivning</i> . Lunds universitet/Kriminalvårdsstyrelsen
Type prosjekt	Forsøks-/utviklingsprosjekt for bedre løslatelse finansiert av det Europeiska sosialfonden (ESF) innenfor EQUAL-programmet Prosjekt integrasjon på Tygelsjö (ett av tre prosjekt under Bättre frigivning). Tygelsjö er et fengsel med lavere sikkerhetsnivå med 66 plasser for menn, 50 – 60 prosent

	innsatte med innvandrerbakgrunn.
Mål	<p>Overordnet mål er at klientene ved løslatelsen skal får sikret sine rettigheter til arbeid, bolig og tjenester. Videre skal prosjektet:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Bidra til å utvikle system og rutiner/modeller for å forsterke og ivareta klientenes egne ressurser – Styrke samarbeidet mellom myndigheter, organisasjoner, foretak m.fl. for å sikre best mulig kontinuitet og kompetanse i løslatelsesprosessen <p>Spesifikke mål for prosjektet i Tygelsjö:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Bedre løslatelse av innvandrere gjennom tilbud om et nytt utdanningsprogram
Målgrupper	Innvandrere i fengslet
Varighet	Ca 2 år
Aktører/ deltakere	<p>Fengslet, arbeidsformidlingen, KRIS og Svenska Kyrkan. Innsatte var også sentrale deltakere/aktører.</p> <p>Plassformidler, som allerede var en stilling knyttet til arbeidsformidlingen, ble en sentral person i prosjektet ved siden av prosjektkoordinator</p>
Metoder/ virkemidler	<p>Empowerment; Tygelsjöprosjektets måte å arbeide med empowerment på var å gjøre de innsatte delaktige i driften og utforming av prosjektet.</p> <p>Innrede og drive et visjonsrom: Et sted/rom i fengslet der samfunnet ute kunne presentere seg gjennom brosjyrer, forelesninger og annen informasjon</p> <p>Arbeidet ble organisert i to grupper</p>
Resultat/ evaluering	<p>Tygelsjöprosjektet gjennomførte målet om å gi innsatte med innvandrerbakgrunn et nytt utdanningstilbud som skulle lette tilgangen til arbeidsmarkedet etter løslatelsen. I hovedsak har deltakerne i programmet satt pris på de ulike delene de har deltatt i. Men de følte at hadde behov for oppfølging og støtte etter løslatelsen, som de ikke fikk.</p> <p>Evalueringen oppsummerer at prosjektet ikke ble det brohodet mellom fengslet og arbeidslivet som var tenkt. To prosjektgrupper ble etablert og begge led en form for "havari". En sentral person i den ene gruppen var en innsatt, som etter løslatelsen ble en medarbeider i prosjektet og som plassformidleren og prosjektledere håpet ville få prosjektet som en alternativ karriere.</p> <p>Vedkommende ble skaffet en jobb i KRIS for å arbeide</p>

	<p>med å hjelpe andre inn i arbeidsmarkedet etter løslatelsen, men dette arbeidet lyktes ikke. Ingen deltakere i denne gruppen oppnådde å få fast arbeid etter løslatelsen.</p> <p>I den andre gruppen ble en ressursperson blant de innsatte en virkelig ildsjel og drivkraft. Vedkommende hadde utdanning og, for prosjektet, mye verdifull praksis. Men også denne personen oppfattet at ”systemet” buttet i mot hele tiden; det var vanskelig å få tilgang på nødvendig utstyr osv, og han oppfattet at kontrollsystemene rundt ham hele tiden satte grenser for det han ønsket å få til. Målsettingen om å gjøre innsatte delaktige i prosjektet ble først og fremst drevet fram av arbeidsformidleren, som også fikk fram noen andre ildsjeler blant innsatte. Evalueringen konkluderer med at prosjektet førte til større åpenhet og varige endringer i måten å arbeide på i Tygelsjö.</p> <p>En mer overordnet konklusjon fra prosjektet er at kontroll og empowerment kan være vanskelig å forene.</p>
Kommentar	Se kapittel 2

5.10 Bättre frigivning – Storboda fengsel

Prosjekt-navn	<i>Bättre frigivning. Anstalt och empowerment – ”Projekt Storstad på Storboda”</i>
Referanse	Heule, Cecilia: <i>Anstalt och empowerment. Tre försök til bättre frigivning</i> . Lunds universitet/Kriminalvårdsstyrelsen
Type prosjekt	Forsøks-/utviklingsprosjekt finansiert av det Europeiska sosialfonden (ESF) innenfor EQUAL-programmet (s. 9) Prosjekt Storby på Storboda (ett av tre). Storboda er et fengsel med høyt sikkerhetsnivå med 91 plasser for menn. De fleste innsatte kommer fra Stockholmsregionen.
Mål	Overordnet mål er at klientene ved løslatelsen skulle får sikret sine rettigheter til arbeid, bolig og tjenester. Videre skal prosjektet: <ul style="list-style-type: none"> – Bidra til å utvikle system og rutiner/modeller for å forsterke og ivareta klientenes egne ressurser – Styrke samarbeidet mellom myndigheter,

	<p>organisasjoner, foretak m.fl. for å sikre best mulig kontinuitet og kompetanse i løslatelsesprosessen</p> <p>Spesifikke mål for prosjektet på Storboda:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Motivere for eget ansvar og delaktighet i løslatelsen – Bygge ut samarbeidet med de lokale enhetene innen samarbeidsorganisasjonene Bättre Frigivning. – Flere innsatte skulle få jobb og kontrakter på arbeidsmarkedet
Målgrupper	<p>Innsatte i fengslet Storboda. De fleste har relativt korte straffer for narkotika- og vinningskriminalitet, trafikklovbrudd og vold. Gjennomsnittsalderen er 30 år. Prosjektet ble gjennomført i en basisavdeling med mange førstegangssonere/ personer som var blitt vurdert til åpen soning</p>
Varighet	Ca 2 år
Aktører/ deltakere	Arbeidsformidleren i fengslet, KRIS, prest
Metoder/ virkemidler	<p>Skape et miljø som la til rette for og oppmuntret til at målene kunne nås. Initiativet til bedre løslatelse skulle komme fra de innsatte.</p> <p>Lage et visjonsrom: Et sted/rom i fengslet der samfunnet ute kunne presentere seg gjennom brosjyrer, forelesninger og annen informasjon</p> <p>Megling mellom offer og utøver</p> <p>Arbeide med eksistensielle problemstillinger</p> <p>Arbeidet ble organisert i grupper som møttes to ganger pr. uke i en periode på 13 uker. Gruppene jobbet annen hver torsdag med arbeidsmarkedet, hvordan man finner fram til jobber og hvordan man søker jobb. Torsdagene i den andre uken kom en prest inn i gruppen. Hver fredag møttes gruppen under veiledning av fengselsbetjenter. Hensikten med disse møtene var å følge opp initiativ og forslag som kom fram på torsdagsmøtene.</p>
Resultat/ evaluering	<p>Prosjektet i Storboda kom i gang senere enn de to andre prosjektene (Tygelsjö og Sagsjön). Mange av deltakerne hadde for korte dommer til at de rakk å fullføre opplegget og andre ble overført til åpen soning før de 13 ukene var gjennomført.</p>

	<p>Evalueringen mener å finne en tydelig ambivalens i prosjektet. Hos prosjektdeltakerne kom dette til uttrykk ved at de hadde forhåpninger til prosjektet, men mente det fantes en treghet i systemet som gjorde det vanskelig å få til noe og at de fikk uklare svar. Initiativ og forslag rant ofte ut i sanden.</p> <p>Evalueringen finner også ambivalensen hos de ansatte ved at på den ene siden ønsket man å legge til rette for et miljø som oppmuntret innsatte til å ta ansvar og delta i å forberede sin egen løslatelse, og på den andre siden ble det ikke lagt til rette for å få fram et slikt miljø.</p> <p>Evalueringen konkluderer med at prosjektet hadde større betoning på å forandre de innsatte enn på å forandre og legge til rette omgivelsene. Prosjektet hadde en svakt forankret oppfatning av begrepet empowerment og hva de skulle legge i begrepet.</p> <p>Innsatte ønsket å delta i arbeidet med egen løslatelse, men de følte seg motarbeidet av en organisasjon som ikke var funksjonell ut fra et mål å legge til rette for løslatelse.</p>
Vurderinger	Se kapittel 2

5.11 Bättre frigivning – Sagsjön fengsel

Prosjekt-navn	<i>Bättre frigivning. Anstalt och empowerment. Projekt kvinnor på Sagsjön.</i>
Referanse	Heule, Cecilia: <i>Anstalt och empowerment. Tre försök til bättre frigivning</i> . Lunds universitet/Kriminalvårdsstyrelsen
Type prosjekt	Forsøks-/utviklingsprosjekt finansiert av det Europeiska sosialfonden (ESF) innenfor Eqaul-programmet . Kvinner på Sagsjön, ett av tre prosjekt i ”Bättre frigivning”. Sagsjön er et lite fengsel med 35 plasser for kvinner. Fengslet har en avdeling med høyt sikkerhetsnivå, en avdeling med lavere sikkerhetsnivå og en ”utslusingsvilla” innenfor fengselsområdet.
Mål	Overordnet mål er at klientene ved løslatelsen skal får sikret sine rettigheter til arbeid, bolig og tjenester. Videre skal prosjektet:

	<ul style="list-style-type: none"> – Bidra til å utvikle systemer og rutiner/modeller for å forsterke og ivareta klientenes egne ressurser – Styrke samarbeidet mellom myndigheter, organisasjoner, foretak m.fl. for å sikre best mulig kontinuitet og kompetanse i løslatelsesprosessen <p>Spesifikke mål for prosjektet i Sagsjön, mange og detaljerte:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Et tydelig empowermentperspektiv; mål at kvinnene skulle ta makten i sitt eget liv – Styrke forutsetningene for at de innsatte kunne skape et hjem etter løslatelsen, bla. viktig for å kunne ha omsorg for/samvær med eventuell barn – Tilby arbeidsmarkedsrelevant utdanning – Styrke mulighetene til rehabilitering bla. gjennom bruk av trygdeordninger – Riktig bistand og rådgivning gjennom sosialtjenesten, opprette kontakt med bla. prostitusjonsgruppe, rustjenester, helsetjenester – Utrede spørsmål knyttet til utkastelser fra bolig (namsmannen) og eventuelle skatterestanser for å legge til for tilværelsen etter løslatelsen – Kompetansehevende tiltak om løslatelse for myndigheter, frivillige organisasjoner og foretak
Målgrupper	Alle innsatte på Sagsjön. Prosjektet rettet seg også til ansatte i fengslet
Varighet	Ca. 2 år
Aktører/deltakere	Frivillige organisasjoner, arbeidsformidlingen, trygdeverket, sosialtjenesten, skattemyndigheter og namsmannen.
Metoder/virkemidler	Arbeide individuelt med hver innsatt. Formidle kontakter til ulike instanser og bygge nettverk med den innsatte som aktiv deltaker.
Resultat/evaluering	<p>Sagsjön var på det tidspunktet prosjektet ble igangsatt et forholdsvis nytt fengsel og hadde siden åpningen fem år tidligere i stor grad arbeidet i tråd med målsettingene for Equal-prosjektet Bättre frigivning.</p> <p>Prosjektet og prosjektkoordinator hadde en klar forståelse</p>

	<p>av begrepet empowerment. Forståelsen bygger på at det må skje en tilrettelegging av samfunnet og omgivelsene for at de innsatte skulle ha gode muligheter, og oppmuntre kvinnene til å ha innflytelse på sin egen løslatelse.</p> <p>Kontaktnettverket rundt den enkelte besto i hovedsak av profesjonelle hjelpere knyttet til studier, arbeidsformidling og samtalerterapi, og i liten grad av frivillige organisasjoner. KRIS' kvinnegrupper hadde imidlertid en viktig rolle blant annet som "mekler" i en organisasjon, som til tross for sin åpenhet var preget av den avstandensom alltid vil være mellom innsatte og ansatte.</p> <p>Evalueringen konkluderer med at prosjektet lyktes i mange av målsettingene. En forklaring er at Sagsjøn ikke staket ut en ny kurs i prosjektet, men hadde hatt en klar og bevisst kurs i samme retning fra fengslet åpnet.</p>
Vurderinger	Se kapittel 2

5.12 Tiltak overfor gjenganger – TOG

Prosjekt- navn	<i>TOG - Tiltak overfor gjengangere</i>
Referanse	Nesvik, Stig: <i>Tiltak overfor gjengangere TOG. Et sammendrag</i> . KRUS-rapport nr. 3/2005 Se også: Hammerlin, Yngve og Nesvik, Stig: <i>Tiltak overfor gjengangere (TOG). Oppsummerende prosessevaluering og et forarbeid/ansatser til senere studier</i> . Oslo: KRUS
Type prosjekt	Samarbeidsprosjekt om forebygging av tilbakefall. Samarbeid mellom kriminalomsorgen og andre offentlige aktører Opprettet som prøveprosjekt i en egen avdeling ved Oslo fengsel
Mål	Hovedmål: Bidra til reduksjon i kriminaliteten hos en gruppe lovbrutere som begår mange og hyppige lovbrudd <ul style="list-style-type: none"> – Være en del av fagutviklingen innenfor kriminalomsorgen i anstalt – Utarbeide tiltak og utvikle fag- og arbeidsmetoder overfor gruppa gjengangere – Organisatorisk prøve ut nye samarbeidsformer

	mellom kriminalomsorgen i anstalt og friomsorgen
Målgrupper	<p>”Gjengangere” i Oslo fengsel:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Personer med flere dommer – Som er folkeregistrert i Oslo – Ikke har vedtak om utvisning fra landet etter endt soning – Bør ha minst tre måneder igjen til løslatelse på prøve
Varighet	Startet som proveprosjekt men er nå en avdeling i Oslo fengsel
Aktører/ deltakere	<p>De primære aktørene er Oslo fengsel, Friomsorgen i Oslo, Kriminalomsorgens overgangsboliger i Oslo.</p> <p>Samarbeidspartnere: Aetat, sosialkontor i ulike bydeler i Oslo (nå NAV), Rusmiddelstaten i Oslo, Grønland voksenopplæring, politiet, behandlingsinstitusjoner, attføringsbedrifter og frivillige organisasjoner.</p>
Metoder/ virkemidler	<p>Sosialfaglig tilnærming.</p> <p>TOG-konsulenter rekruttert både blant betjener og ansatte i friomsorgen har en nøkkelrolle</p> <p>Tiltaksperiode fra opptak i TOG til prøveløslatelse med tilsyn er avsluttet, strukturert i fem faser. Metoden er utviklet av TOG-konsulentene</p>
Resultat/ evaluering	<p>Evalueringen beskriver de fem fasene i tiltaksperioden som følger:</p> <p>Inntaksfasen: Informasjon om tiltaket blant innsatte i Oslo fengsel. Den innsatte søker selv, men kan bli oppfordret til å søke av kontaktbetjenten eller andre som vurderer at vedkommende vil dra nytte av å gjennomføre straffen i TOG. TOG-konsulentene er også aktive i å oppsøke innsatte som er i målgruppa. Inntakssamtale med søkeren og nærmere vurdering om hvorvidt vedkommende er i målgruppa og kan nyttiggjøre seg tilbudet.</p> <p>Planleggings- og soningsfasen: TOG-konsulenten gjennomgår og vurderer innsattes sosiale og økonomiske situasjon, ønsker, framtidspilane og forutsetninger. Vurderingen skjer i samarbeid med innsatte. Undersøker</p>

konkrete problemer og betingelser som boligsituasjonen, gamle husleierstanser, annen gjeld, osv. Etablerer ansvarsgruppe med aktuelle samarbeidspartnere, som skal fungere gjennom hele tiltaksperioden. Planlegge for løslatelse, blant annet forsøke å få til løsning på eventuelle gjeldsproblemer og/eller andre utfordringer som er avdekket i kartleggingen.

Løslatelsesfasen: Arbeide spesifikt med å finne bolig, arbeid, nettverk, osv. Ved løslatelse på prøve melder TOG-konsulenten fra til Friomsorgen om at møteplikten er iverksatt og til samarbeidspartnere om at møteplikten er ivaretatt. TOG-konsulenten følger vedkommende til skole, jobb, bolig o.a. og følger vedkommende tett opp de første dagene.

Melde- eller møtepliktfasen: TOG-konsulenten har det koordinerende og faglige ansvaret og har formelle og uformelle møter med deltakeren., bl.a. innkalle til møter i ansvarsgruppa ved behov, hjelpe deltakeren med praktiske problemer, forsøke å få tid til å delta i fritidsaktiviteter med vedkommende. TOG-konsulenten har rutinemessig kontakt med politiet.

Avslutningsfasen: Planlegge avslutningen av meldeplikten. Motivere deltakeren til å fortsett i ansvarsgruppa. TOG-konsulenten forsøker å overføre det koordinerende ansvaret til andre i ansvarsgruppa. Dette er ofte vanskelig og personavhengig. Ettervern er et problem. TOG-konsulenten kan tilby et frivillig ettervern. Dette er en vanskelig fase; deltakeren føler seg ofte isolert og har liten kjennskap til de mulighetene som finnes.

Evalueringen gir følgende rammer for det videre arbeidet: TOG m uten tvil bli større; flere medarbeider og flere fengsler

TOG-konsulentene er nøkkelen; de må ha kontroll og ansvar og de må hele tiden være informerte
TOGs metodikk er dynamisk og fleksibel. Man må på den ene siden være tro mot de metodene som er utviklet og samtidig være åpen for å videreutvikle metoden på basis

	<p>av nye erfaringer. TOG må ha en viss autonomi. Fagligheten innfor TOG må stå i sentrum. Kunnskap og erfaringer fra TOG må i sterkere grad knyttes til annen kunnskap og erfaringer som finnes i Kriminalomsorgen Utvikle flere og alternative nettverk rundt deltakeren, som gjør det lettere å takle hverdagen.</p> <p>Evalueringen anbefaler at tiltaket fortsetter og får utvikle seg videre.</p>
Kommentar	TOG er blitt en avdeling i Oslo fengsel på permanent basis. Se også kapittel 3

5.13 Selvbyggerprosjekt i Oslo

Prosjekt- navn	<i>Selvbyggerprosjektet i Bydel St. Hanshaugen, Oslo</i>
Referanse	Oslo kommune, Bydel St. Hanshaugen. <i>Selvbyggerprosjektet.</i>
Type prosjekt	Bydel St. Hanshaugen har med støtte fra Husbanken startet et selvbyggerprosjekt primært for prøveløslatte. Straffedømte som er løslatt på prøve og tidligere innsatte jobber sammen i grupper der de setter i stand kommunale leiligheter som de senere skal flytte inn i. Deltakerne får reduksjon i husleien i tre år etter oppussingen.
Mål	<ul style="list-style-type: none"> – Målet med prosjektet er å etterkomme regjeringens mål at ingen skal tilbys midlertidig botilbud etter endt soning. – Et mål med prosjektet er å gi deltakerne arbeidserfaring og redusere risikoen for tilbakefall til kriminalitet.
Målgrupper	Innsatte som soner i TOG-avdelingen i Oslo fengsel, eller andre innsatte som skal løslates og som trenger bolig. Prosjektet har også hatt deltakere som er ferdig med soning.
Varighet	Prosjektperiode fra 2007 til 2009. Prosjektet er i ettertid videreført.
Aktører/ deltakere	Innsatte som skal løslates/ er løslatt, kriminalomsorgen, Boligbygg Oslo KF, NAV Oslo fengsel og Husbanken.

Metoder/ virkemidler	<p>Innsatte rekrutteres primært gjennom TOG-avdelingen i Oslo fengsel. De får mulighet til å sone i overgangsboligmens de hjelper til å pusse opp den leiligheten de skal flytte inn i etter endt soning. Arbeidsperioden varer i seks måneder.</p> <p>Deltakerne i prosjektet jobber sammen om å pusse opp sin egen og hverandres leiligheter.</p>
Resultat/ evaluering	<p>Prosjektet hadde som mål å rekruttere innsatte som sonet i avdeling TOG i Oslo fengsel. Da det ikke alltid var nok innsatte i denne avdelingen utvidet man til også å rekruttere gjennom andre samarbeidspartnere slik som NAV.</p> <p>Prosjektet har vært et tett samarbeid mellom Bydel St. Hanshaugen, Husbanken som har finansiert prosjektet, Kriminalomsorgen og Boligbygg. Prosjektrapporten fremhever at de har hatt et godt samarbeid med samarbeidspartnerne, og spesielt NAV i Oslo fengsel der de har hatt fast kontaktpersoner som de lett har kunnet få tak i. Rapporten fremhever dette som særdeles bra da NAV under prosjektperioden var under omorganisering. Samarbeidet med Boligbygg har gått ut på å finne riktige leiligheter samt benytte deres fagpersonell til en del av oppussingen.</p> <p>Det er en del ting som må være på plass før et oppussingsprosjekt kan startes. I rapporten nevnes følgende ting:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Avtale om NAV tilskudd – Informasjon om prosjektet til bydelen den enkelte deltaker tilhører – Ansvarsgruppe med deltaker fra bydelen med mer – Boligvedtak Oslo kommune – Skattekort og bankkonto <p>Prosjektet har hatt en egen prosjektleder som ble rekruttert til formålet, en styringsgruppe og en arbeidsgruppe. I styringsgruppen satt representanter for Boligbygg, kriminalomsorgen region øst og Bydel St. Hanshaugen. NAV var ikke til stede i styringsgruppen</p>

	<p>hvilket blir trukket fram som et savn. Årsaken til at de ikke kunne delta var den pågående omorganiseringen. Arbeidsgruppen besto av alle samarbeidspartnerne. I tillegg til disse gruppene hadde man evaluerings-/personalmøter der alle deltakerne også var med. Disse fungerte godt, og prosjektgruppen fikk gjennom disse møtene innblikk i deltakernes synspunkter på prosjektet.</p> <p>Prosjektgruppa har fått gode tilbakemeldinger fra prosjektdeltakerne. Deltakerne har da en meningsfull jobb å gå til hver dag, og det er deres egen innsats som betyr noe for hvordan de kommer til å få det i hjemmet sitt etter hvert. Noen av leilighetene Boligbygg har tilbudt deltakerne har ligget i oppganger som har vært særdeles nedslitt, og som ikke har hatt noen god innvirkning på deltakerne. De har da kontaktet prosjektledelsen angående dette, og de har i sin tur ordnet med Boligbygg slik at oppgangene ble ordnet.</p> <p>Deltakerne får lønn i prosjektperioden. Denne betales med midler fra NAV og utgjør om lag 12.000 kroner i måneden før skatt. Dette bidrar til at de kan betale mat og husleie mens de oppholder seg i kriminalomsorgens overgangsboliger. Lønnen har i utgangspunktet dekket nødvendige utgifter slik at man kan klare seg over tid uten å måtte spe på med andre inntekter. Prosjektgruppa har erfart at en forlengelse av stønaden i overgangen da Selvbyggerprosjektets siste lønn til første lønn i jobb ville bety en betraktelig forenkling og reduksjon av risikoen for tilbakefall.</p>
Kommentar	<p>Prosjektet må sies å være vellykket da det hjelper en gruppe mennesker som ellers stiller langt bak i boligkøen. I tillegg til å skaffe den enkelte bolig bidrar prosjektet også til at vedkommende får erfaring, kompetanse og innhold i en eventuell cv. Deltakerne sosialiseres positivt gjennom å arbeide sammen i en gruppe, og de blir gradvis vant til arbeidslivet med de rutiner det innebærer.</p> <p>Prosjektet er også positivt for Boligbygg som reduserer antall leiligheter som ellers kan bli stående ubebodd i lange perioder.</p>

5.14 KompAS: Rett kurs ut av fengslet

Prosjekt- navn	<i>KompAS</i>
Referanse	Sagvaag, H., Endresen, A., Høie, H., Smith-Solbakken, M., Hjelm, B., Tunglund, E. Og Daatland, C.D. (2009): <i>Rett Kurs – ut av fengselet</i> . Universitet i Stavanger.
Type prosjekt	KompAS skal lette overgangen fra fengsel til frihet ved å dokumentere alt arbeid i fengselets arbeidsdrift i form av formelle kvalifikasjoner som den innsatte kan nyttiggjøre seg av ved endt soning. Prosjektet var et prøveprosjekt ved Åna fengsel.
Mål	Målet med prosjektet har vært å gjøre endringer for å oppnå at arbeid i fengselet skulle kunne dokumenteres og utgjøre en basis for formelle kvalifikasjoner som den innsatte kan nyttiggjøre seg av etter endt soning. Prosjektet har fire konkrete mål: <ul style="list-style-type: none"> – Ingen arbeidsplasser for innsatte skal være uten kompetansebevis ved utløpet av 2010. – Arbeidsdriften skal styrke sin stilling som reintegrerende faktor. – Forvaltningssamarbeidet mellom fengsel, skole og Nav skal styrkes. – Læring og kompetanseheving skal inngå som en forutsetning i alle former for arbeid.
Målgrupper	Personer som skal løslates fra Åna fengsel i Rogaland
Varighet	2007-2009.
Aktører/ deltakere	Den innsatte, kontaktbetjentene, verksbetjentene, sosialkonsulentene, skolen (Time vgs.), enkelte spesialstillinger slik som sykepleier, prest etc., NAV og hjemkommunen til den innsatte.
Metoder/ virkemidler	Sikre at alle arbeidsområder i fengselet gir mulighet for kvalifisering gjennom blant annet å oppdatere alle læreplanene. Utarbeide faste maler for registrering av arbeidsaktivitet og utskrivning av attester. Utrede og etablere samarbeidsprosjekt mellom skole/fagopplæringskontor, NAV og kriminalomsorgen. Det ble nedsatt en styringsgruppe og en arbeidsgruppe for

	å drive prosjektet.
Resultat/ evaluering	<p>Evalueringen av prosjektet er en prosessevaluering som gjennomgår hvordan arbeidet i fengselet foregår, og i hvilken grad man oppnår de kvalitative mål man har satt seg. Evalueringen er gjennomført i løpet av det siste året prosjektet var gjennomført, og kan derfor ikke måle effekter av prosjektet.</p> <p>Den samlede evalueringen av prosjektet er at det er klart positivt og at det kan være et viktig bidrag til å styrke rehabiliteringsprosessen i fengselet. Prosjektet setter også arbeidsplikten inn i en større og mer systematisk sammenheng, hvilket anses som en kvalitet ved prosjektet.</p> <p>Evalueringen viser at det gjennom prosjektperioden har vært en markant økning i utskriving av praksisattester. I prosjektperioden var det en økning på 400 %. I så måte må prosjektet anses som vellykket. Evalueringen finner imidlertid også at det i dette prosjektet, slik som det er i de fleste prosjekter, også var noen utfordringer.</p> <p>En overordnet problemstilling knyttet til prosjektet er relevant arbeidserfaring. Det er ikke all arbeidsdrift i fengselet som er relevant for yrker utenfor fengselet. Hvilken type arbeidsdrift den enkelte innsatte velger kommer også an på hvor mange plasser som er tilgjengelige, informasjonen om de ulike typer arbeid og andre innsatte. Videre viser evalueringen at informasjonsflyten mellom ansatte og innsatte kun fungerer delvis. Evalueringen finner også at informasjon mellom innsatte er en vel så viktig informasjonskilde som informasjon fra ansatte, om ikke viktigere. Utover informasjon som innsatte får når han kommer inn i fengselet har skolen (Time vgs) informasjonsmøter ved hver semesterstart. En utfordring med dette er at innsatte ankommer fengselet i løpet av hele året, og at noen dermed ikke får med seg informasjonsmøtene før de begynner i arbeid. En annen utfordring er at en del soner korte dommer i Åna. Gjennomsnittet er 100 dager, hvilket ikke gir store muligheter for å opparbeide seg formell kompetanse innenfor ett fag. Videre er en del innsatt ikke motiverte for å begynne med kvalifiserende arbeid når de</p>

	<p>starte soningen, men blir mer motiverte jo lenger ut i soningen de kommer.</p> <p>Evalueringen peker på at samarbeidet mellom fengselet og aktører utenfor har forbedret seg betraktelig i løpet av prosjektperioden. Det er imidlertid lite samarbeid med det lokale næringsliv. Kommunikasjon og samarbeid ser ut til å fungere bedre i den åpne avdelingen i fengslet (Rødgata) enn i den lukkede, dette gjelder også samarbeidet mellom interne aktører.</p> <p>En utfordring som trekkes fram er at arbeidspraksisen og praksisattestene ikke oppfyller Kunnskapsløftets mål om kompetansevurdering. Utfordringen ligger i at man i fengselet teller hvor mange timer en person har jobbet og tid som er brukt på ulike arbeidsoppgaver, men i liten grad vurderer om deltakerne har oppnådd reell kompetanse på området.</p> <p>Evalueringen kommer med følgende anbefalinger:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Større grad av samordning med Kunnskapsløftet – Styrke målkriterier – Nytt/bedre møteforum – Styrke samarbeidet med eksterne instanser, spesielt NAV – Vurdere kontaktbetjentordningen – Styrke arbeidsleder/verksbetjent, blant annet med sosialfaglig kompetanse og jevnlig samtaler – Vurdere sammensetningen av arbeidsplasser.
Kommentar	<p>Evalueringen gir et godt bilde av situasjonen til prosjektet i det siste gjennomføringsåret. Informasjonen er innhentet fra ulike aktører og innsatte som har erfaring med prosjektet. Det er interessant at evalueringen i stor grad går inn i generelle utfordringer for innsatte, blant annet gjennom å se på deres tidligere befatning med svart økonomi. Forfatterne peker på at gjennom å ta et større hensyn til det livet de innsatte levde før de kom i fengsel vil man kunne bruke de innsattes potensiale mer.</p>

	<p>Evalueringen tar for seg både overordnede problemstillinger knyttet til prosjektet, og ulike utfordringer som er mer knyttet til individnivå. Dette er interessant da det gir mulighet til å reflektere over flere sider ved arbeidsdrift under soning.</p>
--	--

5.15 Fremtid for meg – samarbeid Drammen fengsel og Kirkens Bymisjon

Prosjekt-navn	"Fremtid for meg"
Referanse	<i>Fremtid for meg. Hvordan kan straffegjennomføringen benyttes som en ressurs til å planlegge løslatelsen? Et samarbeidsprosjekt i bekjempelsen av bostedsløshet mellom Husbanken, kriminalomsorgen, et utvalg kommuner og Kirkens Bymisjon. Sluttrapport.</i>
Type prosjekt	<p>Prosjektet har arbeidet spesielt med å utvikle og etablere rutiner og prosedyrer for løslatelser.</p> <p>Drammen fengsel skulle med midler fra Husbanken jobbe med interne og eksterne rutiner så vel som med samarbeidet med kommuner og aktuelle organisasjoner som de forholder seg til i løslatelsesarbeidet.</p> <p>Prosjektet skulle finne gode, gjennomførbare rutiner og tydelig struktur i tilbakeføringsarbeidet av innsatte som skulle bosettes i Drammen, Lier og Nedre Eiker kommune.</p>
Mål	<ul style="list-style-type: none"> – Å sikre gode rutiner internt i fengselet samt etablere samarbeidsrutiner og i større grad involvere eksterne aktører for å oppnå en mest mulig hensiktsmessig bosetting og oppfølging av den enkelte innsatte som skal løslates. – Et mål var at de aktuelle innsatte skulle bosettes etter endt soning. – Synliggjøre at noe av innholdet i soningen kan endres slik at forberedelsene mot løslatelse blir mer systematiske.
Målgrupper	Innsatte i Drammen fengsel fra kommunene Drammen, Nedre Eiker eller Lier i varetekt eller som sonet en dom.

Varighet	2008-2010
Aktører/ deltakere	Drammen fengsel, kriminalomsorgen, Husbanken, Kirkens Bymisjon, kommunene Nedre Eiker, Lier og Drammen .
Metoder/ virkemidler	<ul style="list-style-type: none"> – Få kontinuitet i kontaktbetjentarbeidet som ville forenkle samarbeidet med ytre etater gjennom temaorganisering. – Faste team bestående av tre kontaktbetjenter skal følge hver enkelt innsatt under hele straffegjennomføringen i Drammen fengsel. – Kartlegge behovene til innsatte for å vite hva slags oppfølging som trengs etter løslatelse. – Å bevisstgjøre og gi mestringstillit til innsatte gjennom kurset ”Å bo”. – Utarbeide en boligmappe som et ledd i intern og ekstern kompetanseheving. Mappen skal brukes som et synlig verktøy med relevant kontaktinformasjon og en oversikt over rettigheter og virkemidler. – Utvikling av tilbakeføringshefte som beskriver de innsattes rettigheter. Skal deles ut når soning starter. – Mer tverrfaglig og tverretattlig samarbeid internt gjennom blant annet samkjøringsmøte mellom helseavdeling, sosialkonsulent, arbeidsdrift og skole.
Resultat/ evaluering	<p>Bakgrunnen for prosjektet var regjeringens mål om at ingen skal måtte tilbringe tid i midlertidig botilbud etter løslatelse fra fengsel. Derfor ble det utarbeidet en samarbeidsavtale om boligsosialt arbeid mellom fengsler/friomsorgskontor og kommunene i Vestfold, Telemark og Buskerud.</p> <p>Drammen fengsel er en fragmentert organisasjon med mange ulike avdelinger, ulike kulturer og begrensede økonomiske midler. Det har vært lite samarbeid på tvers av avdelingene.</p> <p>Det ble tidlig klart at ansatte i fengsler og hos samarbeidsaktører hadde et ønske om bedre kunnskap om</p>

hverandres arbeid. Innenfor rammene av prosjektet ble det derfor opprettet ulike kanaler for kompetanseheving blant personalet. Man opprettet videre ulike informasjonskanaler slik som faste møter med prosjektgruppa og personaleseminarer for å få i gang en bedre kommunikasjon. I Drammen fengsel ble det også opprettet en elektronisk prosjektmappe som alle ansatte hadde tilgang på.

I prosjektet ble det jobbet med en strukturell tilnæringsmåte som tok sikte på rutine- og prosedyreendringer i berørte organisasjoner, og en individuell tilnæringsmåte som fokuserte på kontakten og oppfølgingen mellom det offentlige og den innsatte.

Det var flere utfordringer som gjorde det vanskelig å nå målene for prosjektet. Sluttrapporten trekker fram følgende utfordringer som de viktigste:

- Personalressurser
- Uforutsigbarhet når varetektsinnsatte løslates samt uforutsigbarhet knyttet til innsatte som løslates på prøve etter 2/3 tid.
- Restriksjoner i høysikkerhetsfengsler medfører utfordringer i det sosialfaglige arbeidet. Både i forhold til sosial trening og i forhold til å delta på visninger av boliger.
- Kort soningstid
- Mangel på felles dataverktøy for kommunikasjon
- Mangel på statistikk som viser antall bostedsløse som er løslatt fra fengsel¹³.

Resultatmålene i prosjektet ble i hovedsak planlagt og utført av ansatte i linjeorganisasjonene, hvilket lettet implementeringen fordi resultatmålene ble utprøvd av de personene som skulle videreføre målene etter prosjektavslutning. Underveis ble målene evaluert og justert, og Drammen fengsel skulle ta stilling til hvilke av

¹³ I prosjektperioden ble det innført resultatindikatorer som måler antall innsatte som er bostedsløse, og hvor mange som har bolig ved løslatelse.

	<p>målene de ønsket videreført. Resultatet ble at alle delmål ble akseptert for videreføring og ulike ansatte ble valgt som ansvarlige for videreføringen.</p> <p>Evalueringen av prosjektet viser at det er varierende hvor mye mer kunnskap de ulike aktørene har om hverandre etter prosjektperioden. Noen NAV ansatte i kommunene mener for eksempel at de har fått mer kunnskap om kriminalomsorgen, mens andre kommuner ikke mener det. Evalueringen viser videre at systemet med faste kontaktpersoner er sårbart, og at man derfor bør ha reservekontaktpersoner som fortløpende oppdateres.</p> <p>De innsatte som har deltatt i prosjektet er nokså entydig positive til prosjektet i evalueringen. Spesielt har de vært fornøyde med kurset ”Å bo”. De er imidlertid mindre fornøyde med kontaktbetjentordningen, da de ikke alltid var sikre på hvem deres kontaktbetjent var. Et problem som påpekes er at innsatte overføres mellom fengsler uten at dokumentasjon på utført sosialt arbeid medfølger. Dette medfører økt ressursbruk, og økt frustrasjon på grunn av gjentatte kartlegginger.</p> <p>De fleste samarbeidende etater sier at de nå opplever løslatelsesarbeidet som mer systematisk og strukturert enn tidligere. Enkelte har også fått mer kunnskap om kriminalomsorgen. Flere sier at de er mer involverte i de innsatte nå enn tidligere, men at de ønsker å samarbeide mer om kartleggingen. En samarbeidspartner trekker også fram at det har vært en holdningsendring i Drammen fengsel.</p>
Kommentar	<p>Sluttrapporten konkluderer med at rutinene og verktøyene for å få til et godt løslatelsesarbeid er til stede, men ressursene til å drive aktivt tilbakeføringsarbeid er ikke tilgjengelig. Selv om måloppnåelsen har vært bra kan det bli vanskelig å sikre de interne rutinene i tilbakeføringsarbeidet tilstrekkelig.</p>

5.16 Ny start i arbeidslivet

<i>Prosjektnavn</i>	<i>Ny start i arbeidslivet.</i>
Referanse	Schafft, Angelika (2004): <i>Ny start i arbeidslivet. Evaluering av et samarbeidsprosjekt mellom Aetat og kriminalomsorgen</i> . Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
Type prosjekt	Ny start i arbeidslivet er et fireårig prøveprosjekt i regi av daværende Arbeidsdirektorat og kriminalomsorgs-avdelingen i Justisdepartementet. Prosjektet skulle bidra til at man prøvde ut, lærte og anvendte nye attføringsfaglige metoder i arbeidsmarkedstiltak. Prosjektet var også et forsøk på å etablere et tverretattlig samarbeid mellom Aetat og kriminalomsorgen. Prosjektet var delt opp i delprosjekter i de fire største byene; Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger.
Mål	Det overordnede mål med prosjektet var ”å bedre overgangen mellom fengsel og arbeidsliv for sosialt yrkeshemmede personer med kriminell bakgrunn”. Et delmål var å utvikle kunnskap og samarbeidsmodeller mellom Aetat, arbeidsmarkedstiltak og fengselsvesen. Institusjonalisere og formalisere samarbeidet mellom etatene.
Målgrupper	Innsatte som har gått på ”Ny start-kurs” i fengselet. Prosjektet hadde også en mer generell del som skulle etablere tverretattlig samarbeid mellom Aetat og kriminalomsorgen. Her var målgruppen alle innsatte som skulle løslates, samt langtidssonere i forhold til å lage et opplegg som kan ha relevans for den enkeltes soningsplan.
Varighet	1998-2002
Aktører/deltakere	Aetat arbeidsdirektoratet, Kriminalomsorgens Sentrale forvaltning, lokale fengsler, innsatte som har deltatt på ”Ny start-kurs” i fengselet, andre innsatte, samarbeidspartnere i arbeidslivet, andre samarbeidspartnere som lokale fengsler og lokale Aetatkontorer ønsket å samarbeide med.
Metoder/virkemidler	Utgangspunktet for prosjektet er et kurs i fengselet som heter ”ny start-kurs”. Dette er et kognitivt treningsprogram som man har importert fra Kanada. Fra dette kurset skulle deltakere rekrutteres til ”Ny start i

	<p>arbeidslivet”.</p> <p>”Ny start i arbeidslivet” skulle gi personer som hadde fullført ”Ny start-kurs” anledning til å få spesiell oppfølging i særskilte arbeidsmarkedstiltak. Tilretteleggere i arbeidsmarkedstiltakene skulle lære å anvende atføringsrelevante sider ved den kognitive metodikken og bruke dem ved veiledning og oppfølging av personer som hadde deltatt på kurset.</p> <p>Enkelte arbeidsmarkedstiltak skulle kobles opp mot lokale fengsler.</p> <p>Tilretteleggerne skulle bistå med å finne passende arbeidsplasser og med å følge opp hver enkelt deltaker i inntil tre år.</p> <p>Hvert delprosjekt hadde knyttet til seg minst en konsulent fra Aetat lokal, og totalt var det ni konsulenter som drev med fengselsrettet arbeid i 2002.</p> <p>I prosjektet ønsket man også å utvikle Aetats generelle fengselsarbeid.</p>
Resultat/ evaluering	<p>Utgangspunktet var at Aetat og tiltaksarrangører skulle forbedre sin service overfor innsatte, samtidig som også kriminalomsorgen forpliktet seg til å legge til rette for at innsatte i økt grad skulle kunne nyttiggjøre seg av denne forpliktende servicen.</p> <p>Evalueringen kan ikke gi noe svar på hvorvidt bruken av den kognitive Ny-start metoden har noen effekt i forbindelse med atføringstiltak. En av grunnene til dette er at antall deltakere har vært for lav. I tre av lokalprosjektene; Oslo, Bergen og Trondheim, har det vært lav rekruttering til tiltaksplassene gjennom hele perioden.</p> <p>Stavanger hadde det mest vellykkede lokalprosjektet. Her jobbet man på en litt annen måte enn i de tre andre byene. Tilretteleggerne i Stavanger var rekruttert utenfra til kun å jobbe med dette prosjektet. Dette medførte at tilretteleggerne ikke ble sugd tilbake i andre oppgaver slik som var tilfellet i de andre byene. Videre brukte tilretteleggerne i Stavanger både ”Arbeid med bistand” og ”Ny start-veiledning” som metoder. Man konkluderte med at arbeid på ordinære arbeidsplasser med oppfølging</p>

	<p>fungerte bedre enn arbeid i skjermet tiltak, hvilket var mer brukt i de andre lokalprosjektene. At arbeid i skjermet tiltak var mer utbredt i de tre andre byene kan ha sammenheng med at deltakerne her var relativt svakere fungerende enn i Stavanger.</p> <p>Evalueringen viser at det var flere av de som jobbet i ordinær bedrift som avsluttet prosjektet med en arbeidskontrakt enn det var for dem i skjermet tiltak. Det var imidlertid ikke mange totalt som fikk ordinære arbeidskontrakter ved prosjektavslutning.</p> <p>Målet om å utvikle Aetats generelle fengselsarbeid gjennom å utvikle kunnskap og samarbeidsmodeller ga gode resultater som følge av prosjektet. Aetats innsats i fengselet ga økt etterspørsel etter tjenestene, og hjalp også til å avsløre udekkede behov for denne typen tjenester hos de innsatte. Økt antall konsulenter som jobbet med disse problemstillingene er mye av årsaken til suksessen. Gjennom deres tilstedeværelse har flere ansatte og innsatte blitt kjent med Aetats arbeid og kan derfor bedre nyttiggjøre seg av tjenestene.</p> <p>Lokalprosjektene bidro til at formelle samarbeidsavtaler ble utarbeidet og implementert. Dette gjaldt for eksempel samarbeidsavtaler mellom lokale Aetatkontor og fengsler.</p> <p>De innsatte som har deltatt på kurset og som er intervjuet i evalueringen er positive eller indifferente til tiltaket. Det er ingen som har gjennomført kurset som er negative til det. Flere forteller at Ny start-teknikker har hjulpet dem til bedre å kommunisere med ansatte i hjelpeapparatet. Noen innsatte bruker imidlertid tilbudet til å få bedre soningsforhold mens de soner.</p>
Kommentar	<p>Evalueringen er en grundig evaluering av ”Ny start i arbeidslivet”. Det kan være litt vanskelig å holde rede på hvilke deler av prosjektet som er prosjektbasert og hvilke som er mer varige måter å jobbe på.</p> <p>Ut fra evalueringen kan det se ut som om prosjektet hadde varierende hell. I tre byer fungerte lokalprosjektene ikke</p>

	like godt som i den fjerde byen. Evalueringen peker på noen årsaker til dette, og disse kan man dra nytte av dersom lignende prosjekter skal planlegges. På et mer overordnet nivå kan en si at prosjektet var vellykket da det førte til mer samarbeid mellom lokale Aetatkontor og fengsler. Prosjektet medførte også et formalisert samarbeid mellom kriminalomsorgen og Aetat arbeidsdirektorartet.
--	---

5.17 WayBack – livet etter soning

Prosjektnavn	<i>Møte med likemann. Evaluering av WayBack – stiftelsen Livet etter soning.</i>
Referanse	Hansen, I.L.S. (2007): <i>Møte med likemann. Evaluering av WayBack – stiftelsen etter soning</i> . Fafo-notat 2007:3. Oslo: Fafo
Type prosjekt	WayBack er en uavhengig stiftelse som jobber for at straffedømte skal leve et liv uten kriminalitet og rus. Stiftelsen jobber med løslatelsen og tiden etter løslatelse.
Mål	<ul style="list-style-type: none"> – Målet er at tidligere straffedømte skal integreres i samfunn og arbeidsliv. – WayBack skal bøte på det offentliges evne til å imøtekomme de sosiale behovene løslatte har.
Målgrupper	Personer som skal løslates fra fengsel eller som har gjennomført sin straff.
Varighet	WayBack ble stiftet i 2004 og er et varig tiltak.
Aktører/deltakere	Den innsatte/løslatte, ansatte i Wayback og faddere som enten er ansatte i WayBack eller jobber frivillig.
Metoder/virkemidler	<p>WayBack bygger på kameratstøtte og faddervirksomhet. Alle som er ansatt i stiftelsen er tidligere straffedømte og/eller rusmiddelbrukere.</p> <p>Gjennom informasjonsmøter i fengselet får innsatte kunnskap om stiftelsen.</p> <p>Medlemmer knytter til seg en fadder som er til stede ved løslatelsen og stiller opp hele døgnet den første tiden etter løslatelsen. Hver fadder har ansvaret for mellom to og tolv medlemmer.</p> <p>Bidra til at den straffedømte som har behov for det får individuell plan og bruker ansvarsgrupper.</p>

Resultat/ evaluering	<p>Evalueringen av WayBack viser at mye av suksessen deres skyldes at faddere og kamerater er tidligere innsatte som kan sette seg inn i situasjonen til de som løslates. Brukerperspektivet er noe av det som gjør stiftelsen så unik. Det stilles krav til total rusfrihet og at tidligere innsatte ikke skal ha befatning med kriminalitet. At fadderne selv har klart å gå i gjennom en forandringsprosess anses som verdifullt når de skal hjelpe andre å gjøre det samme.</p> <p>Kravet om at fadderne skal ha en fortid som innsatt og/eller rusmiddelbruker er også stiftelsens svake punkt. Årsaken til dette er at det er vanskelig å rekruttere faddere som har klart å bryte med et tidligere liv, for så å fortsette å jobbe med tematikken. Mange ønsker å komme seg videre i livet når de først har klart seg bra. Fadderordningen er videre basert på en viss grad av frivillighet, og det kan være vanskelig å få folk til å være tilgjengelige til alle døgnets tider uten at de får betalt for det. Stiftelsen har imidlertid økt antall ansettelser betraktelig siden oppstarten. Evalueringen viser videre at fadderordningen er sårbar på grunn av personavhengighet. Man har ikke rutiner for vikarløsninger dersom en av fadderne skulle bli syk eller av andre grunner ikke kan følge opp "sine" medlemmer.</p> <p>En av de viktigste oppgavene WayBack har er å bistå den tidligere straffedømte i møtet med hjelpeapparatet. WayBack blir på mange måter et bindeledd mellom medlemmene og det offentlige hjelpeapparatet. Dette burde være et ansvarsområde som kriminalomsorgen og det kommunale tjenesteapparat tar seg av, men man opplever at dette i liten grad er tilfellet. Noen medlemmer av WayBack uttrykker skuffelse over at stiftelsen ikke kan hjelpe dem mer med bolig og arbeid. Stiftelsen har seks hybler som de bruker som treningsleiligheter, men har ikke andre tilbud til personer som mangler bolig. Stiftelsen har også etablert samarbeid med ulike arbeidsplasser, men det er likevel NAV medlemmene i stor grad må forholde seg til i forbindelse med arbeid. Ansatte i WayBack synes at det er vanskelig å hjelpe medlemmene med jobb og</p>
-------------------------	---

	<p>bolig når de løslates.</p> <p>WayBack disponerer et hus i Oslo som alle medlemmer kan oppsøke. På evalueringstidspunktet hadde huset en noe uklar rolle, hvilket medførte at få medlemmer brukte huset på en hensiktsmessig måte. Huset var i stor grad brukt som arbeidsplass for de som jobber i stiftelsen, og inviterte på den måten ikke til sosialt samvær for medlemmer utover en fast middag i uka. Evalueringen peker på at huset i større grad bør brukes som et samlingssted for medlemmer samt brukes til flere aktiviteter som medlemmene kan delta i. I dag mangler huset aktiviteter som gjør det naturlig for medlemmene å dra dit.</p> <p>Evalueringen viser at tilbakemeldingene på hvordan man skal hindre tilbakefall stort sett handler om de sosiale behov, om tettere oppfølging, flere aktiviteter og et større sosialt fellesskap.</p>
Kommentar	<p>Evalueringen ble initiert av WayBack selv. I større evalueringer av WayBack hadde det vært interessant å se nærmere på stiftelsens rolle i samarbeid med kriminalomsorgen og andre aktører i overgangen mellom fengsel og frihet.</p>

5.18 Forebygge tilbakefall – Riksrevisjonen i Sverige

Prosjekt- navn	<i>Kriminalvårdens arbete med att förebygga återfall i brott. Verkställighetsplanering och samverkan inför de intagnas frigivning.</i>
Referanse	Riksrevisjonen (2009): <i>Kriminalvårdens arbete med att förebygga återfall i brott. Verkställighetsplanering och samverkan inför de intagnas frigivning. RiR 2009:27.</i>
Type prosjekt	Dette er en gransking gjennomført at den svenske riksrevisjonen. Granskingen ser på hvordan verkställighetsplanering (heretter iverksettingsplaner) gjennomføres i praksis, hvordan de samordnes, styres og følges opp. Den ser også på hvilke forutsetninger de som jobber med planene har for gjennomføringen av dette.

Mål	<p>Det overordnede mål med granskingen er å se på den svenske kriminalomsorgens iverksettingsplaner og samarbeid med andre aktører i forhold til løslatelser. Regjeringen løfter i budsjettproposisjonene fram fem prioriterte områder i arbeidet med å hindre tilbakefall:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Individuell iverksettingsplan for alle – Misbruk skal bekjempes – Innholdet i gjennomføring av straff og tiden etter – Bedre løslatelser – Overføring av utenlandske statsborgere som dømmes i Sverige
Målgrupper	Innsatte som skal løslates, kriminalomsorgen og samarbeidspartnere.
Varighet	Løpende virksomhet
Aktører/ deltakere	Riksrevisjonen har gransket den svenske kriminalomsorgen, regjeringen og arbeidsformidlingen. Der det har vært interessant har de også samlet informasjon fra kommuner og landsting, men disse er ikke målet for granskingen.
Metoder/ virkemidler	Granskingen bygger på materiale som er samlet inn gjennom kvalitative og kvantitative metoder. Riksrevisjonen har gjort en undersøkelse blant personer som ble løslatt i løpet av en periode i 2008. Videre er personer fra ulike departement, kriminalomsorgen, aktører som samarbeider med kriminalomsorgen, kommuner etc. intervjuet. Riksrevisjonen har vært på feltarbeid i ulike fengsler og friomsorgskontor. De har videre besøkt ulike samarbeidsprosjekter som kriminalomsorgen har deltatt i.
Resultat/ evaluering	<p>I Riksrevisjonens gransking ser man på kriminalomsorgens iverksettingsplaner og samarbeidet mellom kriminalomsorgen og andre aktører.</p> <p>Iverksettingsplaner</p> <p>Alle innsatte skal få utarbeidet en iverksettingsplan, dette er nedfelt i det svenske lovverket. I 2006 ble det bestemte at man skulle forsterke dette arbeidet ytterligere gjennom økte ressurser til stillingshjelp, lokale ansvarlige og bedre IKT-systemer. Det er det lokale fengsel eller friomsorgskontor som er ansvarlige for at det utarbeides</p>

en plan for hver innsatte. Iverksettingsplanen skal utarbeides innen en måned etter soningen har startet. Planen skal bestå av 1) en utredning som er basert på en kartlegging av ulike forhold hos den enkelte innsatte som bidrar til at de har begått kriminelle handlinger. 2) En risikobedømming som er basert på resultatene fra utredningen (1). 3) En plan for oppfølging. Planen skal inneholde mål, delmål, innsats, tidsplan og ansvarlige aktører.

Hensikten med iverksettingsplanen er at den skal følge den innsatte gjennom hele soningsforløpet. Den skal være framoverskuende mot løslatelsen og tiden etter soning. Planen skal oppdateres underveis slik at den følger den innsattes situasjon til en hver tid. For personer som har mer enn ett år igjen av sin dom skal planen rulleres hver tredje måned, og hver andre måned for innsatte som har mindre enn ett år igjen av dommen.

Riksrevisjonens gransking finner at flere innsatte enn det kriminalomsorgen oppgir mangler en iverksettingsplan. De som mangler en iverksettingsplan er som regel unge og førstegangssonere. En årsak til at disse gruppene oftere mangler en slik plan kan være at de soner kortere dommer, og dermed ikke ”rekker” å få utarbeidet en slik plan. Videre er det kun om lag halvparten av planene som lages innenfor den tidsrammen som er satt fra sentralt hold. 26 prosent av planene rulleres og følges opp slik de skal, og kun en tredel av planene dokumenterer at den innsatte selv har vært delaktig i utarbeidelsen av planen. Mange planer mangler også klare mål, hvilket påvirker muligheten for riktig oppfølging. Intervjuer med innsatte viser at mange ikke har et forhold til planen, og ikke anser den som sin egen plan.

Årsakene til bristene i arbeidet med iverksettingsplanene er hovedsakelig at kriminalomsorgen ikke er tydelige nok i styringen. De ulike kurs og utdanningsmuligheter personalet får i forbindelse med iverksettingsplaner er ikke tilstrekkelige, og det finnes dermed et behov for å se nærmere på hvilken kompetanse som er nødvendig for å

bedre arbeidet med iverksettingsplaner. Riksrevisjonen stiller spørsmål ved om det er rimelig at alle kontaktbetjente skal jobbe med iverksettingsplaner. En samlet oppfølging av myndighetenes arbeid med iverksettingsplaner er et viktig grunnlag for bedre styring av arbeidet. Riksrevisjonen mener at dersom man skal styrke innsatsen i forhold til tilbakefall må man jobbe videre med god kvalitet i arbeidet med iverksettingsplanene.

Samarbeid

Utgangspunktet for samarbeid rundt innsatte i Sverige er nokså likt som Norge. Innsatte i fengsler er dømt til frihetsberøvelse, men har ellers de samme rettigheter som alle andre borgere. For at den innsatte skal få oppfylt sine rettigheter i samfunnet krever det at kriminalomsorgen samarbeider med andre instanser.

Riksrevisjonen fremhever to viktige forutsetninger for godt samarbeid: Tydelig styring på alle ledernivåer og at det finnes strukturer for samarbeid. I forhold til kriminalomsorgen er en av utfordringene for samarbeid at de må samarbeide med et stort antall kommuner og landsting. Utfordringen ligger blant annet i at kriminalomsorgen og samarbeidspartnere kan ha ulike mål innenfor samme område. Dette skyldes delvis at det er forskjell i styringen av de ulike instansene. Mens regjeringen kan ha et ønske om gjennomføring av visse tiltak i kriminalomsorgen kan det være at politisk ledelse i kommunene har ønske om helt andre ting i sine kommuner. Motstridende mål kan være til hinder for godt samarbeid. Riksrevisjonen konkluderer med at det mangler gode strukturer for samarbeid mellom kriminalomsorgen, kommuner og landsting.

I sin gransking finner Riksrevisjonen at personer med dobbeltdiagnose oftere enn andre havner ”mellom stolene” og ikke får den hjelpen de trenger. Dette kan for eksempel skyldes lange ventelister på behandling, og at den løslatte ikke får tilbud om behandling rett etter soning når han/hun er motivert for det. Spesielt rusavhengige er

ofte motiverte for behandling mens de soner, men mister motivasjonen når de løslates og ikke får tilbud om det. Direkte samarbeid med aktører utenfor fengselet er ofte lettere når det gjelder personer som soner lange dommer. Riksrevisjonen peker på at risikoen for tilbakefall øker dersom ulike aktørers innsatser ikke settes inn umiddelbart etter endt soning. Årsaken til at dette ikke alltid skjer er at kriminalomsorgen er for sene med å ta kontakt med samarbeidspartnere, som på sin side ikke rekker å ferdigbehandle saken før løslatelsen.

Det er friomsorgen som har samordningsansvaret for kriminalomsorgen. Friomsorgen ble tildelt denne rollen i 2008, men Riksrevisjonen finner at ansvaret ikke har fått fullt gjennomslag i organisasjonen enda. De finner at det i større grad er lokale fengsler som har inngått samarbeid med enkelte kommuner, enn at det er samarbeid på et høyere nivå.

Det er samarbeidet mellom kriminalomsorgen og arbeidsformidlingen som ser ut til å fungere best. Det er imidlertid store forskjeller mellom de ulike regionene, og det finnes friomsorgskontor som ikke samarbeider med arbeidsformidlingen i det hele tatt. Det er også veldig varierende hvor mye arbeidsformidlingen er til stede i de lokale fengslene. Samarbeidet mellom kriminalomsorgen og arbeidsformidlingen er imidlertid formalisert. Det finnes også egne samarbeidsgrupper på sentralt nivå som jobber med dette.

Riksrevisjonen kommer til slutt med anbefalinger til kriminalomsorgen, regjeringen og arbeidsformidlingen som de mener vil bedre arbeidet med å forhindre tilbakefall. Her gjengis de viktigste anbefalingene:

For regjeringen

- Forbedre samarbeid rundt de innsatte gjennom formaliserte krav til samarbeid mellom ulike aktører.
- Utrede forutsetningene for hvordan strukturert samarbeid kan forbedres, samt se på mulighetene til en felles utredning av innsatte med rusproblematikk.

	<p><i>For kriminalomsorgen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Forbedre oppfølgingen av iverksetningsplanene. – Gi bedre tilbakemeldinger til regjeringen slik at bedre forebyggende arbeid kan iverksettes i forhold til tilbakefall. – Gi personalet bedre forutsetninger for å jobbe med iverksetningsplanene. – Tydeliggjøre krav om samarbeid samt skape strukturer for samarbeidet. <p><i>For arbeidsformidlingen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Følge opp samarbeidet med kriminalomsorgen for å skape et bedre overblikk og forbedret grunnlag for styring. – Kontrollere at antall timer for arbeidsformidlingens kontaktpersoner dekker behovet som finnes.
Vurderinger	<p>Riksrevisjonen fremhever i sin gransking at det er mye arbeid som gjenstår før de nasjonale målene om å forhindre tilbakefall er nådd. De har gjennom ulike metoder avdekket at det er store mangler i arbeidet med iverksetningsplanen som alle innsatte skal ha. Videre drøfter de samarbeidet kriminalomsorgen i Sverige har med samarbeidende aktører og finner at dette samarbeidet ikke fungerer i noen særlig grad. Der samarbeidet fungerer best er mellom kriminalomsorgen og arbeidsformidlingen, og heller ikke her er det godt nok.</p>

5.19 Oslo Røde Kors nettverksarbeid

<i>Prosjektnavn</i>	<i>Oslo Røde Kors nettverksarbeid</i>
Referanse	Aarvold, R.H. og I.L. Solvang (2008): <i>Fra innsatt til utsatt- om prosessen fram til et vanlig liv</i> . Oslo: Synovate
Type prosjekt	Oslo Røde Kors startet prosjektet ”nettverk etter soning” som var et prosjekt som skulle bidra til at innsatte fikk kontakt med personer som ikke har tilknytning til rus og kriminalitet. Prosjektet var opprinnelig et prøveprosjekt, men inngår nå i Oslo Røde Kors faste tilbud. Synovate har evaluert prosjektet for å se på mulighetene for å lage et

	landsdekkende tilbud.
Mål	<ul style="list-style-type: none"> – Hovedmålsettingen er å bistå mennesker med behov for å etablere nye sosiale nettverk soning i fengsel. – Inkludering av mennesker som har havnet på utsiden av samfunnet. – Trene sosiale ferdigheter og øke den sosiale kompetansen blant innsatte og tidligere innsatte.
Målgrupper	Innsatte som skal løslates og som ønsker å starte på nytt og har erkjent at de trenger hjelp og støtte på veien tilbake til et vanlig liv.
Varighet	Nettverk etter soning var et pilotprosjekt fra 2004-2007. Det er i dag etablert som en del av Oslo Røde Kors' nettverksarbeid.
Aktører/ deltakere	Innsatte som skal løslates og ønsker nye sosiale nettverk, Oslo Røde Kors, kriminalomsorgen, ulike fengsler og overgangsboliger, Oslo friomsorgskontor, senter for Narkotikaprogram med domstolskontroll.
Metoder/ virkemidler	<ul style="list-style-type: none"> – Frivillige personer kobles sammen med innsatte, og skal utgjøre en grobunn for sosiale nettverk som ikke er basert på kriminalitet. – Relasjonen utvikles i god tid før den innsatte skal løslates. – De frivillige hjelper også tidligere innsatte til å finne aktiviteter de liker å drive med.
Resultat/ evaluering	<p>Frivillighet er en av nøkkelfaktorene til Røde Kors' suksess. Frivillighet har en svært positiv innvirkning på relasjonen mellom nettverksarbeider og deltaker. Relasjonen oppleves som tettere, tryggere og bedre, og gir en større følelse av likeverd. På den andre siden sier noen av deltakerne at de er redde for å bruke for mye av de frivilliges tid nettopp fordi de gjør dette i fritiden. Evalueringen viser videre at de er viktig at nettverksarbeidet utføres av en frivillig organisasjon. Dette er delvis på grunn av innsattes dårlige forhold til hjelpeapparatet.</p> <p>Koblingen mellom frivillig og innsatt er et viktig suksesskriterium for et godt nettverksarbeid blant straffedømte. Oslo Røde Kors får mye ros av deltakerne</p>

for gode koblinger med frivillige. En annen suksessfaktor som trekkes fram er tidspunktet for koblingen mellom den innsatte og den frivillige. Koblingen må skje tidlig, hvis ikke kan både deltaker og frivillig miste motivasjonen. Å ha etablert tett og regelmessig kontakt med en frivillig mens man sitter inne, er en effektiv rehabilitering og kan på mange måter fungere som skadereduserende.

Å være frivillig innebærer en forpliktelse til aktivitet og/eller til å si fra om endringer i kontakten. Årsaken til dette er at deltakerne er svært sårbare hvis den frivilliges situasjon endrer seg. Deltakerne på sin side må være flinke til å formidle behov for kontakt og oppfølging.

Evalueringen viser at det er behov for mer markedsføring av "Nettverk etter soning". Økt kjennskap til arbeidet vil påvirke folks holdninger positivt og bidra til lettere rekruttering av frivillige. Det er videre viktig å skape en forståelse for behovet tidligere innsatte har, og som det offentlige ikke er i stand til å ivareta.

Oslo Røde Kors nettverksarbeid oppleves som en tett og nær organisasjon av både frivillige og deltakere. Det er rom for brukermedvirkning, hvilket verdsettes og gir motivasjon til begge gruppene. Man forsøker å avholde gruppemøter fire ganger i året som skal "binde sammen" frivillige og ansatte i organisasjonen. Det er imidlertid mange frivillige som ikke kommer på møtene på grunn av manglende tid og manglende forståelse for nytteverdien av møtene. Undersøkelsen viser at gruppelederfunksjonen ikke er godt nok utviklet. Røde Kors bør utvikle denne rollen bedre slik at møtene mellom de frivillige oppleves mer positivt for deltakerne.

Evalueringen av prosjektet viser at mye av suksessen skyldes engasjement og "eierskap" fra pådriverne til prosjektet. For at arbeidet skal ha samme suksess andre steder i landet er man avhengig av tilsvarende engasjerte ansatte.

Bygging av sosiale nettverk er en oppgave som det

offentlige ikke klarer å fylle, og det er kanskje heller ikke en rolle de bør fylle. På spørsmål om kriminalomsorgen kan fylle en slik rolle fremhever deltakerne at de har liten tillit til kriminalomsorgen på den måten.

Kriminalomsorgen driver med straff, hvilket oppleves som uforenelig med denne typen ettervern og nettverksarbeid som Røde Kors driver. Tillit og trygghet er helt avgjørende faktorer for å bygge gode relasjoner og for å motivere deltakerne. Undersøkelsen slår derfor fast at det er viktig at kriminalomsorgen og Røde Kors samarbeider for å få optimale resultater.

Samarbeid er en viktig faktor i nettverksarbeidet. Oslo Røde Kors har for eksempel inngått formelle samarbeidsavtaler med ulike samarbeidspartnere. Samarbeidspartnere til Oslo Røde Kors uttrykker alle en svært positiv holdning til arbeidet. Oslo Røde Kors opplever på sin side at de gis mye tillit av fengslene de samarbeider med. Evalueringen viser likevel at Oslo Røde Kors bør være mer pågående overfor de fengsler de har mindre kontakt med. Når nettverksarbeidet ikke prioriteres i fengslene skyldes dette hovedsakelig mangel på ressurser. Mye av arbeidet er avhengig av ledelsens personlige interesse. Manglende forankring på nasjonalt og regionalt nivå vil kunne medføre at arbeidet med ”nettverk etter soning” avhenger av hvem som til en hver tid sitter i ledelsen i det enkelte fengsel.

Frivilligheten i nettverksarbeidet er både kilden til suksess, men er også det som gjør arbeidet sårbart. Grunnen til at arbeidet blir sårbart gjennom frivillighet er at det er begrenset hva man kan kreve av personer som jobber frivillig. Dette gjelder både i forhold til deltakelse på møter med Røde Kors, og den følelsen deltakerne sitter med når de har bruk for kontakt med sin kontaktperson.

Koblingen mellom en innsatt og en frivillig behøver ikke å bety at den innsatte får et nytt nettverk. Koblingen til den frivillige kan være starten på nettverksbygging, men deltakeren må selv ta tak i utfordringen med å skape flere relasjoner dersom han/hun ønsker et større nettverk.

	<p>Evalueringen utpeker dette som en utfordring for de frivillige, nettopp fordi de ikke føler at de driver med nettverksbygging. Arbeidet de gjør er likevel en viktig del av det å skulle bygge nye nettverk da mange innsatte, i følge Røde Kors, ikke har den sosiale kompetansen som skal til for å mestre dette rett etter man har sonet ferdig. Oslo Røde Kors har åpnet et nettverkshus som skal bidra til å bøte på dette problemet. Her kan tidligere innsatte komme og møte andre mennesker og på den måten har de mulighet til å bygge nettverk utover det de får gjennom kontakten med de frivillige.</p>
Kommentar	<p>Rød Kors nettverksarbeid er et tiltak primært for løslatte fra fengsel, men arbeidet/kontakten starter i fengslet som en forberedelse til løslatelsen. Evalueringen av prosjektet belyser sivilsamfunnets rolle og derfor er det relevant å ta med her.</p>

5.20 Oslo Røde Kors nettverksarbeid - tillegg

Prosjekt- navn	<i>Oslo Røde Kors Nettverksarbeid – Nettverk etter soning</i>
Referanse	Østberg, V.S. (2008): <i>Nettverk etter soning. En studie av betydningen av sosiale nettverk, fritid og integrasjon etter løslatelse fra fengsel, med utgangspunkt i Oslo Røde Kors Nettverksarbeid – Nettverk etter soning</i> . Mastergradsavhandling i kriminologi. Institutt for kriminologi og rettssosiologi, UiO.
Type prosjekt	Oslo Røde Kors nettverksprogram ble startet som et pilotprosjekt i 2005, og er i dag en fast aktivitet i Røde Kors.
Mål	<ul style="list-style-type: none"> – Formålet med prosjektet er å hjelpe løslatte fra fengsel med å bygge opp nye kriminalitets- og rusfrie nettverk. – Bistå mennesker med behov for å etablere nye sosiale nettverk etter soning i fengsel. – Forebygge sosial isolasjon, stigmatisering og tilbakefall.
Målgrupper	– Personer som skal løslates fra fengsel eller som har

	<p>gjennomført sin straff og barna deres.</p> <p>– Rekruttering foregår i samarbeid med Kriminalomsorgen</p>
Varighet	Permanent tiltak
Aktører/ deltakere	Den innsatte/løslatte, frivillige i Oslo Røde Kors, Kriminalomsorgen, Oslo fengsel, Bredtveit fengsel, Sandaker overgangsbolig, Arupsgate overgangsbolig og Oslo friomsorgskontor.
Metoder/ virkemidler	<p>Personen som trenger støtte kobles sammen med en frivillig kontakt. Kontakten opprettes vanligvis mens den innsatte fortsatt sitter i soning.</p> <p>Den frivillige skal i perioden etter løslatelse fungere som en støtte for deltageren.</p> <p>De frivillige bruker ca 8-12 timer per måned sammen med deltakeren, enten alene eller i felles aktiviteter. De frivillige tar utgangspunkt i domfeltes egne behov, ønsker og motivasjon.</p>
Resultat/ evaluering	<p>Oslo Røde Kors driver nettverksarbeid for personer som skal løslates. Tjenesten utføres av frivillige. Den frivillige skal ikke være en behandler eller en terapeut, men en person som man kan gjøre sosiale ting sammen med. Innsatte og tidligere innsatte som er intervjuet i forbindelse med oppgaven fremhever også frivilligheten som et av de viktigste og mest positive trekkene ved nettverksarbeidet. Fravær av kontroll fremheves som svært viktig for mange av intervjupersonene. De frivillige er helt vanlige mennesker, og den kompetansen kan ikke erstattes av faglig kompetanse.</p> <p>Mange løslatte opplever at de, for å unngå tilbakefall til kriminalitet, må kutte kontakten med tidligere nettverk. Røde Kors nettverksarbeid skal bidra til at personer som løslates ikke skal bli isolerte og ensomme når de kutter med tidligere nettverk. Løslatte fra fengsel har oppholdt seg i kortere eller lengre perioder på utsiden av ”normalsamfunnet”, og mange har dermed mistet en del av den sosiale treningen alle mennesker trenger for å oppnå vellykket samhandling med andre mennesker og integrasjon i samfunnet. Røde Kors nettverksarbeid bidrar til at de tidligere innsatte får denne sosiale treningen</p>

	samtidig som de får mulighet til å gjøre meningsfylte aktiviteter sammen med personer som ikke har noen tilknytning til kriminalitet. Intervjupersonene i studien som har deltatt i Røde Kors nettverksarbeid føler selv at det har hatt en stor nytteverdi for dem, og alle opplever forholdet til den frivillige som svært positivt.
Vurderinger	Oslo Røde Kors nettverksarbeid løftes fram i lys av ulike teoretiske perspektiver som blant annet omhandler frivillig arbeid. Oppgaven trekker fram nettverksarbeidet som et positivt bidrag inn i arbeidet med å hindre tilbakefall til kriminalitet for personer som har sittet i fengsel.

Referanser

- Arnet, Elisabeth (2008) Faddere for frihet. *Velferd*, 2/2008, s. 15-13
- Dyb, Evelyn og Johannesen, Katja (2010) *Regjeringens tilbakeføringsgaranti av straffedømte - en forstudie av iverksetting*. NIBR-rapport 2010:8
- Dyb, Evelyn, Ingar Brattbakk, Klaus Bergande, Janne Helgesen (2006) *Løslatt og hjemløs. Bolig og bostedsløshet etter fengselsopphold. Samarbeidsrapport*. Oslo: NIBR/Byggforsk/KRUS
- Ekström, Emma (2010) *Utökad frigång och återfall. Slutrapport om 2007 års reform av utslusning i Kriminalvården*. Rapport 2010:8, Stockholm: Brottsförebyggande rådet
- Eriksen, Erik Oddvar (2001) *Demokratiets sorte hull*. Oslo: Abstrakt forlag
- Eikeland, Ole-Johan, Terje Manger, Arve Asbjørnsen (2010) *Innsatte i norske fengsel: Kompetanse gjennom arbeid og utdanning*. Rapport nr. 1/10, Fylkesmannen i Hordaland/Eikeland forskning og undervisning
- Foucault, Michel (1994) *Overvåkning og straff*. Oslo: Gyldendal
- Forvandling pågår. *Strek* 1/2007. Strek Media AS
www.strekmag.no
- Friestad, Christine og Hansen, Inger Lise Skog (2004) *Levekår blant innsatte*. Fafo-rapport 429. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo
- Fremtid for meg. Hvordan kan straffegjennomføringen benyttes som en ressurs til å planlegge løslatelsen?* Et samarbeidsprosjekt i bekjempelsen av bostedsløshet mellom Husbanken, Kriminalomsorgen, et utvalg kommuner og Kirkens Bymisjon.
- Garland, David (1985) *Punishment and Welfare, A history of penal strategies*. Aldershot: Gower Publishing

- Gotaas, Nora og Højdahl, Torunn (2006) *Evaluering av brobyggerprosjektet. Arbeid overfor unge domfellede menn med somaliske og pakistanske bakgrunn*. Samarbeidsrapport NIBR/KRUS
- Hammerlin, Yngve og Nesvik, Stig (2005) *Tiltak overfor gjengangere (TOG). Oppsummerende prosessevaluering og et forarbeid/ansatser til senere studier*. Oslo: KRUS
- Hansen, Inger Lise Skog (2007): *Møte med likemann. Evaluering av WayBack – stiftelsen etter soning*. Fafo-notat 2007:3. Oslo: Fafo
- Hedin, Ulla-Karin, Urban Herlitz, Jari Kuosmanen (2005) *Exitprosesser och empowerment. En studie av sociala arbetarkooperativ i Vägen ut-prosjektet*. Kriminalvårdens forskningskommitté Rapport 19/2005
- Heule, Cecila (2005) *Anstalt och empowerment. Tre försök til bedre frigivning*. Lunds universitet/Kriminalvårdsstyrelsen
- Holmberg, Stina og Niméus, Olga (2004) *Förberedd för frihet? Sluttrapport från utvärdering av försterkta frigivningsförberedelser åren 2001 – 2003*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, Information och förlag, 2004, Sluttrapport
- Kriminalvården (2001) *Unga Män i anstalt och bakte. Slutrapport*. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen Förlaget www.kve.se
- Lappi-Seppälä, Tapio (2010) "Finland". I: Padfield, N., Smit, D. v Z., Dünkel, F (red): *Release from Prison. European Policy and practice*. Cullompton: William Publishing
- Lundgren, Marcus (2008) *2007 års reform för bättre utslussing i Kriminalvården. Vilka blev effekterna under det första året?* Rapport 2008:19, Stockholm: Brottsförebyggande rådet
- March, James G. og Olsen, Johan P. (2004) *The logic of appropriateness*. Arena Working Paper 04/09. Oslo: Universitetet i Oslo
- Molden, Thomas Hugaas (2005) *Bolig ved løslatelse? Undrveisevaluering av samarbeidet mellom Trondheim fengsel og Trondheim kommune*. Trondheim: Sintef
- Månsson, Gro Solbakken (2009) "Fremtid for meg", Drammen fengsel. *Plan 6/2009*, s.32-33
- Nesvik, Stig (2005) *Tiltak overfor gjengangere TOG. Et sammendrag*. KRUS-rapport nr. 3/2005

- Nilsson, Anders (2002) *Fånge i marginalen*. Avhandlingsserie nr. 8. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet
- North, Douglass (1990) *Institutions, institutional change and economic performance. Political Economy of Institutions and decisions*. Cambridge University Press
- Oslo kommune, Bydel St. Hanshaugen. *Selvbyggerprosjektet*.
- Prop. 1 S (2010-2011) Justis- og politidepartementet
- Ramsbøl, Hanne og Rasmussen, Nell (2009) *Project God Løsladelse. Erfaringer – metode og anbefalinger*. Servicestyrelsen – Social viden til gavn
- Rasmussen, Nell & Ramsbøl, Hanne (2009) ”Prosjekt God løsladelse”. I: Jesper Ryberg (red): *Løsladt og hvad så?* Jurist- og økonomforbundets Forlag, København
- Ramsbøl, Hanne (2003) *Kriminalforsorgens og de sociale myndigheters samarbejde. Om udmøntning af De vejledende retningslinier for samarbejdet mellem Kriminalforsorgens institutioner og afdelinger og de sociale myndigheder*. Esbjerg: Formidlingscenteret for Socialt Udsatte
- Riksrevisionen (2009) *Kriminalvårdens arbete med att förebygga återfall i brott. Verksamhetsplanering och samverkan inför de intagnas frigivning*. RiR 2009:27
- Rokkan, Tore (med T. Ugelvik) (2006) *Det er ingen skam å snu. Evaluering av SNU-prosjektet i Oslo*. KRUS, Dokumentasjon og debatt 3/2006
- Rydén-Lodi, Birgitta (2005) *Inför frigivning. Livssituationen inför frigivningen och egenbedömning av framtida återfall*. Norrköping: Kriminalvårdstyrelsen, Rapport 17
- Säfvenbom, Reidar (2008) Å takle tiden som blir til overs. *Aktuelt fra kriminalomsorgen*, Årg. 18, nr. 1 2008, s. 3-5
- Sagvaag, Hildegunn, Arne Endresen, Harald Høie, Marie Smith-Solbakken, Bente Hjelm, Else Tunesland, Christer D. Daatland (2009) *Rett Kurs – ut av fengselet*. Stavanger: Universitet i Stavanger

- Schafft, Angelika (2004): *Ny start i arbeidslivet. Evaluering av et samarbeidsprosjekt mellom Aetat og kriminalomsorgen*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Skardhamar, Thorbjørn og Telle, Kjetil (2009) *Livet etter soning – hindrer arbeid tilbakefall?* Statistisk sentralbyrå, www.ssb.no/ssp/utg/200904/08/
- Skardhamar, Thorbjørn (2002) *Levekår og livssituasjon blant innsatte i norske fengsler*. Hovedoppgave i kriminologi. Oslo: Institutt for kriminologi og rettsosologi
- Sundström, Erik (2009) *2007 års reform av utslussning i kriminalvården. Delrapport 2*. Rapport 2009:18, Stockholm: Brottsförebyggande rådet
- Thörn, Catharina (2004) *Prosjekt Östragård – att förbereda för frigivning*. Göteborg: FoU i väst
- St. meld. nr. 37 (2007-2008) *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*
- St. meld. nr. 27 (1997-98) *Om kriminalomsorgen*
- St.meld. nr. 104 (1978-79) *Om kriminalpolitikken*
- Torgersen, Ulf (1994) *Profesjoner og offentlig sektor*. Oslo, Tano
- Ugelvik, Thomas (med T. Rokkan) (2006) *Vend om i tide. En evaluering av SNU-prosjektet i Trondheim og Bergen*. KRUS, Dokumentasjon og debatt 3/2006
- Wallin, Maria og Hagberg, Mattias (2005) *Vägen ut! Blev vägen in. Socialt företagande och empowerment*. Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet
- Wennerberg, Inka (2003): *Från anstalt til frihet. Försterkta frigivningsforberedelser*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, Information och förlag
- Ødegaardshaugen, Anka (2005) *Løslatelse fra fengsel. Om hvordan det mulige kan bli umulig*. Hovedfagsoppgave i kriminologi og rettsosologi, Universitetet i Oslo
- Østberg, Veronika (2008): *Nettverk etter soning. En studie av betydningen av sosiale nettverk, fritid og integrasjon etter løslatelse fra fengsel, med utgangspunkt i Oslo Røde Kors Nettverksarbeid –*

Nettverk etter soning. Masteravhandling i kriminologi. Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Aarvold, Rita Helen og Solvang, Inger Lise (2008): *Fra innsatt til utsatt- om prosessen fram til et vanlig liv*. Oslo: Synovate

Aasmundstad, Lise (2004) Tidligere innsatte på banen. *Rus & avhengighet*, nr. 1 2004, s. 30-32